

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулаа!

БУРЯАД

Бүгэдэ арадай сонин

УНЭН

1921 оной декабрин 21-нээ гарана

2006
ойной
мартын
23
Четверг

№ 32
(21272)

Хабарай
эхин үлүү
барын
23
гарай
5

Бурятия

Буряад Республикын Президентын уулзалганууд

2006 оной мартын 20-до Буряад Республикын Президент, Правительствын Түрүүлэгшэ Л.В. ПОТАПОВ үмсын хамнабарин ажахынуудта хүдөөгэй ажаһуугшадай хүдэлмэрийн хууринуудыг олошоруулаха хараа боломжонуудыг сэгнэхэ зорилготойгоор Тарбагатайн болон Ивалгын аймагуудаар ябажа ерэхэн байна.

ХҮДӨӨДЭ АЖАЛАЙ НУУРИНУУДЫГ ТОГТООЛГО – ГОЛ ЗОРИЛГО

Л.В.Потапов нэн түрүүн Тарбагатайн анмагай Николаевский тосхоной үмсын хамнабарин ажахынуудта (ЛПХ) хүрөө. О.К.Родионова нүхэртээ 11 толгой гахай, эбэртэ мал баридат. «Мяхаа килограммай түлөө далан түхэригөөр худалдан абатшадта тушаанабди, харин тэдэ зуун хорёор саашань наймаалжа, манай хүзүүн дээрэ баяжана», - гэжэ Ольга Константиновна шамарлана. Тэрэ үмсынгөө мал хараханаа гадна Николаевскийн гахай үхэлгын комплексдо хүдэлдэг байна. Удаадахи ажахы наһажаал хотынхидай хүдөөдэ хуурижаха дуратай болоһые гэршэлнэ. М.Н.Вильмова болон М.А.Подкорытов гэгшэд Улаан-Үдэһөө Николаевскийн хуурин руу зөөһөн намтартай. Тус хууринда иимэ гуша гаран гэр бүлэ бии.

Надеино хууринда 180 үрхэтэ айл юм. Буряадай Президент Л.В.Потапов хоёр айлда - Лаврен Мортимьянович Трифоновый болон Евдокия Изотовна Постниковагай гэр бүлэнүүдтэ хүржэ, ажал хэрэгүүдтэйн танилсаа. Пестеро болон Саратовка хууринуудта Лидия Изосимовна Давыдовагай болон Людмила Викторовна Емельяновагай ЛПХ-нууд имэрхүүл байдалтай.

Тарбагатайн аймагта 2006 оной январин 1-эй байдлаар 16,7 мянган хүн ажаһуудаг. Тэдэнэй 9,2 мянган хүн аймагайнгаа дэбисхэр дээрэ ажалладаг, 1200 хүн ондоо нютагуудта хүдэлмэрилдэг. Аймагта ажалаар хангагдасын талаар байдал хаража үзэбэл: ЛПХ-нуудта 2,3 мянган хүн ажалладаг, предпринимуудта, эмхинүүдтэ, олзын хэрэг эрхилэлгын предпринимуудта, фермерскэ ажахынуудта 2000 хүн хүдэлмэрилнэ. 2005 ондо 973 хүн ажалгүй байгаа, энэнь 13,9 процент болоно. Ажалаар хангалтын түбтэ 159 хүн бүридхэдэ абтанхай, энэнь 2 процент гэшэ. Экономикын бодото сектортэ хүдэлдэг зонтой тоо доошолоо. Динэлнхи ушарнуудта иимэ үзэгдэл хүдөө ажахыда, эдэе хоолой промышленностьда үзэгдэнэ, нэрлэбэл, «Бурятспирт» болон «Николаевский» ОАО-нууд.

Аймагай дэбисхэр дээрэ бүхыдөө 9 эмхи хүдөө ажахын шэглэлтэй. 25 фермерскэ ажахы бии, тэдэнэйн табанинь эд бараанай үйлдбэритэй. 2005 ондо хүдөө ажахыда хүдэлдэг зонтой тоо 2004 оной хэмжээндэ орходоо 93,4 процент бүридхөө. Гэхэтэй хамта ЛПХ-да ажалтай зонтой тоо 2384-өөр нэмээ. Тарбагатайн аймагай эдэе хоолой гол продукцияар өөрыгөө хангалгыень харабал: мяхан, хүн, газарай эдэин, хартаабха - 100, талхан - 33 процент.

2005 оной дүнгүүдээр хүдөө ажахын табан эмхидэ олзо оршо абтаа. Үнгэрэгшэ жэлдэ аймагай ажахынууд 11 миллион түхэригэй хэмжээндэ федеральна болон республикын бюджетүүдхээ гүрэнэй туһаламжада хүртэһэн байна. «2010 он болотор Буряадта мал ажалыг хүгжөөлгэ» гэхэн программа бээлүүлгын талаар 7,4 миллион түхэригэй хэмжээндэ гарза хүсэлдүүлхэн мүнгэн зөөри үгтөө. Продукци худалдан абалтын үнэ сэнгэй бага байла, мүн хүнэй түлөө түлбэрийе ходо саг соонь түлэхэгүй ушар мал ажалай хүгжэлтэдэ нилээд муу нүлөө үзүүлнэ. «Молоко» ОАО хангагшадтаа аяар 1,5 миллион түхэриг үрйтэй.

Тус аймагта дүн хамта 5998 үрхэтэ айл бии, 2834 хүн үмсын хамнабарин ажахы эрхилдэг. Тиин тэдэ аймагайнгаа хүдөө ажахын хамтын продукциин 80 процентые үйлдбэрилнэ, мүн өөһэдэгөө хү мяхаар, газарай эдэегээр, хартаабхаар түгэс хангана. Улаан-Үдэдэ ойрохоно ажаһуудаг хадаа хүдөө ажахынгаа продукциин үлүү гаралгыень худалдаха аргатай мүн.

Ивалгын аймагта республикын Президент Л.В.Потапов «Хүдөөгэй дэбисхэрнүүдэй мэдээсэлэй-методологическа түб» гэхэн гүрэнэй эмхи зургаанай филиал хүрөө.

Тус эмхи зургаан хүдөөгэй ажаһуутшадые мэдээсэлээр, заабаряар ашаг үрэтэйгөөр хангахын тула тогтоогдоһон юм. Тэрэнэй зорилгонууд гэбэл: алишье нютагта ажаһуудаг хүдөөгэй зоной хуули ёһоной, үйлдбэрийн болон техникескэ талаар хэрэгтэй заабари туһада хүртэхын тула зохистой эрхэ байдал тогтоолго; Буряад Республикын хүдөөгэй дэбисхэрнүүдэй социалына болон үйлдбэрийн халбариин тогтонижонги хүгжэлтэдэ туһалаага; хүдөө нютагуудта ажалай дэлгүүр үргэдхэхын тула эрхэ байдал тогтоолго болон хүдөөгэй зоние ажалаар хангалга; продукция худалдаха, маркетингын талаар туһа хүргэлгэ; хүдөөгэй ажаһуугшадай хуралсалай хэмжээ дээшлүүлгэ.

Буряад Республикын Правительствын мэдээсэлэй таһаг, Д.МАРХАДАЕВА хэлэлдэ бэлдэбэ.

Ю.ЗОНХОЕВОЙ фото-зураг дээрэ: Л.В.Потапов Тарбагатайн аймагай толгойлогшо М.В.Михалевтой болон ЛПХ-гай ажалшад М.Н.Вильмова болон М.А.Подкорытовтай хөөрэлдэжэ байна.

(Түгэсхэлын 2-гохи ньюрта).

ЭЛИТЭ ЭРДЭМТЭНЭЙ ДУРАСХААЛДА

Суута эрдэмтэ Э.Г.БАЗАРОНОЙ түрэнһөөр 75 жэлэй ойдо зорюулагдана эрдэмэй-ажал ябуулгын ехэ хуралдаан мартын 24-дэ үглөөнэй 10 сагта Буряадай Эрдэмтэй түбтэ хүдэлмэрээ эхлэхэн.

Түбтэ медицинын онол аргануудыг шэнжэлхэ талаар элитэ мэдээжэ эрдэмтэ, Информатизациин уласхоорондын академиин академик, медицинын эрдэмтэй доктор, профессор, Буряад Республикын эрдэмтэй габыята ажал ябуулагша Эльберт (Элбэ) Гомбожапович Базарон манай ороной академическэ эрдэм ухаанда түбтэ медицинын угай баялигуудыг үргэнөөр нэбтэрүүлхэ, туршан шэнжэлхэ ажал ябуулгыг эмхидхэгшэдэй нэгэниинь болоно. Тэрэ эрдэмтэй ехэ ехэ сьезднүүд, хуралдаанууд, симпозиумууд дээрэ энэ асуудалаар элидхэлнүүдыг нэгэнтэ бэшэ хэдэг, иимэ хэмжээ ябуулануудыг эмхидхэхэ талаар үүсхэл гаргадаг, өөрөөшье эдэбхитэйгээр хабаададаг байһан юм.

Э.Г.Базароной «Лангтхабы и их

корригирование» гэжэ ном XIV дүгээр Далай-ламын зууршалаар Энэдхэг орондо англи хэлэн дээрэ хэблэгдэн гараа нэн. Буряад эрдэмтэйнэй зохёол бүтээлүүд бүхы дэлхэйн зоной анхарал татадаг, һонирхол үүсхэдэг байгаа. Тиигэжэ тэрэнэй хүдэлмэри Грецидэ, Монакада, Венгридэ, Польшодо хэблэгдэн гараа нэн.

1995 ондо Америкын Уласхоорондын биографическа институт болон Кембриджскэ биографическа түб Эльберт Гомбожаповичта «Жэлэй хүн» гэхэн диплом ба алтан медаль олгоһон юм. Жэл үнгэрхэдэ, Америкын Уласхоорондын биографическа түб Э.Г.Базаронийе «Дэлхэйн 500 элитэ ехэ эрдэмтэдэй энциклопедидэ» оруулаа бэлэй. Эрдэм ухаае хүгжөөлгэдэ ехэ хубитаяа оруулһанайн түлөө тэрэнэдэ «Буряад Республикын эрдэмтэй габыята ажал ябуулагша», «Агын Буряадай автономито тойрогой хүндэтэ эрхэтэн» гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдыг олгоһон байгаа.

Буряад Республикын Правительствын мэдээсэлэй таһаг.

Тобшохоноор

ЯАРМАГТА УРИНАБДИ

Мартын 30-31-дэ хуралсалай газарнуудай яармаг хотын КСК-гай байшанда болохонь.

Тус хэмжээ ябуулгада республика доторхи болон ондоо регионуудай таби гаран хуралсалай газарнуудай түлөөлэгшэд хабаадаха юм. Нёдондо жэл үнгэрһэн яармагта таби гаран эмхинүүд, хуралсалай газарнууд хабаадаһан байна. Яармагта ерэхэн, һонирхоһон зоной тоо арбан мянган гээд тоологдоо нэн. Нёдондо жэл экономико, банковска хэрэг, юриспруденци гэхэн мэргэжэлүүдээр хургуули дүүргэгшэд ехэ һонирхоо юм.

Энэ жэл ямар шэглэл олоной анхарал татахаб гэжэ мэдэгдэнгүй. Тиин ерэхэн залуушуул тестировани, юридическэ болон психологическа консультацинуудта хүртэхэ. Яармагай дүнгүүдээр сурбалжалагшадта пресс-конференци үнгэргэгдэхэ.

ДҮНГҮҮДЭЭ СОГСОЛБО

Хотын Советскэ районой захиргаан хаяхан үнгэрһэн жэлэй ажалынгаа дүнгүүдыг согсолбо. Нёдондо жэл ниитын талаар ажаябуулга үргэнөөр хэгдэбэ.

Хотодо Наһатай зоной жэл үнгэргэгдһэн тула, тэдэнэртэ компьютерна клуб нээгдэбэ. Амаралтыншье газарнууд олошороо, тус районой мэдэлдэ байхаар хүүгэдэй арбан нэгэн амаралтын газарнууд нээгдэбэ. Хоёр залуу бүлэдэ гэр байра үгтэбэ, зургаан залуу мэргэжэлтэд баһал гэртэй болобо.

Худалдаа наймаанай талаар шэнэ магазинуудыг нээгдээ юм. Арадай Хуралай депутат Андрейн Зыбиновэй нэһэн супермаркетта табан зуун хүн ажалтай болобо.

Хүүгэдэйнгээ жэл, хоёр жэлтэй болотор тус районой эжынэр минитэ хү хүнэй кухинһаа абажа болохо.

ЗАЛУУШУУЛ АБЬЯАС ЕХЭТЭЙ

Һаяхан хабарай эхин һарада хотын депутатуудай Сөведэй дэргэдэ залуушуулай палата эмхидхэгдээ юм.

Нёдондо намар Залуушуулай палата Арадай Хуралай дэргэдэ эмхидхэгдэжэ, 31 бэрхэ, урагшаа һанаатай залуу мэргэжэлтэд тус палатада һунгагдаһан байна. Шэнэ палатын түрүүлэгшээр Владислав Уланов томилогдоо юм. Мүнөө эдэбхитэд залуушуулыг хамгаалха хуули ёһоной талаар ехэ ажал хэжэ эхилэнхэй.

Хотын түрүү залуушуулай суглаанда залуу зоной ажахыда тохёолдодог шиндхэгдээгүй асуудалнуудаар хэлсэн ябуулагдаба. Энэнь тухай республикын засагай түлөөлэгшэдөөр хөөрэлдөө үнгэргэхэ гэжэ хэлсэгдэбэ.

МУУ ЭД АБААН НАА...

Эмдэрхэй компьютер, гутал, хубсаһа магазинһаа, дэлгүүрһээ абаад, мүнгээ һүүлээрнь бусаажа шадаагүй наа, хотын эд бараа хэрэглэгшэдэй эрхэ хамгаалдаг сектор ошожо болохо. Тус эмхи «Бурятия» гостиницын 224 кабинеттэ байрланхай.

Энэ эмхиин хүтэлбэрилэгшэ В.П. Бурлаковагай хэлһээр, компьютер худалдажа абаһан зон олоороо хандана. Тиин «Эльдорадо», «Техномир», «Евросеть», «Комтех», ООО «Славия-тех» гэгшэдхээ компьютер, холодильник, телевизор гэхэ мэтэ эмдэрхэй бараа абаһан зон тэдэнээ нэлгэжэшье, мүнгыеньшье бусаажа шаданагүй. Зарим ушарнуудаар сүүдшье болоно ха. Тус секторэй туһаламжаар арад зондо нёдондо жэл 1 миллион 335 мянган түхэриг бусаагдаа юм.

Янжама ЖАПОВА.

ХҮДӨӨДЭ АЖАЛАЙ НУУРИНУУДЫЕ ТОГТООЛГО – ГОЛ ЗОРИЛГО

(Түгэсхэл. Эхинийн 1-дэхи нюурта).
«Хүдөөгэй дэбисхэрнүүдэй мэдээсэлэй-методологическа түб» гэнэн гүрэнэй эмхи зургаанай Ивалгын филиалда оройдоол гурбан хүн хүдэлмэрилдэг. Филиалай хангалгада бюджетэй мүнгэн зөөри гаргашалагдадаггүй. Республика дотор 40 филиал нээгдэх, мүн хүдөөгэйхидтэ нилээд ехэ туһа хүргэхэ ёһотой гэжэ Буряадай Президент тэмдэглэв.

Удаань А.В.Потапов Ивалгын аймагай үмсын хамнабарин болон фермерскэ ажыхинуудай толгойлогшодой съезддэ хабаадаа. Тиин съездын делегалууд республикын Президентдэ асуудалууды табиган байна. Сотниково нууринай толгойлогшо Ш.Б.Гармаев: «Хүдөө ажыхын эд хэрэгэлгын кооператив «АПК-е хүгжөөлгэ» гэнэн түрүү үндэһэн проектын талаар ямар хэмжээнэй урьһаламжа абаха аргатайб? - гэжэ хонирхоо. Харюуны: эмхин мүнгэн хангай байдалаа уламжалал, 900 мянган түхэриг хүртэр урьһаламжа үгтэхөөр байна. БурНИИСХ-гай директор Ч.М.Сандановай Ивалгын аймагыг газарай ипотеке хэрэгэлхэ талаар туршалгын талмай болгохы дурадхахада, А.В.Потапов гэриний дэмжэв.

Удаань республикын Президент А.С.Доржиевагай болон Э.А.Доржиевагай үмсын хамнабарин ажыхинуудта хүржэ, байра байдалтайн танилсаа. 90-ээд онуудаар гэдэнэй гэр бүлүнүүд Захааминай аймагһаа Ивалга руу зөөжэ ерһэн байна. Людмила Санжиевна хүгжэн эжы болон басагантаяа ажаууна. Үмсэдөө 18 эбэртэ бодо мал баридаг. Мяхаяа Улаан-Үдэдэ худалдадаг. Элеонора Доржиевнагай гэр бүлэ ехэ, хоёр хүүгэдэнь БГСХА-да нурадаг, бага басаганинь нургуулин шаби. Хамта дээрээ 40 эбэртэ бодо мал баридаг. Буряадай Президентдэ хандажа, Элеонора Доржиевна амин шухала хэдэн асуудалда анхаралынь хандуулаа: газары дансалалга, хү болбосоруулга эмхидхэлгэ болон үүлэртэ мал худалдан абалгын аргаар мал нүрэгөө найжаруулга. Республикын толгойлогшо А.В.Потапов, мүн хүдөө ажыхын болон эдээ хоолой министр В.В.Бубнов табигдаһан эдэ асуудалуудаарнь туһа хүргэхөөр найдуулаа.

Ивалгын аймаг ажалай нууринуудай талаар ехэ ороо байдалтай. 2006 оной эхиндэ эндэ 28674 хүн ажауудаг гэжэ бүридхэлдэ абтаа. Тиин экономикын халбариде 7507

хүн хүдэлдэг, 7138 хүн ажалгүй. Аймагай нууринуудай Улаан-Үдэдэ дүтэ оршодог хадан Гүрэлбэ, Поселье, Сотниково, Сужа, Доодо-Ивалга, Хойто-Бэе, Ивалга нуури-нуудта республикын бусад нотагуудһаа зон зөөдэг. Энэ ушарһаа хүдэлмэри бэдэрһэн зоной тоо олошоржол байдаг. Аймагай олон ажауууштад Улаан-Үдэдэ ажалтай болохоёо оролддоно. Хүдөө нуурин газарнуудай ажыхын тоо бүридхэлэй номуудай мэдээнүүдээр, 2005 оной эсэстэ 4 мянган хүн аймагһаа гадаа хүдэлмэрилһэн байна. 2006 оной январийн 1-эй байдлаар, ажалгүй зоной дүн хамтын тоо 48 процентдэ хүрөө, бүридхэлдэ абтаһан ажалгүйшүүлэй тоо 0,9 процент мүн.

Ивалгын аймагай хүдөөгэй зургаан нуурин газарнуудта ажауууштады ажалаар хангаха хэрэг эмхидхэхын тула хэрэгтэй мүнгэн хангай-экономическа бааза үгы. Тиимэһээ «АПК-е хүгжөөлгэ» гэнэн түрүү үндэһэн проект бэлүүлгын хэмжээндэ аймагай хүдөө нотагуудта хүдөө ажыхын эд хэрэгэлгын 12 кооператив, хүдөө ажыхын урьһаламж-нөөсэлгын 2 кооператив байгуулагданхай. Гадна фермерскэ ажыхинуудай болон АПХ-нуудай найма найман толгойлогшо Сбербанк болон Россельхозбанк аргаар урьһаламжа абахын тула тоолборидо оруулагдаха юм.

Тарбагатайн болон Ивалгын аймагаар ябажа ерһэнэй дүн гаргахадаа, Буряад Республикын Президент А.В.Потапов хүдөө нотагуудта ажалай нууринууды тогтоолго хадаа мүнөө сагай эгээл амин шухала шийдхэгдээгүй асуудалуудай нэгэн гэжэ тэмдэглэв. Республика дотор ажалгүй зоной тоо нилээд ехэ, аяар 14,7 процент бүридүүнэ. Аймагуудай толгойлогшод Буряад Республикын Ажалай болон социальна хүгжэлтын министрствэтэй сут хамта үмсынөө хамнабарин ажыхинуудта ажалладаг зоной тоо бүридхэлгэ эмхидхэхэ ёһотой. Буряадай Президент хүдэлмэрийн шэнэ нууринууды (гансашы үмсын хамнабарин ажыхинуудта бэшэ) тогтоолгын асуудалаар аймагай толгойлогшо бүхэнгэй тодорхойгоор хөөрэлдэхэ юм. Мүн түрүү үндэһэн проектуудай бэлүүлгын ябаса тухай хэлсэхэдэшье, энээндэ анхарал хандуулагдаха.

Буряад Республикын Правительствын мэдээсэлэй таһаг.
Д.МАРХАДАЕВА хэлбэлдэ бэлдэв.

АЛБАНАЙ ХЭРЭГЭЭР ХОЙТО КАВКАЗ РУУ ЗОРИБО

Милицийн нэгэ бүлэг Хойто Кавказ руу албанай хэрэгээр эльгээгдэв. Энэ ушараар үдэшэлгын митинг эмхидхэгдэһэн байна.

Амгалан тайбан бэшэ гэжэ тоологдодог Россин тус региондо Буряадай сагаанууд хүлшын 7 жэлэй хугасаа соо ходо бээ бээ нэлэгжэ ябаа. Буряадай зарим сэрэгшэд Чечнягай тулалдаануудта хэдэн удаа хабаадаһан байна. Жэшээлбэл, онсо хэрэгүүдээр милицийн отрядта алба хаадаг Дима 6-дахияа тиишээ зорибо. Хүбүүгээ үдэшэхээс ерһэн түрэлхидэйн хэлээшээр, оло дахин үдэшэлһэншье наа, ходоодоо түрүүшынхнээ мэтэ үзэгдэдэг.

Дүршэлтэй, тэндэхи байдал бодотоор мэдэржэ гараһан Димэһээ гадна, анха түрүүшынхнээ ошохоео ябааһад дайралдана. Хорин хоёртойхон Чингис хүбүүнэй ханилдаг басаганай нюдэнүүд уйдхартайгаар харагдаа һэн. Тэрэ гартаа баглаа сэгсэг баринхай вокзалай нэгэ буланда зогсоно: Чингисын амиды мэндэ бусаха гү? Хэншье мэдэнгүй. Дүршэлтэй

аха хүбүүдын түрүүшынхнээ ошогшо Чингисы, бэшэше хүбүүды харалсажа ябаха аабза гэжэ үдэшэлгэд найдана.

Эгээл иимэ удхатай үрээл Дотоодын хэрэгүүдэй министрэй уялга дүүргэгш, милицийн полковник В.М.Юдалевич митингдэ үгэ барихадаа хэлһэн байна.

Засаг турын зүгһөө Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо С.Г.Ефимовэй тэмдэглэһээр, Буряадай милицийн нэрэ хүндые унагаахагүй гэжэ оролдохо шухала. Буряадтахи ахмад федеральна инспектор Б.В.Даниловай ханамжаар, албанайнгаа хэрэгтэ харюусалгатайгаар хандаха, журам хайтай ябаха хэрэгтэй.

30 хүнһөө бүридэһэн патрульно-постовой алба хэдэг сагаанар, 49 хүнһөө бүридэһэн онсо хэрэгүүдээр милицийн отряд милицийн майор А.Г. Ангоров түрүүтэй хахад жэлээр Россин Хойто Кавказда бууба. Бултадаа амиды мэндэ бусахынь хүсэе.

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.
Р-Н. БАЗАРОВАЙ фото-зураг.

Буряад Республикын Хүдөө ажыхын министрствэдэ

Национальна проектууды бээ-лүүлгын ашаар зарим халбаринууды эрид шууд хүгжөөхэ гэнэн шийдхэбэри Россин федеральна правительство абаад, хүдөө ажыхыда мүн лэ ехэ мүнгэ һомолхонь. Зүгөөр тэрэ мүнгэндэ хүртэхын тула хүдөөгэй ажыхы бүхэн, фермер бүхэн, айл бүхэн тус тустаа үйлэбэри хүгжөөлгын бизнес-түсбэ зохёогоод, тодорхой хэрэг эрхилэлгэдэ мүнгэ эрихэ ёһотой.

Захааминай аймаг хамтын бизнес-түсбэ хараалаад, хаяхана республикын Хүдөө ажыхын министрствэдэ тэрэнээ хамгаалба.

Энэ аймаг хадаа гол түлэб мал ажал эрхилдэг ааб даа. Мүнөөнэй байдлаар Захааминда бүхидөө хамтын ажалтай юһэн кооперативууд, 267 фермернуудэй ажыхинууд тоологдоно. Гадна 5225 үмсын хамнабарин ажыхинуудта үхэр мал үсхэбэрилэгдэнэ. Иматгал үмсэдэ продукциян ехэнхи хубинь (72 процент) үйлэбэрилэгдэнэ. Хүдөөгэй хамтын ажыхинууд оройдоо 11 процент, фермернууд - 17 процент продукция үйлэбэрилэнэ.

Захааминай аймагта хамта дээрээ

34468 эбэртэ бодо мал,
5433 мори адуун, 12
мянга гаран хонид, 3
мянга гаран гахай
тоологдоно, - гэжэ
аймагай хүдөө ажыхын
управлениин начальник В.Б.Норбоев
хэлэнэ. - Нёдондо хүдөө ажыхымнай
үйлэбэри 520 млн. шахуу түхэригэй
продукци гаргаһан байна. 3734 тонно
мяхан, 16821 тонно хүн, миллион гаран
үйдэгэн бүхы янзын ажыхинуудай хүсөөр
үйлэбэрилэгдөө. Тэрэшэлэн 4303 тонно
орооһо тарьян, 4932 тонно хартаабха,
2226 тонно овош ургуулагдаһан байна.
Нүүлэй гурбан жэлэй туршада тарьян
ажалай хуби бага боложо эхилэнхэй.
Юуб гэхэдэ, бирагүй ургаса гаргаша
бусаанагүй, орооһо тарьян олзо
оруулагүй. Дэлгүүр дээрэ тарьянай сэн
холо ошоногүй.

Тиимэһээ захааминайхид мал ажадаа онсо анхаралаа хандуулха зорилго урдаа табила. Республикын правительствын, Хүдөө ажыхын министрствын дэм-жэлтэтэйгээр үүлэртэ найжаруулгын тусхай программада Захааминай аймаг хабаадалсаа. 2002 ондо Хальмагай Республикаһаа тэндэхи үүлэртэй 56 буханууды 2,5 млн. түхэригөөр худалдажа асарһан юм. Удааахи жэлдэнь Оренбургын областһоо сагаан толгойтой казах үүлэртэй 45 буханууды 1,5 млн. түхэригөөр худалдажа абаһан байна. Үүлэртэ эдэ буханууд лизинг гэдэг гуримаар, олон жэлэй түлбэритэйгөөр, хүнгэлэлтын сэнтэйгээр аймагай ажыхинуудта тараагдажа, хубаарилагдан үгтөө юм. Мүнөө үедэ аймагай бүхы ажыхинуудта дүн хамта 1840 толгой үүлэртэ мал тоологдоно.

Үүлэртэ мал аша үрээ харюулжа эхилэнхэй. Тусхайлбал, 2004 онһоо шэнэ түл худалдагдана. Хэрбээ тэрэ жэл 45 толгой буха худалдагдаа наа, нёдондо жэл гансахан Мухар-Шэбэрэй аймаг 130 толгой хайн үүлэртэй хашарагууды Захааминай аймагһаа худалдажа абаһан байна. Байгша ондо «Хобоо» гэнэн хамтын ажыхы хальмаг үүлэртэй 50 толгой залуу мал худалдахаа бэлэдхэжэ байна. Үүлэртэ мал худалдажа абаха дуратай аймагуудһаа захил орожол байна, тездэ баранайн захины мүнөө дээрээ

бэлүүлхэ аргагүйбди гэжэ захаа-минайхид харюусана.

Тиимэһээ үүлэртэ малай тоо эрид олошоруулха, шамбай бэстэй мал мяханай дэлгүүртэ ехээр эльгээжэ байха, малаа нотаг дээрээ үүсэхэ, Захаамин хотын мяханай комбинады хамтаараа нэргээжэ, олон янзын продукция мүнөө үеын технологиин эрилтээр гаргажа байха гэнэн зорилго национальна проектын үндэһэн нуури болгобо.

Аймагай доодо тала гэхэ гү, али Улаан-Үдэһөө Захаамин ошобол, аймагай хилэһээ эхилээд, аймагай түб хото хүртэр ошоһон ажыхинуудта, үмсын айлнуудта мяхан шэгдэлэй мал эрхилхэ гэнэн үргэн дэлсэтэй түсбэ табигдана.

Нэгэдэхээр гэхэдэ, захааминайхид уһаа малша зон, кадрнууд тухай асуудал гарахагүй. Хоёрдохёр, эндэхи ажыхинууд мал олоор үсхэбэрилхын тула тэжээл ехээр нөөсэлжэ байхэ тарилгын талмайтай, фермэ, гүүртэ-нүүдэй байра байдалтай. Зүгөөр Захааминай бусадыг газарнуудта угтай малшад биил юм бээ, тездэ тэдэнэршье мал олоор үсхэбэрилхэ, үүлэртэнь найжаруулха арга боломжотой. Гэбэшье түрүүшын ээлжэндэ аймагай доодо талын ажыхинуудта онсо анхарал хандуулагдана. Эрхим үүлэртэ мал үшөө олоор худалдажа

абаад, түлүүлжэ үсхэбэрилөөд, хайн харуунатайгаар, түргэн зуурын туршада шахаад, Захааминай комбинадта, зарим хубинь «Бурятмясопром» нэгэдэдэ үйлэбэрилөөд, дэлгүүртэ гаргаха зорилгон тус проектын гол удха болоно.

Захаамин хотын мяханай комбинат нүүлэй хоёр жэлэй туршада пан-харууталгын гуримархаагдажа байнхай. Үйлэбэрийн байшангууд унахаар болонхой, досоохи түхээрэлгэнүүдын хуушараад, мүнөө үеын технологиһоо хожомдонхой. Тиимэһээ мяханай энэ комбинады шэнэлэн барихан шухала болоно. Энэ хэрэгтэ ехэнхэн инвестици оруулахын шухала гэжэ захааминайхид тоолоно. Национальна проектын бүридэлдэ эдэ асуудалууды оруулжа шадаа наань, магад, мүнгэншье шэглүүлэгдэхэдэ болохо ха юм.

Тус комбинады мяхартүгэс хантахын тула Монгол гүрэнһөө худалдаанай мал туужа асархада яахаб? Тездэ «Айнаг-гэ» гэнэн хилэ дээрэхи пункт дээрэ ветеринар хангалатай тамуужанай түхээрэлгэнүүд баригдаха ёһотой. Аймагай захиргаан энэ асуудал шийдхэхэ тушаа ажал ябуулаа, түсбэй сметнэ документнууд бэлэдхэгдэнхэй.

Мяханай комбинадай хүдэлгэгдэжэ эхилээ наань, ажалгүй мүнөө байһан хэдэн зуугаад зон одоошье ажалтай болохо бэлэй.

Үүлэртэ найжаруулха, шахагдажа байһан малай шэгнүүри богони саг соо дээшлүүлжэ байха технологи нэбтэрүүлгэдэ Буряадай Гүрэнэй хүдөө ажыхын академиин, хүдөө ажыхын эрдэм-шэнжэлэлгын институттай эрдэмтэд, мэргэжэлтэд хабаадалсажа байха бээ гэжэ захааминайхид найдана.

Тэдэнэрэй түсбэ-проектые зүбшэн хэлсэлгэ республикын Хүдөө ажыхын министрствэдэ үнэргэжэ, энэ халбарин толгойлогшод, мэргэжэлтэд захаа-минайхид үүсхэлы дэмжэв.

Николай НАМСАРАЕВ,
манай корр.

Буряад Республикын социально-экономическа хүгжэлтын хүүлэй жэлнүүдэй дүнгүүдэ найн найдал түрүүдэг болонхой. Промышленна продукциян үйлэдбэрлэгийн хэмжээнэй ургалтын эршэ Россин дунда зэргын хараа баримтануудые уридшална. Ажаһуугшадай мүнхэн олзын болон эд хэрэглэгийн арга шадалай тогтонинжонги ургалта үзэгдэнэ. Ямар аргаар энэ туйлагданаб гэжэ Буряад Республикын Президент, Правительствын түрүүлэгшэ Леонид ПОТАПОВ Зүүн Сибирьтэ «Экономика и жизнь» сониной корреспондент Виктор Хребтовтэ хөөрөжэ үгөө.

- Буряадта инвестици оруулга эдэбхижэһээр. Нүүлэй гурбан жэлэй туршада республика аюулай хэмжээнэй талаар 63-дахи хууриһаа 42-дохидо гараа. Гэбэшье 2005 оной арбан нэгэн нарын дүнгүүдээр гол зөөридэ мүнхэ хабаадуулгын хэмжээн 16 процентээр доошолон байна. Шаатагануудынь ойгуулжа үгтэ.

түхэл арга болоно. Зүгөөр эдэ дүрбэн программануудай тодорхой хүндэ шэглүүлэгдэһэн хадань регионной хэмжээнэдэ хүтэлэлгын болон хиналтын ашаг үрэ дээшлүүлхээр. «Үнэгүй гэр байра» гэхэн үндэһэн проектын талаар Тоннельный тосхонһоо БАМ барилсаһан зониние ондоо нотагуудаар байрлуулха хэрэгтэ 191 миллион түхэриг үгтэнхэй.

дээрэ оршодог, гадна Буряад орон туулганай нөөснүүдэй (24 процент) талаар Россин түрүү гурбан регионуудай тоодо ороно. Манай газар доро гүрэнэй молибденэй бүхы нөөснүүдэй 20 процент, вольфрамай 27, плавикова шпатай 16, хризотил-асбестын 15 процент хадагалаатай. Эдэниие олзоборилхо саг ерээ. Тиймэһээ бидэ полиметаллнуудай, шулуун нүүрхэнэй, бериллин хэз

«ПРОЕКТ БҮХЭН ХҮНЭЙ АША ТУҢАДА ЗОРЮУЛАГДАХА ЁНОТОЙ»

- Леонид Васильевич, ямар аргаар экономика эршэ туйлагдаа гэшээ?

- Энэмнай республикын засагай бүхы халбаринуудай болон шатануудай олзын хэрэг эрхилэлгын түлөөлэгшэдтэй харилсан ажаллаха талаар олон жэлэй туршада бэлүүлхэн хүдэлмэрийн үрэ дүн гэшээ даа.

Нэн түрүүн республикын правительство үйлэдбэрийн хэрэглэмжэ болон ажаидарал хангадаг халбаринуудые дэмжээ һэн. Удаань 1996 ондо мүнхэ номололгын ажал ябуулгада хабаатай хуулинуудай үндэһэ хуури тогтоогообди, өөрын мүнхэн зөөриһөө хүгжэлтын бюджет бүрийдүүлжэ захалаад, проектнүүдые конкурсын аргаар шэлэжэ абаха гурим зохёон бэлдэхэбди. Тийгэжэ алта олзоборилгын, хэлхээ холбооной халбаринуудта, мүн ой модоной промышленностин комплексдо хари гүрэнэй мүнхэ зөөри хабаадуулжа шадаабди.

Бидэ бусад регионуудайшье дүй дүршэл анхаржа, Нижегородско областин жэшээгээр хамгаалгын комплексын предпритинуудай үйлэдбэрийн сүлөө талмайнуудадээр хүнгэлэлтэтэйгөөр олзын хэрэг эрхилэлгын зононууд тухай хуулинуудые гаргаһанай ашаар машина бүтээлгын предпритинуудые дэмжээбди, тийхэдэ олзын хэрэг эрхилэлгын тогтоолодо туһалаабди.

- Тээд 1998 ондо түхэригэй сэн эгсэ унашоо хамнай. Энэ ушарта яажа гарсалдаабта?

- Буряадай Правительство доройтолодо эсэргүүсэлгын программа абажа, дунда болзортой программануудай болон экономика хэлсээнүүдэй үндэһөөр гүрэнэй талаһаа гуримшуулгын байгуулга тогтоожо захалаа.

2000 ондо республикын социально-экономическа хүгжэлтыг багсаан хараалһан хүтэлэлгэдэ шэлжэн орообди. Ондоогоор хэлсэл, тухай зорилготой проектнүүдые

гэхэн конкурсдо нэгэнтэ бэшэ илаһанинь гайхалгүй.

Тийн гүрэнэй найдууланууд, коммерческэ банкнуудай урьһаламжануудаар процентнүүдынь тэхэрюулэн бусаалга, урьһаламжын кооперативуудые дэмжэлэ, мүн тарилгын, ургаса хуряалгын хүдэлмэринүүдтэ бюджетдээ хүнгэлэлтэтэй урьһаламжануудые үгэлэ хадаа экономика хүгжэлтэ болон мүнхэ зөөри хабаадуулга урмашуулгын гол арганууд боложо үгөө.

Нүүлэй табан жэлэй туршада промышленна үйлэдбэрийн хэмжээн 60 процентээр, харин бүхыдөө региональна продукт 38 процентээр дээшлээ.

- Бүхы халбаринуудта хубилган шэнэдхэлгын боложо байһынь хараадаа абабал, нилээд эхэ туйлалта болоно. Эдэ хубилалтанууд яажэ бэлүүлэгдээ?

- Электроэнергетикые шэнэдхэн хубилгахадаа, түлшын-элшэ хүсэһэй нөөснүүдэй оршо гаршын тэнсүүриие болон тарифна политикые тааруулан гуримшуулаабди. Мүнөө дээрээ нүүрхэнэйнай промышленность эмхинүүдэй болон ажаһуутшадай хэрэглэмжые дүүрэн хангана. Тус халбары мүнхэ зөөри хабаадуулгын проектнүүдые бэлүүлэхэ болон техникээ шэнэлэхэ талаар гүрэнэй туһаламжада хүртэжэ, хари гүрэн руу гаргадаг нүүрхэнэйгээ хэмжээ дээшлүүлээ. Буряад Республикын Правительствын үнгэтэ металлургин талаар абаһан хэмжээнүүд минерально-түүхэй эдэй бааза хүгжөөлгын талаар геолого-бэдэрэлгын хүдэлмэринүүдые үнгэргэлгэдэ, үйлэдбэрийн гол нөөс хэрэгсэл шэнэлэлгэдэ, металлүүдые түгсэ олзоборилгын, илангаяа бутархай болон рудагаар дайрадааг алта болбосоруулгын тула шэнэ технологинуудые, тоног хэрэгсэл-

АЖАЛЛАЛТАДА
Промышленна үйлэдбэри хүгжөөлгэдэ зохистой найн эрхэ байдал тогтоохын тула Буряадай Правительствын хэмжээнүүд:
гол зөөригэ мүнхэ хабаадуулга дэмжэлэ;
бюджет бүрийдүүлгэг предпритинуудтай болон эмхинүүдтэй хэлсээнүүдые баталан бэлүүлэ;
эмхинүүдэй нотагуудай болон уялгата түлбэринүүдэй талаар үри бусаалгын эрхэ нүхсэл хубилгалга;
нотагай үйлэдбэрлэгшэ үйе продукция готоогын болон гадаа гэлгүүрнүүдтэ наймаанга гаргаха хэрэгтэ туһалаа.

- Харилсаа холбоо баригша нэн түрүүн олзын хэрэг эрхилэлгын болон мүнхэ зөөри хабаадуулгын талаар байдал, хэдэн жэлэй хугасаада үзэгдэһэн бүхыдөө экономикын хараа баримтануудые сэгнэдэг юм. «Эксперт РА» гэхэн сэгнэлтэ үгэдэг агентствын хэһэн шэнэ жэлэлнүүдэй ёһоор, манай мүнхэ зөөри хабаадуулга арга боломжо нүүлэй зургаан жэлэй туршада хубилаагүй - Россин субъектнүүдэй дунда 57-58-дахи хуури эзэлдэг. Зүгөөр хамтын аюулай хэмжээн доошолжол байгаа, танай тэмдгэлхээр, республикамнай 63-дахи хууриһаа 42-дохидо гараа гэшээ ааб даа. Хулгай тонолгын аюулай хараа баримта бүришье эхээр доошолоо: Буряад орон 83-дахи хуури эзэлдэг наа, мүнөө 54-дохидэ гаранхай.

Бидэ республикын мүнхэ зөөри хабаадуулгын аюулай бүхы харуулалтануудые доошолуулха талаар хүдэлмэрийэ үргэлжлүүлхэн зандаабди. Дабдээрээ эхэ хэмжээнэй мүнхэ зөөри хабаадуулгын проектнүүдые бэлүүлэхэдэ, үмсын-гүрэнэй харилсаа холбоонуудые хүгжөөлгэдэ эдэбхитэйгээр туһалнабди.

Дунда зэргын болзорто экономика хүгжэлтэ минерально-түүхэй эдэй комплексдо эхэ мүнхэ зөөри хабаадуулгын, федеральна тухай зорилготой программануудые бэлүүлгэдэ мүнхэ зөөри шэглүүлэлгын аргаар, мүн тийхэдэ аяншалгын-амаралгын түхэлэй тухай экономика зоно тогтоолгын ашаар эршэдэхэ.

- Федеральна бюджеттэ үйлэдбэрийн хүснүүдые шэнэлэлгэдэ, хүдөө ажахы болон гэр байрын барилга эдэбхижүүлгэдэ яһала эхэ мүнхэн зөөри хараалагданхай. Буряад орон үндэһэн проектнүүдые бэлүүлгэдэ үгтэхэ мүнхэн зөөри ашаглахаар үр бэлэн гэшээ?

- Бидэ богони болзорто эрхэтэймнай ажабайдал нилээд хайжаруулха аргатай эмхидхэлэй хэдэн ороё асуудалнуудые шийдхэжэ захиаланхайбди. Минии наамжаар, проектнүүдэй бэлүүлгын болон үрэ дүнгүүдтэй түлөө федеральна министерствэнүүдэй харюусалга дээшлүүлхэн, шангалһан хэмжээн хадаа эгээл шухала үндэһэн зорилгонуудые бэлүүлгын тон зүб

зөөри хүн зоной ажабайдал хайжаруулгада нилээд түлөөлэхэ юм. Үндэһэн проектнүүдые бэлүүлэхэ зорилгодо республикын бюджетдээ 290,4 миллион түхэриг гаргашалаадаа. Гэхэтэй хамта бюджет баталахадаа, тус проектнүүдэй номололгын хэмжээнүүдэй талаар байдал сохон эли бэшэ байгаа. Тиймэһээ эдэ программануудта федеральна бюджетдээ 837,8 миллион түхэригэй шэглүүлэгдэхэ байһан ушарһаа 2006 оной республикын бюджеттэ хубилалтануудые оруулха бэдэлгэ бии.

Республика дотор түрүү үндэһэн проектнүүдэй бэлүүлгын хойноһоо шанга гэгшын хиналтай ябуулагдана. Хоёр долоон хоногой нэгэ удаа би

хэбтэшнүүдые ашаглахын тула тендернүүдые үнгэргөөбди. Тийн гол түлэб «Метрополь» гэхэн инвестиционно-финансова компанитай сүт хүдэлмэрлэхэ болообди. Тодорхойбол, полиметаллнуудай болон алтанай-сайрай хэбтэшнүүдые ашаалагдаа 800 миллиард гаран доллар номологдохо.

2006-2008 онуудта бидэ апатидай, асбестын, молибденэй, вольфрамай хэбтэшнүүдые түгсэ бэдэрэлгын болон саашаадаа олзоборилгын талаар аукционуудые үнгэргэхөөр хараалнабди.

Ашагта малтамал олзоборилгын промышленностин хүгжэлтэ республикын налог татабарини бааза бэхжүүлэхэ, ажаһуутшада ажалай хууринуудые олошоруулха, эрдэмэй үндэһэтэй болон бусад түрүү технологинуудай хүгжэлтэдэ түлхисэ үгэхэ.

- Буряадай экономикые анхан аграрна сектортэй сасуулдаг, адлихдаг байһан ха юм. Тиймэһээ танай дотоодын болон гадаадын дэлгүүрнүүдтэ хабаадахы тэмдгэлдэг үндэр технологинууд тухай хэлэхэдэ, һонин байна. Гадаадын харилсаа холбоонуудые үргэдхэхэ талаар республикада ямар арга боломжонууд бии?

- Үнгэргэжэ жэлэй дүнгүүдээр гадаадын худалдаа наймаанай эрьсэ 360 миллион долларто хүрөө. 2004 оной харуулалтада орходоо тус хэмжээн 5,8 процентээр дээшлэһэн байна. Тэрэ тоодо хари гүрэн руу худалдалгын талаар 6,4 процентээр ургаа, тийхэлээрээ хахад хубиень авиазаводой продукция бүридхэнэ.

Дунда зэргын болзорто гадаадын худалдаа наймаанай эрьссын хэмжээн жэл бүри 3-6 процентээр дээшлэжэ байха гэжэ багсаанабди.

Мүнөө республикын 270 юридическэ нioур 40 хари гүрэнүүдтэй харилсаа холбоо тогтоонхой. Эдэнь ехэнхидээ Азийн-Номгон далайн регионной гүрэнүүд юм. Жэшээнь, Буряадай Правительство Монголой

2001-2005 ОНУУДА БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ЭКОНОМИЧЕСКА ХҮГЖЭЛТЫН ЭРШЭ			
ББП үйлэдбэри - 157%	(РФ - 154%)		
Промышленна үйлэдбэри - 159%	(РФ - 128%)		
Гол зөөригэ мүнхэ хабаадуулга - 175%	(РФ - 154%)		
Өөрын продукция хари гүрэн гаргалга - 271%	(РФ - 178%)		
Бутархай худалдаа наймаанай эрьсэ - 182%	(РФ - 178%)		
Россин дунда зэргын хараа баримтануудтай зэргэсүүлбэл, ажаһуутшадай мүнхэн олзын хэмжээн 1,57 дахин дээшлээ (162%)			

бэлдэхэлгын болон бэлүүлгын түхэм, гүрэнэй худалдан абалгын болон шэнэ зүйл нэбтэрүүлгын эдэбхи урмашуулгын байгуулга баталаабди.

Удаань Арадай Хуралай хуулин түхэлөөр баталһан 2002-2004 онуудта Буряад Республикын социально-экономическа хүгжэлтын дунда болзорой программа амжалта түгсэ бэлүүлэгдээ. Тэрэнэй ёһоор манай политика эхэ промышленна комплекснуудые бүрийдүүлгэдэ, үндэр технологитой болон ашаг олзо ехэтэй үйлэдбэрийн дэмжэлгэдэ шэглүүлэгдээ. Тодорхойбол, нотагаймнай заводууд болон комбинадууд федеральна хэмжээнэй корпоративна байгуулануудта нэгдүүлэгдээ.

Авиационно болон локомотивагон заһабарилгын заводуудай продукциян хари гүрэнүүдтэ эхэ хэрэгтэй байһан ушарһаа нүүлэй гурбан жэлэй туршада машина бүтээлгын халбариде үйлэдбэрийн хэмжээн хоёр гаран дахин ургаа. Энэ талаар Улаан-Удын авиационно заводой «Россин эрхим экспортер»

нүүдые нэбтэрүүлгэдэ тон туһатай байгаа.

Ой модоной болон модо болбосоруулгын промышленностыда абтаһан хэмжээнүүд энэ баялигаа болгоомжотойгоор, гамтайгаар ашагалагада, техникескэ болон технологическа тоногжуулгын хэмжээ дээшлүүлгэдэ, халбариде ашаг олзотой оршом бүрийдүүлгэдэ шэглүүлэгдэнхэй. Эмхинүүдэй хүгжэлтын программануудые болон мүнхэ зөөри хабаадуулгын проектнүүдые дэмжэлхэнэй ашаар предпритинуудай үйлэдбэрийн гол нөөс хэрэгсэл шэнэлэлгэдэ.

Эдэз хоолой болон болбосоруулгын промышленностыда туһалхадаа, бюджетдээ абаһан урьһаламжануудайнь процентнүүдэй хэмжээнэй хубиень тэхэрюулэн бусаанабди. Гадна коммерческэ банкнуудай урьһаламжануудые хэрэглэхэнэй түлөө түлбэрийн хубиень тэхэрюулэн бусаахын тула республикын бюджетдээ 37 миллион түхэригэй хэмжээнэ бусаалтагүй субсиди үгтөө.

2003-2005 ОНУУДА БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКА ХҮГЖЭЛТЫН ДҮНГҮҮД			
	2003 он	2004 он	2005 он
Эд хэрэглэгийн сэнгүүдэй индекс, үнгэрэгшэ жэлнүүдэй декабрь харануудай дүнгүүдээр, процент	114,2	114,7	115,1
Хүдэлмэрлэгшэ хари дунда зэргын салин түлбэри, түхэриг	5011,2	6162,7	7662,7
Нэгэ харада тогтоогдохон пенсигүүдэй дунда зэргын хэмжээн, түх.	1659,2	1908,3	2392,9
Гол зөөригэ мүнхэ хабаадуулга, млн. түх.	10115,7	8402,6	8409,0
Эмхинүүдэй олзо оршын налог, млн. түх.	551,8	1047,1	1414,7
Физическэ нioурнуудай олзо оршын налог, млн. түх.	2384,1	2845,5	3342,7
Акцизууд, млн. түх.	494,6	810,5	954,7
Зөөрийн налог, млн. түх.	501,0	524,3	985,7
Байгалийн нөөснүүдые ашаглаһанай түлөө түлбэри, млн. түх.	539,0	403,6	120,0
Хамтын бюджеттэй олзо оршо, млн. түх.	12776,0	14297,8	15363,2
Хамтын бюджеттэй гаргашанууд, млн. түх.	12772,7	14165,1	15918,9

тухсай түсэблэлгын зүблөөнүүдые эмхидхэдэг заншалтайб. Гадна Үндэһэн түрүү проектнүүдэй талаар республиканска совет тогтоогдожо, квартал бүхэндэ федеральна правительствын урда тоосодог байха уялгатай.

СМИ-нүүдэй туһаар болон интернет-сайтнуудта мэдээсэл толиолгын аргаар нийтэ зониние мэдээсэһэнбди.

- **Һаяын жэлнүүдтэ Зүүн Сибирьтэ ашагта малтамалнуудай эхэ хэбтэшнүүдые эдэбхитэйгээр ашагалаа, нэгэ доро болбосоруулга, шанаржуулга болон гүрэнэй бусад регионуудые түхэй эдээр хангалга хараалагдана. Буряад орон энэ талаар ямар байдалтайб?**

- Гүрэн дотор олдохон сайрай 48 процент республикымнай дэбисхэр

Правительстватай болон КНР-эй Автономито аймаг болохо Дотор Монголой Арадай Правительстватай харилсаа холбоонууд тухай хэлсээ баталһан байна.

Түүхэй эдээр, тэрэ тоодо хомор ашагта малтамалаар баян хадаа республикамнай поликристаллическа кремнийн болон элшэ хүсэ гамналгын амьараа байгуулануудай (иматгал наранай батареинүүдэй) тон эхэ үйлэдбэрлэгшэ болон хари гүрэн руу худалдагша болохо аргатай. Тийгэбэл арбаад жэлэй үнгэрхэдэ, жэл бүри 2-3 миллиард долларой хэмжээнэ үндэр технологээр бүтээгдэһэн продукция хари гүрэн гаргадаг болохобди.

Д.МАРХАДАЕВА
хэлэлдэ бэлдэбэ.

БУРЯД ЗОНОЙ УЛАСХООРОНДЫН «АЛТАРГАНА-2006» НААДАН ТУХАЙ ДҮРИМ

Буряад зоной уласхоорондын «Алтаргана-2006» наадан тухай Дүрим республикын Эмхидхэлэй хорооной 2005 оной ноябриин 10-най сугаанай 1-дүгээрэй Протоколоор баталагтаа.

I. ЮРЭНХЫ ДҮРИМУУД

Наада эмхидхэн байгууллагдах болон эмхидхэлшэд:
* Буряад Республикын Президент;
* Буряад Республикын Арадай Хурал;
* Буряад Республикын Правительство;
* Улаан-Үдэ хотын Захиргаан;
* Буряад Республикын Муниципальна байгууллагуудай захиргаанууд;

* Бүгдэ буряадуудай соёлой хүгжэлтын эбэл.
Буряад Республикын Правительствын Захиралтаар баталагдаһан бүридэлтэй Эмхидхэлэй хороон нийтэ хүтэлбэри бэлүүдэг.

Наада эмхидхэлгын газар: Буряад Республика, Улаан-Үдэ хот.

Үнгэргэлгын болзор: 2006 оной июниин 30 - июлиин 03.

II. НААДАНАЙ УГ ЗОРИЛГОНУУД

Буряад зоной заншалта соёл болон спортын үндэһэн зүйлнүүдые нэргээхэ, сахиха, хубилгаха хэрэгтэ али бүхы талаһааны туһалха, нүлөөлхэ, искусство, уран зохёол, кино болон спортдо, мүн бүхы социальн-экономическа хүгжэлтэдэ туйлагдаһан эрхим амжалтануудые харуулха гэшээ энэ нааданай гол зорилго болоно.

Нааданай гол зорилгонууд:

- буряад зоной оюун ухаан бодолой нэгдэлэй үзэл бодолые, угсаатанай үгсэ ойлголсолгыг бүрийдүүлэн нэбтэрүүлгэ, ургажа ябаа залуу үстэниие, залуушуулые арадайнгаа олон зуун жэлэй соёлой ёһо заншалуудай, спортын үндэһэн зүйлнүүдэй аша туһаар хүмүүжүүлгэ;
- арад түмэнэй оюун ухаан бодолой үнэтэ баялигуудые хубилгалга, арадай соёлой эрхим туйлаалануудые, арад зоной ёһо заншалуудай, гуримнуудай, ёһолонгуудай гүнзэгы удхыг, сэгсэн мэргэн байлгыг харуулха хэрэгтэ туһалалга;
- арадай олзоборинуудые хүгжөөлгэ;
- нютаг нютагай уран найханай онсо өөрсэ ёһо заншалуудые саашадан хүгжөөлгэ;
- уран найханай коллективүүд, дуулад болон хатаршад зохёохы ургалта хүгжэлтыг урмашуулга;
- спортын үндэһэн зүйлнүүдые сахилга болон хүгжөөлгэ;
- элдэб наһанай хүнүүдые, илангаяа үхибүүд болон залуушуулай бэсынэгэ тахир дээшлүүлхэ, спорт эрхилхэ саг үргэлжын хэшээлнүүдтэ элсүүлэн хабаадуулга;
- нийтэ хүн түрэлтэнэй угай баялигуудта, бэсын тахирай ба оюун ухаан бодолой уг зорилгонуудта хүнүүдые хабаадуулга;
- экономикын, оюун ухаан бодолой болон бэсын тахирай хүгжэлтэдэ мого нютагууд хоорондын харилсааг, холбоо барилсааг бэхжүүлгэ;
- Россин болон гадаадын аяншалагшадые хабаадуулга, буряад арадай заншалта соёлой уран найханай туйлаалануудые дэлгэрүүлгэ.

III. НААДАНДА ХАБААДАГШАД

Буряад Республикын аймгуудай, Агын болон Усть-Ордын Буряадай автономитог тойрогуудай, Эрхүү болон Шэтэ можонуудай, Монголой ба Хитадай делегацинууд, Россин Федераци болон СНГ-дэ ажагуудаг буряад зон нааданда хабаадаха.

IV. НААДАНАЙ ЗОХЁОХЫ МУРЫСӨӨНҮҮД БА ТЭДЭНЭЙ ГОЛ ДҮРИМУУД

- 4.1. «Буряад хүнэй нэгэ үдэр» гэхэн аман зохёолой коллективүүдэй мурысөөн;
- 4.2. Арадай дуунуудые гүйсэхэлгэдэй мурысөөн;
- 4.3. Мүнөөнэй буряад дуунай мурысөөн;
- 4.4. Арадай уран найханай бүтээлнүүдэй үзэсхэлэн;
- 4.5. Үльгэршэдэй, магтаал шүлэгүүдые түүрээшлэдэй мурысөөн;
- 4.6. «Дангина» гэхэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэхын түлөө мурысөөн;
- 4.7. Буряад арадай заншалта нэсэ гэрэй харалга-мурысөөн;
- 4.8. Хэблэлэй зүйлнүүдэй үзэсхэлэн;
- 4.9. Мүнөөнэй архитектурын түлэбүүдэй үзэсхэлэн;
- 4.10. «Буряад хубсаан» ёһо заншал ба мүнөөнэй байдал» гэхэн модельернүүдэй мурысөөн;
- 4.11. Залуу буряад шүлэгшэдэй мурысөөн.

4.1. «Буряад хүнэй нэгэ үдэр» гэхэн аман зохёолой коллективүүдэй мурысөөн

Мурысөөнэй уг зорилгонууд:

- арадай соёлой эрхим ёһо заншалуудые нэргээлгэ, сахилга болон хүгжөөлгэ, аман зохёол ёһо руунь хубилгахын тула таарамжатай байдал байгуулгада туһалалга;
- уран найханай эрхим коллективүүдые элрүүлжэ, тэдэнэй гүйсэхэлгын хэмжээнэй ургалтыг урмашуулга.

Мурысөө үнгэргэлгын гол дүримүүд ба гуримууд:

Арадай угсаатанай уг гарбалай (нютагай олондо мэдээжэ бодото аман зохёолой эшэ үндэһэнэй онсо

илгаануудые түлөөлхэ ёһотой) талаар хүүдэлдэг аман зохёолой коллективүүд (хабаадагшад) наһан 17-һоо дээшэ байха) мурысөөндэ хабаадаха. Коллективүүд 15-20 хүнөө бүридхэ.

Аман зохёолой нэгэ коллектив делегаци бүхэниие түлөөлхэ.

Эдэ коллективүүд гэр бүлнүүдэй ба литын-үйлэбэринин, арадай найндэрнүүдэй, залуушуулай наадануудай, зоной нуудал байдалай үзэгдэлнүүдэй хэлэгүүдые үндэһөөрн шэнэлхэн зүжэглэмэл наада мурысөөндэ табиха. Арадай аман зохёолой эрхим зүйлнүүд (дуунай, хатарай, хүгжэмэй инструментнүүдэй, магтаал соло түүрээшлэгүүдэй) эдэнэй программада оруулагдаха ёһотой. Хэр утһаа хойшо абажа сахиха ябаһан концерт-нааданай хубсааһа хунарта эдэ коллективүүд онсо анхаралаа хандуулха зэргэгтэй.

Наадан 15 минутын туршада үргэлжэлхэ зэргэгтэй.

Арадай заншалта соёлой элитэ мэдээжэ ажал ябуулагдаһаа бүрийдүүлэгдэһэн туршан шалгалтын комисси (жюри) коллективүүдэй наадыг сэгнэхэ.

Мурысөөнэй программаһаа гадуур хабаадаһан коллектив бүхэн «нүнийн наадан» гэжэ программада мэргэжэл шадабарияа харуулхын тула заншалта ёһор нааданай 20 минутын программа дурадхаха.

Эрхим коллективүүд I, II, III шатын лауреадуудай дипломуудаар, үнэтэ шангуудаар шагнагдаха. Бусад коллективүүд нааданай дипломуудаар, урмашуулгын шангуудаар шагнагдаха юм.

4.2. Буряад арадай дуунуудые гүйсэхэлгэдэй мурысөөн

Мурысөөнэй уг зорилгонууд:

- арадай дуунуудые үргэнөөр нэбтэрүүлгэ, элдэб нютагай буряадуудай арадай дуунуудые гүйсэхэлгын ёһо заншалуудай онсо өөрсэ байлга;
- арадай дуунуудые уянгата найханаар гүйсэхэлгэдэ элрүүлгэ болон тэдэнэй мэргэжэл шадабарияг нарижуулга.

Мурысөө үнгэргэлгын гол дүримүүд ба гуримууд:

Арадай дуунуудые гүйсэхэлгэдэ мурысөөндэ хабаадаха. Делегаци бүхэн доро үгтэһэн наһанай бүлэг бүхэлдэ I-I гүйсэхэлгыг табиха эрхэгтэй:

- I бүлэг - үхибүүдэй мурысөөн (10-14 хүрэтэр наһанай);
- II бүлэг - эдиршүүлэй мурысөөн (15-18 хүрэтэр наһанай);
- III бүлэг - залуу дуушадай мурысөөн (19-30 хүрэтэр наһанай);

IV бүлэг - 31-һээ дээшэ наһанай дуушадай мурысөөн.

Мурысөөн хоёр шатаар үнгэргэгдэхэ: түрүүшын шатад дуушан бүхэн элдэб янса маягтай зохёолнуудые (арадай дуунуудые) дурадхаха, тиихэдэ эдэнэй нэгэниинь хоолой нилүүлэн дуулагдаха, харин хоёрдохинь буряад арадай инструментнүүдэй ансамбльтай хамта гүйсэхэлгэдэхэ. Миндаһан дээрэ бэшгэгдэһэн аялга хүгжэм хабсаргагдаха ёһогүй. Нютаг нютагайнгаа дуу гүйсэхэлгын ёһо заншалуудые наринаар сахиха шухала.

Дуунай искусствын талаар мэдээжэ ажал ябуулагдаһаа бүрийдүүлэгдэһэн туршан шалгалтын комисси (жюри) хабаадагшад наадыг сэгнэхэ ёһотой.

Дуунай мэргэжэлэй дээрэ гү, али тусхай дунда нургуулинуудай хүгжэмэй таһагуудые дүргэһэн ба мэргэжэлтэ коллективүүдтэ ажалладаг хүнүүд мурысөөндэ хабаадуулагдахагүй.

Эрхим бэрхэ дуушад I, II, III шатын дипломуудаар, үнэтэ бэлэгүүдээр шагнагдаха. Бусадын нааданай дипломуудаар, урмашуулгын шангуудаар шагнагдаха. Жюрин шиндхэбэрээр хүгжэмэй инструментнүүд дээрэ наадаһан эрхим коллективүүд тусхай дипломуудаар, үнэтэ бэлэгүүдээр шагнагдаха.

4.3. Мүнөөнэй буряад дуунай мурысөөн

Мурысөөнэй зорилго:

- түрэл нютаг тухай, тоонто нютагай үзэсхэлэн найхан тухай шэнэ дуунуудые зохёолго; буряад арадай урданай баатаршалгата болон мүнөөнэй байдалыг магтан дуулалга;
- зохёохы ажалтай болон дуушад зохёолнуудай нөөсыг баяжуулга;
- элдэб мого нютагуудай буряад композиторнуудай дуу зохёолгын ажал ябуулгатай, мүнөөнэй дуунай түхэл маягуудтай, жанриудтай танилсалга.

Мурысөө үнгэргэлгын гол дүримүүд ба гуримууд

Мэргэжэлтэ болон найн дуранай композиторнуудай нютаг нютагуудта уридшалан шэлэжэ абтаһан дуунууд мурысөөндэ табигдаха.

Дуунуудые элдэб жанруудаар, түхэл маягуудаар бэшэжэ болоно, зүгөөр заабол буряад хэлэн дээрэ бэшгэгдэһэн байха ёһотой.

Дуушад гү, али зохёохы ажалтан мурысөөндэ хабаадахаа, арадай инструментнүүдэй ансамблин хабаадалгатайгаар дуунуудаг гүйсэхэлхэ.

Мурысөөндэ хабаадалгын гурим жээрэб таталгаар тодорхойлогдохо.

Уридшалан танилсахын тула автор бүхэн зохёолон дуунайнгаа ноото ба үгыг жюрин гэшүүдтэ үгэхэ ёһотой.

Дуунууд 2005 онһоо хойшо зохёогдоһон байха ёһотой.

4.4. Арадай уран дархашуулай бүтээлнүүдэй үзэсхэлэн

Үзэсхэлэнэй уг зорилгонууд:

- арадай олзоборин заншалта зүйлнүүдые үргэнөөр харуулалга;
- буряад арадай уран дархашуулай зохёол бүтээлнүүдые нэбтэрүүлгэ, идхалга;
- буряад арадай олзоборин заншалта зүйлнүүдые нэргээхэ, сахиха асуудалнуудта олонитын, мэргэжэлтэдэй, гүрэнэй засагай түлөөлэгшэдэй анхарал хандуулга;
- арадай уран дархашуулай шэнэ нэрэнүүдые элрүүлгэ.

Үзэсхэлэндэ хабаадагшад:

- арадай уран найханай олзоборин болон гар урлануудай бэлитгэн;
 - зохёохы ажалтай бүлэгүүд;
 - зохёохы ажалтай коллективүүд.
- Уран найханай үндэр нэрэ хүндэ, табигдаһан зохёол бүтээлнүүдэй ханаашалга бодолой онсо өөрсэ байлга хадаа энээнэй гол эрхэ нүхэсэл болоно.

Юрэнхы гуримууд:

1. Удаадахи гаршагуудаар буряад үндэһэн гар урлануудай дархашуулай, бэлитгэнэй зохёолнууд делегаци бүхэнһөө үзэсхэлэндэ табигдаха гэбэл:
 - * буряад угсаатанай хубсааһа хунар ба гол шэнжнүүд;
 - түмэрөөр, модоор, булгайраар, ангай арһаар бүтээгдэһэн уран найханай зүйлнүүд;
 - угсаатанай түхэл шэнжэтэй гарай бэлэгүүд;
 - буряад угалзанууд, буряад зураг.
 2. Табигдаһан зохёол бүтээлнүүдтэ гар табигдаха, ялгаг хэгдэхэ ёһотой (янза түхэл хабсаргадана);
 3. Спиритэй ёһоор бүтээлнүүд абтаха;
 4. Эльгээһэн тала өөр өөрын уридшалан танилсуулгын оршол үгэхэ зэргэгтэй.
- Харалга-үзэсхэлэнэй дүнгүүдээр жюри бүхы гаршагуудаар хубидаа хабаадаһан авторнуудта, мүн эгээл өөрсэ янзын ба олон талай зүйлнүүдые табигдан делегацинуудта лауреадуудай дипломуудые байгуулдаг. Эмхидхэлэй хорооной ба жюрин онсо тэмдэглэһэн хүүдэлмэринин авторнууд шангуудаар болон грамотануудаар шагнагдаха.

Ярлагай түхэл янза:

1. Нэрэ, обог, алдар (гүйсэд дүүрэнээр) _____
2. Түрэн он _____
3. Ажагуудаг нютагай хаяг _____
4. Зохёол бүтээлэйн нэрэ _____
5. Техникэ, материал _____
6. Бүтээгдэһэн он _____

4.5. Үльгэршэд болон магтаал шүлэг түүрээшлэдэй мурысөөн

Мурысөөнэй уг зорилгонууд:

- * Үльгэршэд болон магтаал шүлэг түүрээшлэдэй гүйсэхэлгын нургуули сахиха хэрэгтэ али болохоор туһалалга;
- * Аман зохёолой уран бэлитгэйшүүдые үргэнөөр нэбтэрүүлгэ;
- * Онсо өөрсэ гүйсэхэлгэдэ, түүрээшлэдэ элрүүлгэ, тэдэнэй мэргэжэл шадабарияг нарижуулга.

Мурысөө үнгэргэлгын гол дүримүүд ба гуримууд:

Ганса гансаараа гүйсэхэлгэн түүрээшлэг үльгэршэд, буряад магтаал шүлэг (магтаал, соло, бара) уран гоёор уншагшад (делегаци бүхэнһөө нэгэ түлөөлэгшэ) мурысөөндэ хабаадаха.

Хабаадагшад наһан 18-һаа дээшэ байха ёһотой.

Мурысөөн нэгэ шатаар үнгэргэгдэхэ. Гүйсэхэлгэ бүхэн нэгэ үльгэршөө хэлэгые уран гоёор, гоё найхан найруулгатайгаар түүрээхэ (15-20 минута), али бүхы жанраар магтаал шүлэгтэй зохёолнуудые гүйсэхэлхэ (3

минутаһаа дээшэ байха ёһогүй). Тиихэдэ нютаг нютагайнгаа гүйсэхэлхэ ёһо заншалыг хараада абаха шухала. Хуур гү, али морин-хуур дээрэ наадажа байгаад үльгэрнүүдые түүрээжэ болоно. Миндаһан дээрэ бэшгэгдэһэн аялга хүгжэмыг хэрэглэжэ болохгүй.

Сэгсэн шалгалтын комисси (жюри) хабаадагшад мэрэгжэл шадабарияг сэгнэхэ.

Эрхим түүрээшлэд, магтаал соло дуудагшад I, II, III шатын лауреадуудай дипломуудаар, үнэтэ бэлэгүүдээр шагнагдаха. Бусад хабаадагшад нааданай дипломуудаар, урмашуулгын бэлэгүүдээр шагнагдаха.

4.6. Дангинанарай мурысөөн

Мурысөөнэй уг зорилгонууд:

- буряад арадай заншалта соёлыг нэргээлгэ, сахиха хүгжөөлгэ;
- арадай уран бэлитгэнэй мэргэжэл шадабари болон гүйсэхэлгын арга онолыг нарижуулгада туһалалга;
- гүйсэхэлгын номин номернуудые байгуулха талаар залуушуулай зохёохы эдэхи үүсхэлыг урмашуулга.

Мурысөө үнгэргэлгын дүримүүд ба гуримууд:

18-һаа 25 хүрэтэр наһанай нэгэ басаган делегаци бүхэнһөө мурысөөндэ хабаадуулагдаха.

Сэгсэлгын гол хэм хэмжүүр:

- * Сэбэр найхан, үндэр наринхан, уян нутархай бэстэй байлга;
- * «Минин нютаг» - өөр тухайтаа, түрэл нютаг, уг гарбал тухай искусствын элдэб жанруудые, тэрэ тоодо буряад дуунай нэгэ бадагыг гүйсэхэлгэтэйгөөр уран хурса хөөрөөг оруулан онсо өөрсэ соносхол-урилга;
- * «Дангын хатар» - үндэһэн хатар гүйсэхэлгэ.

Тус номерой миндаһан дээрэ бэшгэгдэһэн аялга хүгжэм мини-диск гү, али CD дээрэ үгтэхэ. Сагын - 1,5 минута;

* Буряад ёһо заншалууд, ёһолол гуримуудые, угсаатанайнгаа эдэ хоол, олзобори ба гар урлануудые мэдэхэ байлгын мурысөөн;

- * «Сэдхэлэйм аялга» - буряад эстрадын дуу эрхим найнаар гүйсэхэлгын мурысөөн;
- * Үдэһын гоёлой хубсааһа хунар ба гоёлтоноу (зүр) (мүнөөнэй буряад хубсааһа хунараа, үнэс гоё найханай, р заһуулһанаа, гоёло то зүүдхэлнүүдээ) харуулалга.

Эдэ бүхы даабаринуудые жюри 10 баллаар сэгнэхэ.

4.7. Буряад заншалта нэсэ гэрэй харалга-мурысөөн

Гол зорилгонууд:

- * Буряад заншалта нэсэ (нэсэ гү, али модон) гэрэй элдэб зүйлнүүдые үргэнөөр харуулалга;
- * Буряад заншалта нэсэ гэрэйг нэбтэрүүлгэ ба идхалга;
- * Буряад нэсэ гэр бүтээлгэдэ гар урлал заншалта элдэб зүйлнүүдые нэргээхэ ба сахиха социальна шэнжэтэй асуудалнуудта олонитын, мэргэжэлтэдэй, гүрэнэй засагай зургаанай түлөөлэгшэдэй анхарал хандуулга;
- * Буряад нэсэ гэр бүтээхэ талаар шэнэ дархашуудые элрүүлгэ.

Юрэнхы гуримууд:

Делегаци бүхэн нэгэ нэсэ гэр мурысөөндэ табиха харуулха. Буряад арадай соёлой бүхы ёһо гуримуудта харюусаһан нэсэ гэр уран найханаар бүтээгдэхээрээ, онсо өөрсэ шэнжэтэй байһаараа мурысөөндэ табигдажа харуулагдаһан нэсэ гэр шалгарха ёһотой.

Мүрьсөөндэ харуулагдаха нэмы гэрнүүд стадион дээрэ баригдаха.

Бүрээд заншалта нэмы гэрэй мүрьсөөн эдэ зүйлнүүдээр туршан шалгагдаха:

1. нэмы гэрэй эзэн болон эзэн эхэнэр хоёрой айлашадые утталгын ёно гурим. Айлашадые утталгын энэ ёно гуримай үедэ ондоо хүнүүд байха ёногүй;
2. Бүрээд нэмы гэр тухай хөөрөлгэ;
3. Бүрээд эдэз хоол.

Харалга-мүрьсөөнэй дүнгүүдээр эрхим нэмы гэр шададай дипломоор шагнагдаха, мүн тусхай шангууд болон дипломууд тогтоогдохо.

4.8. Хэблэлэй зүйлнүүдэй үзэсхэлэн

Россин эдэб мого нотагуудта, бусад оронуудта ажаһуудаг бүрээд зоной зүрхэ сэдхэлээрээ бата нэгдэлтэй, нягта жагсаалтай, нанал нэгтэй байһые, тэдэнэй хэлэнэй, ёно заншлануудай, ёлолол гуримуудай баялигы, спортын мэргэжэл шадабарине, эрдэм ухаанай болон хуралсаай туйлаануудые харуулаха гэшшэ хэблэлэй зүйлнүүдэй үзэсхэлэн эмхидхэлгын гол зорилго болоно бшуу.

Россин Федерациин болон харини оронуудай дэбисхэр дээрэ байдаг зөөрини бүхы түхэлэй хэблэлнүүд, хэблэлэй эмхинүүд, полиграфини предприятиянууд үзэсхэлэндэ хабаадаха.

Сэгнэлтын хэм хэмжүүрнүүдтэ харюусадаг баралгын хэблэлнүүд республикын үзэсхэлэндэ табигдаха гэбэл:

- * Хэблэлэй янза хэбүүдые сахидаг;
- * Гол шухала болон социальна удаха шанартай;
- * Уран хайханаар шэмэглэгдэһэн ба полиграфини талаар хайнаар гүйсэдхэгдэһэн.

Табигдаһан хэблэлнүүд нимэ гаршагуудаар хаража үзэгдэхэ:

1. Бүрээд угсаатанай соёл тухай эрхим ном;
 2. Бүрээд арадай ёно заншланууд, гуримууд тухай эрдэмэй эрхим зохёолнууд;
 3. Бүрээд хэлэн дээрэ барлагдаһан эрхим зохёол;
 4. Полиграфини талаар эрхим хайн бүтээл.
- Үзэсхэлэндэ хабаадаха мэдүүлгын түхэл янза:
1. Үзэсхэлэндэ табигдаха хэблэлэй нэрэ

2. Авторай (авторнуудай) нэрэ, обог, алдар (гүйсэд дүүрэнээр)
3. Мэдүүлгэ хэһэн эмхи:
- Эмхидхэлэй-хуули ёһонотой түхэл маяг _____
Юридическэ хаяг _____
Хүтэлбэрлэгшын нэрэ, обог, алдар _____
- Телефон, факс, e-mail _____

4.9. Мүнөөнэй архитектурын түлэбүүдэй үзэсхэлэн-мүрьсөөн

Угзорилгонууд:

- * Мүнөөнэй архитектурада бүрээд ёно заншлануудые хэрэглэгые үргэнөөр харуулалга;
- * Мүнөөнэй архитектурада шэнэ нэрэнүүдые элирүүлгэ.

Хабаадагшадай бүридэл:

Мүрьсөөндэ хабаадахаар уритдана гэбэл:

1. Мэргэжэлтэ архитекторнууд, дизайнернууд, уран зурааша;
2. Зохёохы ба техническэ талаарнь мэргэжүүлэгдэһэн дунда, дээдэ хургуулинуудай хурагшад болон багшанар.

Юрэнхы гуримууд:

Барилга түхээрэлгэнүүдэй гү, али байрын гэрнүүдэй түхэл дүрсэнүүдые хабаадагшад үзэсхэлэндэ табиха харуулаха. Тийхэдэ буряад угсаата арадай соёлые хэрэглэжэ бээлүүлэгдэһэн түлэбүүд уран хайханай талаар онсо шэнжэтэй байха ёһотой гэбэл:

1. Хүдэлмэри бүхэн авторай нанал бодолые найруулгатай, автор болон хэрэглэхэ материал тухай дүүрэн мэдээсэлтэй ойлгууламжын бэшэгтэй байха ёһотой.

2. Журин гэшүүд мүрьсөөндэ хабаадаха, мүрьсөөндэ хабаадагшадта заабари зүбшөөл үгэхэ ёһогүй.

3. Авторнуудай хабаадалгагүйгөөр үзэсхэлэн эблүүлэн хабсаргадаг.

4. Зохёол бүтээлнүүдые үзэсхэлэндэ табиха тухай шийдхэбэри үзэсхэлэнгэй ахмад уран зурааша абаха ёһотой.

Үзэсхэлэнгэй дүнгүүдээр лауреадай диплом, I, II, III шатын дипломууд байгуулагдадаг. Эмхидхэлэй хорооной болон журин онсо тэмдэглэһэн зохёол бүтээлнүүд тусхай шангуудаар, грамотануудаар шагнагдадаг.

4.10. «Бүрээд хубсаһа хунар. Ёно заншланууд ба мүнөөнэй саг» гэһэн модельернүүдэй мүрьсөөн

Угзорилгонууд:

- Бүрээд зоной заншалта хубсаһа хунар урлаха, эсхэхэ ба оёхо арга шадабариада угсаатанайнгаа онсо өөрсэ ёно заншлануудые сахилга ба хүгжөөлгэ;

- Бүрээд зоной хубсаһа хунарта хабаатай, зохихо элдэб хэрэгсэлнүүдые, шэмэглэлэй зүйлнүүдые оруулалсан, мүнөөнэй моодын хубсаһа хунарай эрхим хайн түхэл маягуудые байгуула;

- Нютаг нютагай буряад угсаата зоной жэлэй дүрбэн сагта үмдэхэ хубсаһа хунарай маяг түхэлые, онсо илгаа шэнжэнүүдые үргэнөөр харуулалга;

- Хубсаһа хунар урлаха, эсхэхэ ба оёхо талаар уран бэлиттэй шэнэ дизайнернууд болон шадамар бэрхэ оёдолшодые элирүүлгэ.

Мүрьсөө үнгэргэлгын гол дүримүүд ба гуримууд:

Мэргэжэлтэ модельернүүд, зохёохы коллективүүд. Модельнүүдэй байшангууд, мүн хайн дуратад мүрьсөөндэ хабаадаха.

Мүрьсөөн нимэ гаршагуудаар хоёр бүлэгөөр (I - заншалта буряад хубсаһа хунар; II - мүнөөнэй буряад хубсаһан) үнгэргэгдэхэ:

- Эрэшүүлэй эрхим заншалта хубсаһа хунар;
- Эхэнэрнүүдэй эрхим заншалта хубсаһа хунар;
- Эрэшүүлэй мүнөөнэй буряад хубсаһан;
- Эхэнэрнүүдэй мүнөөнэй буряад хубсаһан;
- «Мүнгэн хун шубуун» (сагаан мүнгөөр урлажа бүтээгдэһэн эрхим гоёолто шэмэглэлнүүд):

- Заншалта;
- Мүнөөнэй.

Тэрэшэлэн тусхай шангуудые тогтоожо болоно:

- Эгээл гоё хайхан янза түхэл байгуулаһанай түлөө;
- Эгээл онсо шэнжэтэй модель зохиоһоной түлөө.

Сэгнэлтын хэм хэмжүүрнүүд:

Зохёол бүтээлнүүдээ үндэр табсан дээрэ харуулаһанай, сэгнэлтын хуудаһануудые бэшэһэнэй ашаар журин хүдэлмэри хараада абтаха. Журин гэшүүн бүхэн сэгнэлтын хуудаһануудта гараа табиха.

Сэгнэлтын элдэб хэм хэмжүүрнүүд мүрьсөөндэ хоёр бүлэгөөр табигдаһан хүдэлмэринүүдтэ хэрэглэгдэхэ.

Түрүүшын ушарта буряад заншалта хубсаһа хунар оёлгын бүхы аргуудые, шэмэглэлнүүдые наринаар сахилга хараада абтаха.

Хоёрдохы ушарта угсаатанай заншалта хубсаһа хунарай элдэб зүйлнүүдые дэлхэйн моодын мүнөөнэй түхэл маягуудта тааруулан оруулалга хараада абтаха.

Эдэ бүхы ушарта малгайн, гуталай элдэб зүйлнүүд, үнгэ зүһэ, шэмэглэл гоёолтонуудые наринаар сахиха гэшшэ шухала удаха шанартай.

4.11. Залуу буряад шүлэгшэдэй мүрьсөөн

Угзорилгонууд:

- Бэлиттэй залуу уран шүлэгшэдые бэдэрэлгэ ба элирүүлгэ;
- Шүлэгтэй эрхим зохёолнуудые шэлэжэ абалга ба идхалга;
- Авторнуудай мэргэжэлэй талаараа ургалтада туһалалга.

Мүрьсөөнэй гол дүримүүд ба гуримууд:

17-ноо 35 хүрэтэр наһатай залуу поздүүд уран шүлэгтэй мүрьсөөндэ хабаадаха.

Шүлэгүүдые зохёолгын үнэтэ баялиг, зохёохы ажалтанай өөһэдэгөө үргэнөөр харуулалга, уянгата шүлэгүүдээ уран хурсаар зохёолго энэ мүрьсөөнэй гол зорилго болохо зэргэтэй.

Мүрьсөөндэ хабаадахын тула буряад хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн шүлэгүүдэнгээ суглуулбарине юридэ дамжуулаха шухала. Харилсаанай мэдээсэл, авторай (дура хүсэлэнгөөрнь ара нэрыень) нэрэ, обог, алдар, наһа, ажалай (хуралсаалай) гурим, тобошо намтар заабол үгтэхэ зэргэтэй. Мүрьсөөндэ хабаадахын тула мэдүүлгэ барихадаа, электронно гуримаар дискетэнүүд дээрэ бэшэгдэһэн, саархан дээрэ гаргагдаһан материалнуудаа эльгээхэ.

Мүрьсөөн хоёр гаршагаар үнгэргэгдэхэ:

1. Шүлэгтэй текстнүүдэй мүрьсөөн;
2. Шүлэгтэй ехэ түхэлэй зохёолнуудай - поэмэ, шүлэгээр бэшэгдэһэн романгу, али үжжэгтэй - мүрьсөөн.

Олонийтын дунда үргэнөөр мэдээжэ болоһон мэргэжэлтэ поздүүд уран зохёолшод, уран зохёол шэнжэлэгшэд, сурбалжалагшад, мүн хэлэ бэшэгтэй талаар мэргэжэлтэдхэ бүридүүлэгдэһэн журин мүрьсөөндэ табигдаһан зохёолнуудта сэгнэлтэ үгтэхэ.

V. СПОРТЫН МҮРЬСӨӨНҮҮД БА ТЭДЭНЭЙ ГОЛ ДҮРИМУҮД

Буряад Республикын аймагуудай, Агын болон Усть-Ордын Буряадай автономитой тойрогуудай, Эрхүү болон Шэтэ можонуудай, Монголой ба Хитадай делегацинууд, Россин Федераци болон СНГ-дэ ажаһуудаг буряад зон мүрьсөөнүүдтэ хабаадаха. 1988 он хүрэтэр түрэн, врачай зүбшөөлтэй спортсменүүд делегацинуудай бүридэлдэ оруулагдаха.

Спортын мүрьсөөнүүдэй программа:

- 5.1. Буряад арадай бүхэ барилдаан;
- 5.2. Буряад дүримөөр нур харбалга;

5.3. Мори урилдаан;

5.4. Шатар;

5.5. «Эрын гурбан наадаар» мэргэжэл шадабарья харуулалгын мүрьсөөн.

Спортын эдэ зүйлнүүдээр мүрьсөөнүүд дүримэй ёһоор үнгэргэгдэхэ.

5.1. Буряад арадай бүхэ барилдаан

75 хүрэтэр болон 75-һаа дээшэ килограммай шэгнүүрнүүдтэ мүрьсөөн үнгэргэгдэхэ. Командын бүридэл: 6 хабаадагша ба 1 хоригшо. Мүрьсөөн шэгнүүр бүхэндэ хубини тоосоогоор олимпийскэ гуримаар үнгэргэгдэхэ, түрүүшын дүхэригтөө 128-да, 64-дэ тааруулагдаха.

Шэгнүүр бүхэндэ 1-дэхиһэ 8-дахы хүрэтэр хуури эзэлһэн 16 хабаадагшад дунда абарга бүхые тодорүүлгын мүрьсөөн үнгэргэгдэхэ.

Барилдааншад зодог, шуудаг, тэрлинг, малгай, гутал үмдэнхэй, зууршалагша туһалагшатай зүлгэ ногоон дээрэ гараха ёһотой.

Июлини 1-дэ - БГУ-гай стадион дээрэ (Куйбышев ай гудамжа, 1) уридшалан үнгэргэгдэһэн мүрьсөөнүүд түгэсхэлэй нааданай 8-най 1 хуби хүрэтэр болохо. 9.00 сагта - шэгнэлгэ. Мүрьсөөн 10 сагта эхилэхэ.

Июлини 2-то - республикын ипподром дээрэ (Дээдэ-Онгостой) түгэсхэлэй уулзалганууд болохо. Мүрьсөөн 10 сагта эхилэхэ.

5.2. Нур харбалга

Командын бүридэл: 11 хүн (8 эрэшүүл, 3 эхэнэр). Буряад хубсаһатай хабаадагшад бултадаа эбэр номоор ластин харбаха. Годлинуудын модоор бүтээгдэхэ ёһотой, һүүлын шубуунай үдөөр хэгдэдэг (резинэ ба бусад материал хэрэглэгдэлтгүй).

Һүүлнүүдын али бүхы материалаар фабрикада гү, али өөһэдөө дархалжа болохо.

Эбэр номодо абарга томо заганаһанай-кидэй нэрбээ, мэхэйн хатуу гадар хуяг болон бусад материал эбэрэй орондо хэрэглэжэ болоно.

Шүрбэһэн, модон, үйһэн заабол хэрэглэгдэхэ зэргэтэй, эбэр номын түхэл маяг ба хэм хэмжээн буряад номотой адли байха, тэрэшэлэн монгол номо (һолоо номот) хэрэглэжэ болохо.

Али бүхы хэбэй болон өөһэдын хэһэн хараа хэрэглэжэ болохогүй. Талаан туршаха, карандашаар тэмдэг сараа гаргажа, утаһа уяжа болохо.

Нэгэ янзын тагхануудые хэрэглэжэ болохогүй, номо годлинуудаа хэхын тула арһаар тэбсэг шулуурнуудые няахань зүбшөөгдэнэ.

Хүбшэргэй өөһэдынгөө дурээр бүтээжэ болоно.

Программа: Хабаадагшад 40 болон 30 метрэй

5.3. Мори урилдаан

Мүрьсөөнүүд нимэ программаар үнгэргэгдэхэ:

1. Гунан наһанай хазаар морёор урилдаан - 1600 метртэ;
 2. Гунан мори хүллэһэн хоёр мөөртэ тэргээр урилдаан - 1600 метртэ;
 3. Үрээ наһанай хазаар морёор урилдаан - 1800;
 4. Хатарша үрээ мори хүллэһэн хоёр мөөртэ тэргээр урилдаан - 1600 метртэ;
 5. Аха наһанай агта хүлэгөөр урилдаан - 2400 метртэ;
 6. Аха наһанай хатарша мори хүллэһэн хоёр мөөртэ тэргээр урилдаан - 1600 метртэ;
 7. Аха наһанай гүйгөөшэ бэшэ үүлэртэй морёор урилдаан - 6000 метртэ;
 8. Хоёолон болон тэрэнһээ дээшэ наһанай хатарша морёор урилдаан - 2400 метртэ;
 9. Аха наһанай хазаар морёор урилдаан - 3200 метртэ;
 10. Конкур.
- Ажаглалта:**
1. Бусад мого нотагуудһаа зай бүхэндэ 2-һоо олон бэшэ морид хабаадуулагдаха.
 2. Мори хоригшод буряад хубсаһаа үмдөөд ябаха ёһотой

5.4. Шатар

Командын бүридэл - 3 эрэшүүл, 2 эхэнэрнүүд. Мүрьсөөн хубини түрүү хуури эзэлхын түлөө швейцарска гуримаар 9 дүхэриг үнгэргэгдэхэ. Хабаадагша бүхэндэ нааданай 25 минута саг үгтэхэ.

5.5. Буряад арадай «Эрын гурбан наадаар» арга шадабарья харуулалгын мүрьсөөн

4 спортсмен мүрьсөөндэ хабаадаха. Спортсмен бүхэн мүрьсөөнэй гурбан зүйлдэ хабаадаха:

Мүрьсөөнүүдые үнгэргэлгын гурим:

1. Нур харбалга;
2. Бүхэ барилдаан;
3. Мори урилдаан (мориной аяг ааша ба зан абарине мэдэхэ байһанаа харуулаха, шүдэртэй мори барижа, хазаарааха, шүдэрыень абаад, мордохон бөөрээ, 100 метрэй зайда гүйлгэхэ, удаань эмээлыень абаад шүдэрлэжэ, хазаарыень абаха).

Бүхы гурбан зүйлөөр мүрьсөөнүүдтэ эгээл үсөөн очко абанаарнь илагша тодорхойлогдохо. Энэнь ямар удхатайб гэбэл, түрүүшын хуурида - 1, хоёрдохы хуурида - 2, гурбадахи хуурида - 3, саашанхи хууринуудта тэдэ очко олгогдодог. Али очкотой болоо һаань, эгээл олон шангай хуури эзэлһэн хүн илагта туйлаха.

VI. ИЛАГШАДЫЕ ТОДОРУУЛАГА

Спортын зүйл бүхэндэ хубини түрүү хуури эзэлхын түлөө мүрьсөөндэ илагшад нааданай дүримүүдэй ёһоор тодорюулагдадаг.

VII. ШАГНАЛГА

Спортын зүйлнүүдээр хубини түрүү хуури эзэлхын түлөө мүрьсөөндэ илагшад, шангай хууринуудта гарагшад, абарга чемпионууд Республикын бэешн тамирай болон спортын талаар агентствын медальнуудаар, дипломуудаар шагнагдаха, шангуудта хүртэхэ.

VIII. МЭДҮҮЛГЭНҮҮДЫЕ БАРИХА БОЛЗОР

8.1. Нааданай зохёохы мүрьсөөнүүдтэ хабаадагшадта

Зохёохы мүрьсөөнүүдтэ хабаадаха мэдүүлгэнүүд (хабаадагшадэй нэрэ, обог, алдар, тэдэнэй түрэнһэн он, нара, үдэр, паспортын баримтанууд) 2006 оной июлини 1 болотор нимэ хаягаар абтаха: 670031, Буряад Республика, Улаан-Үдэ хото, Красногвардейскэ гудамжа, 32, РЦНТ; али нимэ факсаар: 8(3012) 45-51-35 гү, али e-mail: rcnt@buriat.ru.

Нааданай программа, соносколой материалнууд мэдүүлгэдэ хабсаргагдаха.

Харилсаа холбооной телефонууд: (3012) 45-59-14 - Донсоронова Надежда Гасановна; 45-53-25 - Халзанов Валерий Дондович, Доржиев Сергей Доржиевич; 45-41-35 - Жалцанова Роза Бадмаевна.

8.2. Нааданай спортын мүрьсөөнүүдтэ хабаадагшадта

Спортын зүйл бүхэндэ хабаадаха командын бүридэлые заалгатай уридшалан хараалагдаһан мэдүүлгэнүүд 2006 оной июлини 1 болотор нимэ хаягаар эльгээгдэхэ: 670001, Улаан-Үдэ хото, Правительствын байшан, Республикын бэешн тамирай болон спортын талаар агентство, а/я 54. Факс: (3012) 21-34-71.

2006 оной июлини 30-най 17 сагта Республикын бэешн тамирай болон спортын талаар агентствэдэ (Улаан-Үдэ хото, Ербановай гудамжа, 7, Суглаанай танхим) болохо судейскэ коллегини суглаан дээрэ маднатна комисси гарахын тула хабаадагша бүхэн тогтоогдоһон гуримаар өөрынгөө нэрлэхэ мэдүүлгэ, спортын зүйлнүүдээр техническэ мэдүүлгэнүүдые, паспорт, ИИН (налог түлэгшын адлидхалгын дугаар) барюулаха зэргэтэй.

Ажаглалта: Россин Федерациин эрхэтэдтэ тел.: 8(3012) 21-60-42, 21-44-68. Факс: 8(3012) 21-34-71.

IX. МҮНГЭН НАНГАЙ ГУРИМУУД

Наада эмхидхэхэ ба үнгэргэхэ талаар мүнгэн нангай гаршануудые Эмхидхэлэй хороон дааха. Командировкын гаршануудай (харгыда ябаһанай, зочид буудалда байрлаһанай, эдэз хоолой түлөө) түбэри эльгээһэн талын мүнгөөр түлэгдэхэ.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ хэблэлдэ бэлдэбэ.

Проба пера о сокровенном

ЖЕЖИЖИ СИНЕЙ ШАНАА

Преклоняю перед Вами
голову свою низко,
божественные наши матери

КРАСАВИЦЫ
У КОЛОДЦА

Как-то утром на рассвете
Коромысло с ведрами,
Коня за уздечку взяли
И с дедушкой вдвоём
Короткими быстрыми шагами
К колодцу деревенскому

направились.
Казалось в это утро
Само время остановилось,
Чтоб передохнуть на миг,
Прервав своё дыхание!
Такая тишина стояла
И благодать крутом.
Коня напоив досыта,
Колоть дрова, кормить внучат,
Копить добро на случай жизни
Домой обратно мой дедушка

попешил.
А я на час другой осталась
Поиграть одна у колодца.
Тем временем проснулась вся
деревня,
И к колодцу стали подходить
Невестушки-женушки-

лебёдушки,
Долго я за ними глядела вслед.
И в конце представила
Сюжет такой картины:
Деревенский наш святой
колодец,
И рядом любимый до слёз
Светлый, добрый мой дедушка
родной,
С трубкой в зубах, на телеге
с конем.
А вокруг трёх красавиц

Того времени:
Клеопатру мою маму,
Кармен её подругу,
Тётю Чимит-Цырен,
Шананскую «Шаганэ»,
Сагарову тётю Галию
С полными ведрами чистой

хрустальной воды,
С коромыслами на плечах,
А навстречу к ним идущего,
Уникального человека той
эпохи
Цыден-Ешиева Бадма-Цырен
абгай,
Который до конца жизни не
успевал повторять с гордостью
Имена трёх красавиц-женщин-
матерей своего села.
Была бы я художницей сейчас
Ожил бы тот сюжет далёкий
И получилась бы картина
мировая,
которой не было бы цены.
Вот было бы здорово!

НЕБЕСНАЯ ДЕВА
ТАМЧИ

Посвящается первой оперной
певице Селенгинской долины
из Синеи Шанаа Химнэ
Доржиевой Татьяне
Бальжинимаевне.

Темника реки быстрота и
журчанье,
Прямота и смелость твоя,
Твой весёлый, звонкий смех -
Всё это создаёт вокруг
Томящее сердце людей
Тепло и свет.
Ты - соловей Селенгинской
долины.
Аленький цветочек Бурятской
степи,
Голубая незабудка Гусиного
озера -
Небесная дева Тамчи.

ПАРЯЩАЯ
ЛАСТОЧКА ПАГМА

До чего же хороша была и есть
Дочь степей Пагма -
Парящая ласточка
Высокого полета, ума и сердца.
Орлица - царица,
Отличная работница
Огромных разных дел.
От природы образованная,
Отменная хозяйка.
Очень любящая мать, жена
И бабушка.
Ответственная во всём,
Очень надёжная и нужная
Наша опора и надежда Шанаа.
Наталья Доноевна
Её величество -
Оптимист в любой ситуации.
Очень многие наши парни
Охали, ахали и вздыхали,
Даже плакали по ней.
Обнять и поцеловать её
Взять в охапку в жёны
Ах, как многие хотели!
Очнувшись понимали, что
От Бога она дана
Другому, огненному одаренному,
Красивому, сильному,
Мужественному рыцарю -
Сыну святой земли Сосновки.
Простому, смелому Ивану,
Подарившему ей сполна
Огромное женское счастье.

Из далёкой горной Закамны.
Слушали они мои стихи,
Славно пели наши песни,
Сочиненные накануне мною
Словно затаив дыхание вдруг,
Слово молвила Эжы:
Свет Сосновки и Шанаа
Не забудьте, детки, вы мои
родные!

Символ нашего народа
Сосны деревья берегите!
О, солнышко ясное Сүгтэ
О, Сэпэл, о её сестрице
Дариме,

О Великой матери их,
Дыжид ахай славной
Напиши в своей книге,
Доченька родная!
Вот пришла домой,
Запорхалась, забегала,
Загадала, заснула крепким
сном.

Заснеженным ранним утром
Записную книжку взяла,
Застыла на одно мгновение!
Задумалась над суровою
жизнью

Тех далёких лет.
За что такая кара,
И судьба досталась им тогда?
Завидная и очарованная
красота,

Застеленная девичья постель.
Зачать ребенка, замуж выйти -
Заранее было обречено
Заклятою войною роковым.
Зарю любви променявшие
На адский труд, на одиночество
Забывшие, забытые нуждой,
Голодом, холодом и разрухой.
Зерцало души не потерявшие
Земли родимой Селенгинской
Божественные наши матери!
Несмотря на горы горя и беды
Были светлы и мудры.
Спокойны и горды.
Даже сумели сберечь
Генофонд своего народа!
Дорога длиною в жизнь
Днём и ночью иногда
Дождиком покроется.
С горячими слезами
С сосуда золотого сечения
Со святым аршаном
Живительной влаги,
С иммунитетом стойкости
к выживанию

Наших прекрасных матерей
Того сурового времени.
Я черпаю силу всегда
С сизого цветка сахилдак,
Что цветет из-под снега
Ранней весной голубой.
Стойкой огненно-красной
саранки.

Полной жизни ласки и любви
В жару и в лютый мороз!
С синего пламени земли
Сильной моей Шанаа
От божественных молитв,
От связи с Космосом,
От веры ко Всевышнему
Я возвышаюсь и добрею
душою.

И хочется крикнуть иногда:
«Эй люди! Живите на радость
себе и всем на этой прекрас-
ной зеленой Планете по имени
«Земля».

ЖЕЩИНЫ-МАТЕРИ С.ША-
НАА, РОДИВШИЕ 5 И БОЛЕЕ
ДЕТЕЙ:

Аюшеева Зинаида Доноевна - 7
детей, Александрова Зинаида
Содномовна - 5, Биликтуева Гар-
ма-Цырен Бадмажаповна - 8,
Базарова Лидия Данзановна - 5,
Будажанова Цырен-Дулма Тун-
жиновна - 5, Базарова Даши-
Цырен Цыбикжаповна - 7, Бад-
маева Надежда Хайбановна - 10,
Буянтуева Цырен-Дулма
Цынгунновна - 5, Вамбуева Та-
мара Прокопьевна - 10, Ванчи-
кова Анна Бадмажаповна - 7,
Бадмажапова Нина Будацыре-
новна - 6, Буянтуева Вера Гал-
сановна - 5, Гомбоева Цыпыл
Цыденовна - 6, Дашибаданова
Цырен-Дулма Сосоровна - 5,

Доржиева Мария Дашинимаев-
на - 7, Данзанова Цырен-Дулма
Цырендоржиевна - 7, Дамбие-
ва Бутыд Тудуповна - 5, Данза-
нова Дари-Дулма Галсановна - 10,
Доноева Чимит-Цырен До-
ноевна - 5, Дамбаева Люсьена
Доноевна - 5, Дагбаева Янжи Да-
баевна - 7, Дагбаева Цырен-Дол-
гор Дагбаевна - 5, Дымчикова

Нет! Отвечаю я им смело,
Бывало всякое в моей жизни
И трудности, печаль, утрата,
Разочарование и бессилие,
Предательство близких,
насмешки других.
А удары судьбы роковой
Лишь только укрепили во мне
Веру в непобедимости моей.
Как же я могу подвести

Сэсэг Пурбуевна - 5, Лубсано-
ва Галина Дамдиновна - 7, Луб-
санова Вера Бадмажаповна - 6,
Найданова Зинаида Гармацыре-
новна - 5, Найданова Дарима
Бальжиевна - 5, Нимаева Лю-
бовь Лубсановна - 8, Намсара-
ева Гарма Намсараевна - 8, Ни-
маева Доржи-Ханда Эрдынеев-
на - 6, Нимаева Мария Базаров-
на - 7, Иванова Анисья Игнать-
евна - 5, Максимова Цыбик-
Ханда Хандажаповна - 5, Пота-
нова Мария Гармаевна - 9, По-
танова Ирина Дондоковна - 5,
Цыбендоржиева Цырен-Ханда
Цырендоржиевна - 5, Цыбико-
ва Раиса Цырендоржиевна - 5,
Цыбикдоржиева Галина Гарма-
евна - 7, Цыденова Елизавета
Аюшеевна - 11, Цыденова Дор-
жи-Ханда Жамбаловна - 6,
Жимбуева Гарма-Цырен Дам-
баевна - 7, Самданова Дарима
Норбоевна - 7, Самданова На-
талия Аюшеевна - 6, Чимитова
Бутыд Норбоевна - 7, Чагду-
рова Бадма Митаповна - 5, Шара-
пова Бадма Лодоевна - 5, Даг-
баева Мария Дугаровна - 5, По-
танова Мира Сергеевна - 5, По-
танова Снежана Сергеевна - 5.

Слава матерям-героям: Вам-
буева Тамара Прокопьевна 10
детей, Бадмаева Надежда Хай-
бановна - 10, Цыденова Ели-
завета Аюшеевна - 11, Данзано-
ва Дари-Дулма Галсановна - 10.

НАКАЗ МОИХ
ПРЕДКОВ

Стою я и вижу:
С того света зорко
Глядят на меня мои предки.
И спрашивают строго
и удивленно:
«Что, доченька, трудно
пройти дорогу земную?»

Вас, дорогих моих золотых
предков!
Живущих когда-то на Земле
Во имя нас, отдавая себя.
Ведь Вам было тогда
Гораздо труднее, беспокойно.
В те далекие жестокие годы
бытия

А как же мы можем иначе,
Осрамить, обесчестить
И предать забвению,
Начатые Вами дела и мысли.
Надежду, чаяния и мечту.
Прервать ту прекрасную
мелодию песни.
Начатую Вами когда-то.
Да! Никогда!

Я сделаю всё возможное и
невозможное,
Чтоб эстафетную палочку
Моих предков и олимпийский
огонь жизни, зажженный Вами
Пронесу через всю свою
дорогу земную

Достоинство и свято,
непоколебимо
И передам своим потомкам
Во имя рода и народа своего.
Энгельсина ГАРМАЕВА,
астролог-зурхайч,
член комитета монгольской
астрологии,
психолог-консультант.

НА СНИМКАХ: «Красавица
Кармен» - тетя Чимит-Цырен из
с.Шанаа, подруга моей матери;
двоюродные сестры моего отца
Цыбикдоржиева Цыден-Доржи
Дагбаевича Бадма-Дари и Вера
на отаре в 60-е годы; сын свя-
той Сосновки Чимитов Иван
Гурлубсанович со своей женой
- с парящей ласточкой Пагмой-
Наташей Доноевной и детьми;
три бизнес-леди Синеи Шанаа:
Цыбикдоржиева Галина Цыден-
доржиевна, Петонова Юта
Александровна, Нехурова Дари-
ма Цыдендоржиевна.

Буряадай гүрэнэй университеттэ:

УЛАСХООРОНДЫН ХАРИЛСАА БАЙГУУЛХА ШЭГЛЭЛЭЭР

Буряад литературын кафедрын дарга С.Ж. Балданов буряад литература хүгжөөхын тула хамагай ехээр оролдоно. Жэнхэни буряад хэлтэй, бэлгитэй залуушуулые түрэлхи хэлэн дээрээ уран зохёол бэшэжэ хургаха хүсэлтэй зунай тусхай хургуули үнгэрхэн жэл байгуулхые үүсхэл гаргаа. Тэрэнэйнь үрэдүнгүүд «Буряад үнэн» сониндо нилээд толилогдоо лэн. Абыастайшуулые заншалта болгоһон «Жэгүүртэ хүлэг» гэжэ мүрысөөнэй хүсөөр шэлээ гээд хануулая. «Литературна отделени байгуулжархибал, минии ханаан амарха», - гээд, Саян Жимбеевич хэлэнэ. Тээд үнэхөөрөө иимэ отделени нээхын тула үнэмшэлгэ абахааа эхилээд, бэрхшээлнүүд бии. Манай олон тоото мэдээжэ уран зохёолшод Москвагай Горькийн нэрэмжэтэ институт түгсэжэ гараһан гэшз. Тээд мүнөө дээрээ олонхи залуушуул Москва ошожо хураха аргагүй. Тиимэхээ 2007 ондо нээгдэхээр түсэблэгдэнхэй Буряадай литературна отделени ерээдүйн

Буряадай гүрэнэй университетэй Үндэһэтэнэй гуманитарна институтай эмхидхэнэ прессконференци дээрэ урдахи түсэбүүд болон тэднине бээлүүлгын бэрхшээлнүүд тухайнь хэлэгдэбэ. Университетэй буряад хэлэ бэшэгэй факультет 2003 ондо Үндэһэтэнэй гуманитарна институт болон хубилгагдажа, хүгжэлтын шэнэ шатада гараа. «Гадаада харилсаамнай бүримүһэн дээшлэхэ зэргэтэй, энэ талаар нилээд ажал ябуулагдажа байна. Монгол хэлэ шэнжэлдэг

олон тоото зохёолшодой хуралсалай эрхим гуламта болохо аабза гээд найдаа. «хургаха багшанар байха», - гээд Саян Жимбеевич дуулгаа бэлэй.

Үндэһэтэнэй гуманитарна институтай түсэбүүд тон олон. «Университетдээ эхилээд, ху-

ралсалай болон эрдэм ухаанай министерствын дэмжэжэ байхада, тэдэнээ бээлүүлхэмнай лабтай», - гэжэ Л.С. Васильева тэмдэглэнэ.

Өөрын компьютерна класстай, тусхай сайттай болбол институтай уласхоорондын харилсаан

улам дээшлэхэнь мэдээжэ. Наяын болзрто институт тиимэ класстай болохо ёһотой.

Уласхоорондын хэмжээнэй холбоо тогтоохо талаар хариин хэлэ, бэшэг шудалха шухала. «Манай кафедрада багшанар хэрэгтэй боложо байна. Забол

хитад-монгол, англи-монгол гэхэ мэтэ хоёр-хэлэ зааха аргатай багшанар эрилтэтэй», - гээд буряад хэлэнэй кафедрын дарга В.Д. Патаева мэдүүлэнэ. Гэхэ зуура институт уласхоорондын хэмжээнэ «Улгын дуунай фестиваль», «Шагай наадалгаар чемпионат» эмхидхэхэ хүсэлтэй. Тон хоморой улгын дуунууд, шагай наадаха арганууд эндэ суглуулагдан шэнжэлэгдэхэ юм. Мэдэхэ зон 21-32-10 гэхэн телефоноор хандан хабаадажа болоно.

Республикын, мүн хүршэ Монголойшые ехэ-ехэ хэмжээнүүдтэ институт саахануур байхагүйе бодоно. Бүгдэ буряадуудай «Алтаргана» фестивалда, Чингис хаанай улас түрэ байгуулхаар 800 жэлэй ойн баярта Үндэһэтэнэй гуманитарна институтай бүлэг-бүлэг оюутад хуралсалай хэрэгээр хабаадалсаха зорилготой.

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.
Р.-Н. БАЗАРОВАЙ
фото-зураг.

ТРАДИЦИОННАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ ИГРА

«ШАГАЙ»

БГУ-гай НГИ-дэ болоһон энэ хоёрддоондэ тааруулан, «Шагай наадан» тухай дүрим толилоё.

Испокон веков среди бурят была традиционная игра из косточек бараньей ножки. Она называется «Шагай», и в эту игру играли не только дети, но и взрослые. Эта игра настолько разнообразна и захватывающе, что игроки специально собирались играть вечерами и игру продолжали до поздней ночи. Косточки у игроков хранятся в специально сшитых мешочках, и игроки постоянно пополняли их. Косточки разукрашивались в разные цвета. Каждый гордился своей коллекцией и старался не отставать от других. Дети не

Варианты игр:

- каждый игрок берет по пять косточек. Начало игры определяется с игрока, находящегося со стороны восхода солнца и этот игрок раскидывает свои косточки по ровной поверхности.

Считает количество косточек: выпавших в позицию I-ХОНИН (овца) и так по часовой стрелке продолжают следующие игроки до тех пор, пока не определится игрок, у кого большее количество косточек, выпавших в позицию I.

- победитель забирает в горсть у всех игроков косточки и равномерно раскидывает по ровной поверхности. Игрок щелчком пальцев сбивает две одинаковые позиции и «лошадь» при попадании забирает только одну из этих косточек. И так продолжает играть до тех пор, пока не заберет все косточки, но при условии-игрок при игре не должен задевать другие косточки, забирать косточки только другой рукой и т.д. При нарушении игроком одного из этих условий

только играли на косточках, но и учились считать на них. Косточки по своей форме имеют шесть характерных позиций, и каждая позиция имеет своё определенное название. На рисунках указаны названия позиций. В игре участвуют несколько игроков. Перед началом заранее обговаривают между собой условия игры и во время игры они эти условия обязательно соблюдают. Для игры не требуется особых условий. Для этого необходима только ровная поверхность.

оставшиеся косточки передаются следующему игроку. Игроки, у кого копчили косточки, выбывают из игры. Побеждает тот игрок, у кого больше косточек на руках.

- все игроки садятся в круг и собирают в одну кучу косточки. Оставляют игроки себе по одной косточке. Начинаящий игрок подбрасывает свою косточку вверх одной рукой и этой же рукой успевает отделить от кучи несколько косточек и ловить подброшенную косточку.

При повторном подбрасывании должен успеть забрать в горсть отделившиеся от кучи косточки, не задевая основную кучу, поймать подброшенную косточку. Если игрок не справился, приступает следующий.

Побеждает игрок, который забрал все косточки.

ЖЕЛАЕМ ВАМ ПРИЯТНО
ПРОВЕСТИ ВРЕМЯ!

Подготовила Б.ОРБОДОЕВА.

ХЭЛЭЭ ХЭР МЭДЭХЭ ГЭЭШЭБИБДИ?

Буряадай гүрэнэй университетэй Үндэһэтэнэй гуманитарна институтта оюутадай дунда эрдэмэй-практическа конференци хаяхан үнгэрбэ. Конференци дүрбэн секциһээ бүридөө.

Буряад хэлэнэй секци соо олон хабаадагшад байһан тула тус секци 2 бүлгэм хубаагаа юм. Нэгэдэхи бүлгэм соо I-дэхи курсын оюутан Баярма Борохитова илгараа. «Газетные жанры современной бурятской прессы» гэхэн доклад бэлдэжэ, Эржена Баторова (III курс) хоёрдохи шатын дипломдо хүртэбэ. Цыренжапов Эрдэм (I курс) гурбадахи хуури эзэлэ. Хоёрдохи бүлэг соо - I-дэхи курсын оюутад групповой ажал бэлдэжэ, тус секцидэ I-дэхи хуурида гарабад.

Уран зохёолой секцидэ III-дахи курсын оюутан Алена Балдаевагай «Литературно-критическое творчество Ц.-А.Дугарниаева» гэхэн докладынь эгээл һонирхолтой байгаа. Монгол түүхэ ба соёл Оюна Гомбоева (IIIкурс) эгээл хайнаар мэдэдэг гэжэ конференци харуулба. Сарюна Гомбоева эвенк хэлэнэй секци соо I-дэхи шатын дипломдо хүртөө.

Намдуухан ута үбэлэй дүүрэжэ, хабарай амисхалай хайхан нэбшээндэ абтажа, нойрһоо нэрижэ байһан үедэ залуушуудта зали ошотойгоор номоо үзэжэ, түрэл хэлээ, уран зохёолоо, түүхээ ошотойгоор, үшөө хайнаар шудалхыень хүсэе.

Эржена БАТОРОВА,
БГУ-гай оюутан.

Энэ хабарай март харын аажам дулаан үдэртэ ВСГТУ-гай спортивна комплекс соо үзэсхэлэнтэ хайхан Түнхэн ньютагһаа уг гарбалтай Улаан-Үдэ хотодо дээдэ ба дунда хургуулинуудта хурадаг оюутадай дунда спартакиада үнгэрбэ. Оюутадай табан бүридэл, нэрлэбэл: ВСГТУ, БГУ ба БРПК, БАПК, БГСХА, ВСГАКИ заншалта спартакиада дээрэ уулзажа, волейболоор, мини-футболоор, настольно теннисээр, шатараар ба барилдаагаар хаба шадалаа туршалсаба.

СПАРТАКИАДЫН ИЛАГШАД ЭЛИРБЭ

«Энэ мүрысөөнэй гол зорилго - оюутадай дунда спорт хүгжөөлгэ болоно. Мүн баһа оюутад эндэ бэе бээтээ уулзажа, танилсана, хөөрөлдэнэ», - гэжэ «Саяны» гэхэн землячествын президент В.Я.Гулгонов хэлэбэ. Ньютагһаа оюутадые амаршалхаяа ВСГТУ-гай доцент О.Г.Аюшеева, БАПК-гай экономика асуудалнуудай талаар директорэй орлогшо Д.Р.Шарбунаева, «Саяны» землячествын бухгалтер Р.С.Манзаева гэгшэд ерээ.

Басагадай дунда волейболоор БГУ-гай команда нэгэдэхи хуурида гаража, илалта туйлаба. Эндэ В.Бороева (БГУ) «Эгээл бэрхэ волейболистка» гэжэ грамотада хүртөө. БАПК-гай хүбүүд эгээл бэрхээр волейбол наададаг гэжэ мэдэгдэбэ. «Эгээл бэрхэ волейболист» - В.Ангархаев (БАПК). Мини-футболой финалда ВСГТУ-гай футболистууд БГСХА-гай командатай уулзаба. Али алининьшье илагдахагүй гэжэ бүхыгөөрөө оролдоо. Тиимэхээ матчин түгэсхэлдэ тэдэнэр пенальтийн гуримаар

эрхимээ элирүүлхэ болобо. һүүлэй һүүл - дэ БГСХА-гай оюутад илалта туйлаба.

Бүхэ барилдаанай мүрысөөндэ Бартунаев С., Сыренов П., Доржиев Г., Бальжанов Б., Моголов Б. гэгшэд илгарбад.

Бүхы наадануудай дүнгүүдээр БГСХА-гай команда I-дэхи хуурида гараба. II-дохи - ВСГТУ. БАПК гурбадахи шатын дипломдо хүртөө.

Спартакиадын илагшадта «Алтан Мундарга» гэхэн Түнхэнэй залуушуулай холбооной ба «Саяны» землячествын талаһаа мүнэн шан ба Хүндэлэлэй дипломууд барюулагдаба. Энэ шангуудые «Саяны» землячествын президент В.Я.Гулгонов олоной альга ташалган доро илагшадта барюулба.

Эржена БАТОРОВА,
БГУ-гай оюутан.

Мартын 24 - Туберкулезтой тэмсэлгын бүхэдэлхэйн үдэр

Бүхы дэлхэйдэ хүүлэй арбан жэлэй туршада туберкулез үбшэнэй тоо нилээд хүжэржэ байна. Хүн зоной гурбанай нэгэ хубидань энэ үбшэн халданхай. Жэлдээ 8 миллион хүн үбдэдэг болон тэдэнэй 3 миллионийн тус үбшэнөө наһа барадаг. Иигэд гэхэдээ, туберкулез хорин нэгэдэхи зуун жэлдэшье наһа баралгын 10 шалтагаануудай нэгэн, дэлхэйн гол «халдабарита алууршан» байһаар зандаа гэзшэ. Тийн Туберкулезтой болон уушханай үбшэнүүдтэй тэмсэлгын уласхоорондын холбоон 1982 ондо бүтэдэ ниитын шийдхэгдээгүй асуудал хараадаа абжа, Роберт Кохой тус үбшэнэй хүжэрөөгшье нээһээр зуун жэлэй ойдо дашарамдуулан, мартын 24-эй үдэрые Туберкулезтой тэмсэлгын бүхэдэлхэйн үдэр гэжэ соносхохо тухай дурадхал оруулһан юм. Туберкулезтой тэмсэлгын бүхэдэлхэйн үдэр хадаа дэлхэйн диелэнхи хуби дээрэ туберкулез мүнөөшье эгээл аюултай үбшэн байһаар зандаа, хүн түрэлтэн тэрэниие үшөө түгэс «ургалаагүй», даража шадаагүй гэжэ ойлгуулха, бултанай анхарал хандуулха зорилготой. 1882 онһоо хойшо 200 миллион шахуу хүн энэ үбшэнһөө ами наһантаяа хахасаһан байна. Мүнөө сагта энээнэй хүжэрэлгэ алишье талаараа бүри аймшагтай. Хүүлэй жэлнүүдтэ эмүүдтэ диелдэхээ болиһон туберкулезой биотеринүүдэй бии болоһон ушар бидэниие антибиотигуудай үгы байһан сагта, туберкулезой тахалай үедэ дахин бусаахаар аюултай бшуу.

ХАРАТАЙГААР МАРЯАНАН ХОРОТОЙ ҮБШЭН

Россиде туберкулез - орёо үн-дэһэн хүшэр хүндэ асуудал: аяар 300000 үбшэн хүн тоолог-доно, жэл бүри тэдэнэйн 25000-иинь наһа барадаг, тийхэлээрэ ами наһантаяа хахасагдай 40 процентнь 40 наһандаашье хүрэдэггүй. Эршүүл эхэнэрнүүдтэ орходоо 3 дахин ехээр үбдэдэг, эдэ хоёр бүлэгэй түлөөлэгшэдэй үбдэхэ ушарай ургалтын эршэ сасуулбал, эршүүлэйхи 2,5 дахин ехэ юм. Тиймэһээ туберкулез манай гүрэндэ залуу эрэ хүнэй нюуртай гэхэдэ, алдуу болохогүй. Ехэнхидээ 20-39 наһатай зон үбшэндэ нэрбэгдэдэг. Тийхэдэ хүгжэлги хари гүрэнүүдтэ орходоо жэл бүри 10 дахин олон хүүгдэ халдадаг. Иймэ аюултай байдалай шалтагаанууд бултанда мэдээжэ. Эндэ гансал эмнэлгын-биологийн бэшэ, харин байдалай, мүнгэ зөөрийн хангалгын эрхэ нүхэсэл нүдөөтэй: ехэнхи зоной ажабайдалай хэмжээнэй доошолого, тодорхойлол, хоол-логын муудалга, олонийтэдэ тогтонжонги бэшэ байдалһаа уламжалһан бэрхэшээлтэ ушарнууд. Тийхэдэ зоной нүүлгын, урагша хойшоо ябадалай хэмжээнэй эгсэ дээшлэлэн шалтагаанһаа аргалагын-хэргылэмжын эмхи зургаанууд тэдэнэй бэеын тамир шалгаха аргагүй шахуу болоно. Мүн хүндэ, түргэн түхэлэй туберкулезоор үбдэһэн хүнүүдэй тоо олошороо.

Мүнөө Буряада халдаһан зоной тоо жэлһээ жэлдэ 5-6 мянгаар нэмэжэл байдаг. Гушандаа хүртээрэ хүн бүхэн шахуу бэе соогоо тус халдабарита үбшэнэй хүрэнгэтэй болодог. Энэнь үшөө үбшэн бэшэ, зүгөөр хүн бэеынгээ нулараадхөөл наа үбдэжэ магад. Республикын 600 хүнэй нэгэниинь түрүүлшье халданхай (Россия 1500-ай нэгэниинь, Москва хотын 2730-ай нэгэниинь). 300 хүнэй нэгэниинь түргэн ябасатай туберкулезто нэрбэгдэһэнэй болон тэдэнэйн гурбанай нэгэниинь нээмэл (халдабарита) түхэлэй үбшэтэй гэзшэ. Түргэн ябасатай туберкулезтой зоной 12 хүнэй дундаһаа нэгэниинь наһа барана. Жэл бүхэндэ 5000 гаран хүүгдэ халдадаг, энэнь Россия дунда зэргын хэмжээнһээ 2,5 дахин ехэ юм. Түрмэһөө гарһан үбшэнтэдэ (500 гаран хүн) республика доторхи байдалдаа горитой нүлөө үзүүлдэг. Тийхэлээрээ дэлхэйн түрүү мэргэжэлтэдэй наһанжаар (Нью-Йорк, 1999 он), түрмэ хадаа тахал үбшэнэй дэлгэрэлгэдэ онсо нуури эзэлнэ.

1994 онһоо хойшо республикадаманай туберкулезтой тэмсэлгын шийдхэгдээгүй асуудалда тон ехэ анхарал хандуулагдадаг болонхой, мүн РБ-гэй Президент А.В.Потапов өөрынгөө хиналта доро абанхай. Тийн 1996 онһоо республика дотор РБ-гэй Арадай Хуралай баталһан «Буряад Республикын ажаһуушадые туберкулезһөө хамгаалгын хэмжээнүүд тухай» РБ-гэй Хуули болон Туберкулезтой тэмсэлгын талаар хойшолуулшагүй хэмжээнүүдэй республиканска тусхай зорилготой уялганууд бэлүүлэгдэнэ. РБ-гэй Правительствын болон Арадай Хуралай, бүхы министерствонуудай болон албан зургаануудай, нюнтай өөһэдэйн хүтэлбэринүүдэй

хамтын оролдолгын болон ашаг үрэтэй хэмжээнүүдэй, туберкулезтой тэмсэлгын жэл бүрийн харануудай ашаар байдал нэгэ бага тогтонижоо. 2005 ондо Туберкулезтой тэмсэлгын талаар РБ-гэй Правительствын дэргэдэхи албан хоорондын комисси дээрэ гурбан аймагуудай захиргаануудай толгойлогшодой, Юстицийн министерствын РБ-гэй УИИ-эй хүдэлмэрийн дүнгүүд шагнагдаа, Элүүрые хамгаалгын министерствын коллэги дээрэ аймагай түб гурбан больницада ажаһуушадай дунда тус үбшые хэргылэлгын талаар хүдэлмэрийн үрэ дүн согсологдоо.

Туберкулез - халдабарита болон социальна үбшэн. Дэлхэйдэ нилээд олон микобактеринууд бии юм. Зүгөөр оройдоол гурбан янзын микобактери хүндэ үбшэ хүжэрөөжэ шададаг: хүнэй, бухын болон шубуунай. Гадаа оршомдо, оршон тойрондо Кохой бактеринууд удаан саг соо амиды байгааһье наа, сэбэр агаарта олошоржо шададаггүй. Хүнэй гү, али амитанай бэсэд шурган орохоодоол, 2-3 үдэрэй үнгэрхэ бүри таһалгарайгүйгөөр хубааржа захалдаг. Туберкулез хүжэрүүлэгшэ хуурай тоонһонтой холёотой нойтон соо хэдэн нарын хугасаада амиды байдаг. Жэсэнь, газар дээрхи нелбоһон соо нара шахуу үхэдэггүй, оёор, хана болон бусад бараан дээрэ аяар хахад жэл ажами-дардаг. Шийтгэй болон харанхы байра соо тэрэ жэл шахуу, 23 градус хүйтэндэ аяар долоон жэлдэ амиды байха. Үбшэн хүнэй бариһан номой хууданууд дээрэ гурбан нарын үнгэрхэн хойно бактеринууд олоһон юм. Гэбэшье номой саңда туберкулезоор халдаха аюул нийтын транспорттаар ябалгада гү, али театр ошолгодо орходоо бага ааб даа.

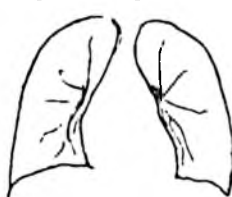
Зүгөөр ехэнхидээ туберкулезоор үбдэһэнэй хүн энэ халдабарие дэлгэрүүлдэг. Тэрэнэй ханяахада, найтаахада, энэхэдэ, нелбоһонийн багахан сасал дуһалханууд тойроод 0,5-1,5 метр зайдэ сэсэржэ, агаарта 30-60 минутын туршада байдаг. Туберкулезоор гансал хүнүүд бэшэ, харин олонхи мал, илангаяа эбэртэ бодо мал үбдэдэг. Тийн тэдэ тусхай эрхэ байдалда хүниие халдахаажа магадгүй.

Гадна халдалгын ондоо аргануудһье бии гэзшэ: ондоо хүнэй аманһаа тамхиень абажа талга, тааладһан, туберкулезой бактеринуудтэй тоонһотой агаараар амилалга. Тийхэдэ халдабарита түххэй нү, мяха болон үндэгэ эдихэдээ үбдэхэ болохо. Бактеринууд арһанай шулгархай газараар болон нодөөр хүнэй бэе руу орохо шадалтай. Суута француз врач Р.Лазниек үхэһэн хүнэй бэе задалжа байтараа, ойлгомторгүй гараа адаад, туберкулезоор халдажа наһа бараһан юм. Бээдэе угалза зуруулжа, хээлүүлжэ (татуировка) байхадаа халдаһан ушарнуудһье байха. Мүн аляһа батагана, тарахаан, зарим хашагууд тус үбшэ нилээд дэлгэрүүлдэг.

Туберкулез үбшэнэй шэнжэлүүд

Хүнэй бэеын тамир нуладуудад эрхэ нүхэсэлнүүд тубер-

Гэрэлдэ харалга гэзшэ (флюорография) элирүүлхэ аргатай:

Үбшэнэй тэмдэг үгы

Эхилжэ байһан...

Һая эхилжэ байһан үбшэн гэрэлдэ харуулалгын туһаар элирүүлэгдэг

Ехээр хүжэрһэн туберкулез

кулезые хүгжөөдэг гэбэл: эсэлгэ, удаан болзрто ехээр ханаагаа зоболго, муугаар хооллоло, мүн аргада хүсэддиелдэхээ болиһон хуушарһан үбшэнүүд - уушханай үбшэнүүд, диабет, хото хоолойн шарха, шархаталга болон гэмтэлгэ, хорото бодос хэрэглэлгэ, халдабарита болон ВИЧ мэтэ вирусэй үбшэнүүд.

Туберкулезоор үбдэһэн байгаа наа, доро нэрлэгдэһэн хэдэн шэнжэлүүдэе обёорхо байхат. Энэндэ онсо анхарал хандуулагты, тийн нэгыеньшье ойлгобол, тэрэ дороо эмшэдтэ хандагты: хахад нара болон ехэһье болзрто ханяалга, уушханһаа шуһатайгаар нелбоһо гү, али шуһанай ехээр гаралга, үбсүүнэй хүндүүлхэй, амая абажа ядалга, эдэлхэ дуранай бууралга болон бэеын туралга, удаан болзрто багаханаар халууралга, хүнндөө хүлэрэлгэ, шалтаггүйгөөр ходо эсэһэн шэнги, тэнхэй тамиргүй байлха. Эдэ шэнжэлүүд гансал туберкулезто хабаатай бэшэ, бусад үбшэнүүдтэ баһал үзэгдэдэг. Тиймэһээ удааруулангүй эмшэдтэ хандаха шухала. Эртэ, саг соонь туберкулезые танибал, үбшэн нилээд түргэнөөр болон дууһан аргалагдадаг. Үбдэхэдөө, энэ аймшагтай тахалай тараагдай тоодо орожо, оршон тойронхи зоңдо аюултай болохот гэжэ ханажа ябаха хэрэгтэй.

Туберкулез хэргылэлгын арганууд

Уушханай түргэн ябасатай туберкулезтой хүншье үбдэһэн тухайгаа мэдэнгүй байжа болохо, юуб гэбэл, туберкулез юрын хэжэг, грипп, удаан болзрто аргалагдаагүй уушханай ханяадан шэнгээр үнгэрхэ аргатай, заримдаа нэгэһье шэнжэнь обёоргодоггүй. Энэл ушарһаа туберкулезые хэргылхэ болон эртэ таниха тон шухала.

Ехэ хүнэй үбшые жэл бүрийн гэрэлдэ харуулалгын (флюорографиин) аргаар элирүүлдэг. РФ-гэй Правительствын 2001 оной декабрийн 25-ай 892 дугаарай тогтоолой ёһоор, 15 наһанһаа эхилжэ, хүн бүхэн хоёр жэлэй нэгэ дахинһаа үсөөн бэшээр флюорографиин шалгалта гараха ёһотой. Тийхэлээрээ туберкулезоо гадна зүрхэнэй-хууданай, хабдарнууд болон бусад үбшэнүүд элирүүлэгдэдэг. Харин туберкулезто нэрбэгдэхэ аюултай бүлэгэй хүнүүд, мүн гүрэн дотор ариг сэбэрэй эрилтэнүүдэй ёһоор хараалагдаһан ажаһуушад жэл бүхэндэ бээе шалгуулжа байха ёһотой.

Хүүгэдэй үбдэлгые хэргылэлгын аргануудта гол түлэз туберкулезто эсэргүүсэлгын тарилганууд (БЦЖ) ороно. Энэ хэм-

жээн ехэ ашаг үрэтэй, 80 шахуу процентээр үбшэндэ халдалгаһаа абардаг. Зарим ушарнуудта туберкулезоор халдабашье, барагаар гарасалдадаг.

Манай гүрэндэ нарай хүүгэдые 4-7 хоноод байхадань, мүн тийхэдэ тус үбшөөр халдаагүй хүүгэдые 7 болон 14 наһатайдань бултыень тариад.

БЦЖ-гэй вакцины зүүн мурейн дээдэхи хубийн гадаа таладань арһан дороһь тариад. Нэгэ хэды болоходо, тарюуһан газартань улайжа, шара торийн шэнээн шарха бии болодог. Тэрээн дээрэ халдабари халгадаг хэрэгсэлнүүдые (марганцовка, йод г.м.) түрхижэ болохогүй: вакцинын микобактеринууд халажа, хамгаалагын тарилгаһаа үрэ гарахагүй. Нарайлагын байшанда ямар нэгэн шалтагаанаар тарилга абаагүй хүүгэд туберкулезоор халдаха аюултай. Иймэ үхибүүн үбшэн хүнэй хажууда байбал, тэрэ дороо халдажа магад, мүн үбшэниинь эршэтэйгээр хүжэржэ, хүндөөр үнгэрхэ.

Туберкулез танилгын арга. Ондо ондоо наһанай бүлэгүүдэй зоной үбшэ танилгын арганууд адли бэшэ. Хүүгэдтэ Мантугай (туберкулиной) туршалга хэдэг. Түрүүлшындохёо - Мантугай ехээр улайха, хабдаха гэзшэ үхибүүнэй халданхайе харуулан тэмдэг. Энэ шалгалта жэлэй нэгэ дахин булта хүүгэдтэ хэрэглэгдэдэг юм. Юунэй түлөө иимэ хэмжээн эмхидхэгдэн гэхэдэ, нэгдэхээр, эхин шатын халдалгы элирүүлхын болон анхан халдаһан үхибүүдэй хэр зэргэ ехээр нэрбэгдэхье тодорхойлхын тула. Хэрбээ тариһан газартань улаан сэгэй гү, али багахан толбын үлөөд байгаа наа, бэе махабадын «дайсанаа» даража үрдеэ болон саашадаа хайшан гэжэ тэмсэхээ мэдэнэ. Хэрбээ толбын хахад сантиметрһээ ехэ байгаад, үшөө зохолоо наань, аюулай дохёо болоно: туберкулез хүжэрөөгшэд эдэбхитэйгээр «добтолхоёо» бэлдэжэ байна гэзшэ. Республика дотор жэл бүри 36 хүүгэдэй нэгэниинь халдадаг, тэдэнэйн 3 процентниинь туберкулезоор үбдэдэг. Гадна Манту туршалгын дүнгүүдээр дахин БЦЖ-гээр тариадаха үхибүүн элирүүлэгдэдэг.

Гэртэһин бүхэн хүүгэдэйнгээ элүүр байхын тула жэл бүри флюорографи гарадаг байха ёһотой, бүлынгөө булта гэшүүдые, илангаяа ханяанхай зоние шалгуулха, танигдаагүй хүнүүдтэй үхибүүдээ харилсуулахагүй гэжэ оролдохо шухала. Саг үргэлжэ шалгалтаһаа хулжалан, залхуурһан ехэшүүл олон-

хи ушарта хүндэ үбшэндэ нэрбэгдэһэнхэй байдаг, тэдэниие аргалхань хүшэр, олон жэл хэрэгтэй, тийн хүүлэй хүүлээ эрэмдэг бээтэй болодог гү, али заримдаа ами наһантаяа хахасадаг. Халаг, саг соогоо шалгалта гараал эртэ үбшээ танюулаа наа, аргалагдаха байгаа ха юм.

Туберкулезые эртэ элирүүлгын үшөө нэгэ арга бии. Энэнь үбшэнтэй нелбоһо болон шээһэ микроскоп доро шэнжэлэлгэ.

Хэрбээ дүтынгөө хүнэй үбдэхье нэгжэлгэ наа, та арга шадалаараа тэрэндэ туһалхаяа оролдогты. Аймагай түб больница гү, али туберкулезто эсэргүүсэлгын диспансер абаашагты. Үнэхөөрөө үбшэн гэжэ элирүүлэгдэбэлнэ, таанад тэрэнтэй дүтэ

харилсаһан хүн хадаа баһал шалгалта гараха ёһотой. Саг соогоо аргада ороһон болон эмшэдэй заабари хазгайруулангүй, дууһыень дүүргэһэн хүн түргөөр эдэгдэг гэжэ ханажа ябаха хэрэгтэй. Танай зориго болон уялга - дүтынгөө хүнэй тон бэрхэшээлтэй байдалда ороод байхада, ханааень заһаха боло, мүнгөөршье туһалха, саг соогоо эмээ уухыень хануулжа байха. Танай туһа дэмжэлгэ, анхарал үбшэнтээ тэмсэлгэдэнь тон ехэ удха шанартай.

Туберкулез хүн түрэлтэндэ хэдэн миллион эртын наһа баралгаар, хэдэн арбан миллион зоние эрэмдэг бээтэй болгохоор аюултай зандаа. Шалтагаануудын гансал биологийн болон эмнэлгын шийдхэгдээгүй асуудалнуудһаа хабагшатай бэшэ. Туберкулез хадаа олонийтын болон гүрэнэй экономическа болон үзэл сурталы тулюур, доройтонги байдалые тобойсо харуулан социальна үйлэ гэзшэ. Энэ муухай үбшэнтэй тэмсэлгэдэ амжалта туйлахын тула олонийтын бүхы хүснүүд нэгэ дүүлэгдэхэ болон элсүүлэгдэхэ ёһотой. Үбдэхэ үгымнай манай гарт, өөһэдхөөмнай дулдыдаха. Элүүр байхын тула өөһэдөөл оролдохо ёһотойбди: бээе ариг сэбэрээр абажа ябаха, хорото бодосхоо арсаха, үбшэнэй шэнжэ обёорбол, тэрэ дороо эмшэдтэ хандаха, саг үргэлжэ бээе шалгуулжа байха. Хүн бүхэн тус шийдхэгдээгүй асуудалай амин шухала байһые ойгожо, ядахын сагта өөрынгөө болон дүтынгөө зоной элүүрые хамгаалха аргаар туберкулезтой тэмсэхэ уялгатай. Нэгэ үбшэн хүн жэлэй туршдаа 10-15 хүниие халдахаадаг. Аймшагтай бэээ?! Тийбэл өөрынгөө, үхибүүдэйнгээ элүүрые хамгаалгаты.

Айгаа наа, үбдөөб гэжэ ханаа наа, бүхы асуудалнуудаар диспансерэй мэргэжэлтэдтэ хандагты, танда заабол туһалха.

Республикын туберкулезто эсэргүүсэлгын диспансерэй хаяг: 670004, Улаан-Үдэ хот, Батожайн гудамжын 10-дахи гэр, тел/факс 26-71-27.

Тийхэдэ республикын хотонуудай, тосхонуудай болон нууруудай аймагай түб больницануудай дэргэдэхи тубдиспансернүүдтэ болон тубкабинедүүдтэ хандажа болоно.

Н.Д.БАНДЕЕВ,

Республикын туберкулезто эсэргүүсэлгын диспансерэй таһагые даагша, Буряад Республикын габыята врач. Д.МАРХАДАЕВА хэлбэлдэ бэлдэбэ.

ХУУЛИЙН ЖОЛОО ШАНГААР БАРЯАД...

Буряадай Верховно Сүүдэй түрүүлэгшэ, юстицийн министр ябахан, Буряадай АССР-эй Верховно Соведай депутат байһан Даша Мункоевич Мункоевой 105 жэлэй ойн баяр үргэн хэмжээндэ үнгэрхөөр хараалагдана. Түгнэйн түрүү хүнүүдэй нэгэн болохо суута юристын нэрэ мүнхэлэлгын самбар, түрэнэ нютагайнь хургуулийн дэргэдэ музей, Мухар-Шэбэртэ Мункоевой нэрэмжэтэ гудамжа байгуулагдахаар түсэблэгдэнхэй. Энэ хэрэгээр тэрэнэй үхибүүд, түрэлхидын бэлдэлгын хүдэлмэри хэжэ байна.

Даша Мункоевич Мункоев үнгэрхэн зуун жэлэй бүхы хубилалтануудые өөр дээрээ мэдэрээ. Гэбэшье шэнэдхэн хубилалтын үе анхараагүй. Тэрээн тухай өөрынгөө һанал бодол заатагүй хэлэхэ һэн ха. Ерээдүйн амгалан байдалай түлөө бүхыгөөрөө оролдоһон олон үхибүүдэй эсэгэ 1901 оной март һарада Мухар-Шэбэртэй аймагай Хүсөөтэ нютагта түрэнэ юм.

ДЭЭДЫН ТУШААЛНУУДА

Бар хууринай приходской хургуули түгсэхэнэй удаа, Бэшүүрэй аймагай Шэбэртэй эхин хургуулида багшалаа. 1926 ондо Мухар-Шэбэртэй аймагай 16-дахи участогай арадай судьягаар томилогдоод, удангүй энэл тушаалаараа Түхэнэй аймаг руу эльгээгдэхэн байна. Тиигэжэ Даша Мункоевой саашанхи наһанайнь зам судэбнэ зургаануудтай холбогдоо. 1930 ондо Эрхүүгэй юридическэ хургуулида жэлэй туршада һуража гараһанай удаа, Юстицийн наркомой тушаалда томилогдоо. Нүүдэнэ Буряад-Монголой АССР-эй Түбэй Сүүдэй түрүүлэгшэ болоһон юм. 1934 ондо Зүүн-Сибирийн краевой сүүдэй судэбнэ коллегийн түрүүлэгшээр Эрхүү руу эльгээгдэхэн байна.

Хамалган хашалганай хатуу үе байгаа. Энэ шэнэ тушаалын Даша Мункоевиче тэрээнһээ абараа бшуу. 1938 ондо Усть-Ордын окружной сүүдэй түрүүлэгшээр хүдэлжэ эхилээ. Энэ тушаалда хүдэлжэ зуураа Свердловскын Бүхэсоюзна юридическэ институт очно бэшээр түгсэхэн юм. 1940 онһоо Буряад-Монголой АССР-эй Верховно Сүүдэй түрүүлэгшын тушаалда хүдэлжэ байһан аад, юстицийн министрээр дэбжүүлэгдээ. Табан жэлэй дараа дахинаа Верховно Сүүдые наһанайнгаа амаралтада гаратаргаа хүтэлбэрилөө.

Харюусалга ехэтэй, шуран шударгы, ажал хэрэгтэй үнэн сэхэ Даша Мункоевичто дээдын тушаал даалгадаг байһаниинь гайхалгүй. Аяар 20-ёод жэлэй туршада Верховно Сүүдэй түрүүлэгшэ ябахадаа, тэрэнэй үндэхэ һуури табилгада горитойхон хубитаяа оруулан юм. Хуулийн жолоо шангаар баряад, үнгэрхэн зуун жэлэй гушаад, дүшөөд, табяад онуудта харюусалгатай хэрэгтэ үргэлжэлүүлжэл ябаа. Габьяануудын гүрэн түрэ бодотоор сэгнэжэ, ажалай Улаан Тугай, «Хүндэлэлэй Тэмдэг» гэхэ мэтэ орденуудаар шагнаһан байна. Буряадай Верховно Сүүдэй хүтэлбэрилэгшэд хэды олон байбашье, тус зургаанай эхиндэ хүдэлхэн Даша Мункоевичой нэрэ түүхэдэ алтан үзэгүүдээр бэшэгдэхээрээ бэшэгдээ.

Гэхэтэй хамта, Даша Мункоевич олонийтын хэрэгтэ эдэбхитэй хабаададаг байгаа. Нэгэтэ бэшэ гүйсэхэхы Түб хорооной гэшүүнээр, Буряадай

АССР-эй Верховно Соведай, Улаан-Үдэ хотын Соведай депутатаар һуигадаһан юм.

Амиды мэндэ ябахадань, таниха, мэдэхэ байһан зон үгы шахуушье һаа, зариманай Мункоев тухай үлөөһэн дурасхаалта бэшэгүүд дайралдана. Дээдын мэргэжэлтэй, дүршэлтэй юрист суг хүдэлэгшэдэйнгөө дунда топ хүндэтэй байгаа. Дүршэлөөрөө эхилжэ ябаа бэшэнтэй хубаалдахые ходо хүсэдэг бэлэй гээд булта тэмдэглэнэ. Судэбнэ ороо үйлэ хэрэгүүд дээрэ хүдэлэхдөө, хуулиһаа алхамшые холододоггүй байһаниинь мэдэжэ ааб даа.

АБЬЯСТАЙ ЯБАХЫЕ
УРЯАЛДАГ БЭЛЭЙ

Хүнэй хуби заяа шийдхэхэ хүнгэн бэшэ ажалтайшые һаа, юрын оршондо шог зугаатай, энэбхид гэхэн харасатай Даша Мункоевич үри хүүгэдтэйгөө хөөрэлдэхэ, бэрхэшээлнүүдыень шагнаха заб сүлөө олохые оролдодог байгаа. Цыбилма Жаповна наһанайнгаа ханитай зургаан үхибүү үндэлгэхэн байна. Ууган басаганиинь Вера Дашиевна врач мэргэжэлтэй, бүхы наһаараа түргэн туһаламжын больницада ажаллаһан. Тэрэнэй хэлээшээр, манай аба үхибүүдтэ тон энэрхы һэн.

- Миний аспирантурада һуража байхадань, абамни намда бэшэгүүдые хуушан монголоор бэшээд, хажуудань бэшэлгын дүримүүдыень тайлбарилан эльгээдэг болобо. Намда хуушан монгол бэшэг шудалха саг үгы гэхэмни, гансал математика бэшэ, амарха үедөө хэлэндэ һуража байхада, үлүү болохогүй гээд ойлгуулаа һэн,- гэжэ бага басаганиинь болохо мүнөө дээрээ физико-математическэ эрдэмэй кандидат Светлана Дашиевна эсэгэ тухайгаа дурсан хөөрэнэ.

Гэхэ зуураа абынгаа дуу дуулаха дуратай байһыень тэмдэглэнэ. Ялтада амаржа байхадань, нэгэнэй радиоогоороперо шагнаад, наадалан шахуу ямар хүгжэм бэ гэхэн асуудалда «Князь Игорийн» нэгэ хэнэг дуулажа харюусаһан ушараа ходо энэбхилэн хөөрэдэгыень һанана. Тиэхэдэнь тэрэ хүн ехэ гайхалан юм. Холын буряад хүбүүн оперо хаанаһаа мэдэхэб даа гэжэ бодоо бшуу. Даша Мункоевой Витя хүбүүн эсэгынгээ хүдэлмэри шэлэжэ, Эрхүүгэй гүрэнэй университетэй юридическэ факультет дүүргэхэн байна. Мүнөө дээрээ түүхын эрдэмэй доктор болонхой, Зүүн-Сибирийн технологическэ университетэ багшална. Угаа уһанда хаяхагүй гэдэгтэл, үхибүүдынь эсэгэдээл хүдэлмэришэ бэрхэнүүд.

Худал хуурмагта огто дурагүй, хүн бүхэн өөрынгөө шадалаар байха ёһотой гэхэн бодолтой Даша Мункоевич үхибүүдтээшье шанга эрилтэ табидог байгаа.

Тэрэниие һүүлшын ябадал гэршэлнэ. Квартирада үхибүүдтэ орхингүй, гүрэн түрэдөө тушаалан юм. Өөһдөө өөрын хүлһөөр гэртэй болоно бээт гэжэ захиһан гэхэ.

Буряадай эрхим хүбүүдэй нэгэн байһан Даша Мункоевой нэрэ мүнхэлэлгын самбар Ленинэй гудамжа, 33 гэхэн гэртэй дэргэдэ апрелин 16-да үлгэгдэхэ ёһотой. Энэ үйлэ хэрэгтэ нютагаархинийн, юрэ танил байһан зоншые эдэбхитэй хабаадаха аабза гээд түрэл найдана. Гүрэн түрэдөө үнэн сэхэ, бэрхэ юрист, энэрхы эсэгэ Даша Мункоевой нэрэ мүнхэ!

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.

Фото-зурагууд дээрэ: 1. Д.М.Мункоев; 2. Шагнал барюулалгын үедэ; 3. Гэр бүлөөрөө хүдөөдэ амаржа байна; 4. Гэр бүлэтээ; 5. Даша Мункоев аша хүбүүнтээ; 6. Хүбүүнийн Виктор Дашиевич Мункоев; 7. Света басаганиинь; 8. Роза басаганиинь гэр бүлэтээ.

Гэр бүлын фотоархивһаа.

Байгалай эхинэй нютагуудай арад зоной заяан хубияа хамгаалхан үнгэрхэн болон мүнөө сагайн тэмсэлнүүд, ажа-байдалданы ушархан хүндэ хүшэрые дабахадаа, тэдэнэй ухаан сэдхэлхэйнгээ гүн арюуниие алдаагүй гэсэжэ ябахые харуулан шэнэ роман Бурядай арадай уран зохёолшо Доржи Эрдэниев бэшэжэ дүүргээд, хэблэлдэ бэлдээ. Тэрэнэй «Түбэргэнтэнэй ашанар», «Хүлэг инсагаална», «Ехэ уг», «Хуушан гэрэй газар» болон бусад романууд, туужанууд, рассказыууд, зүжэгүүд олонинтын анхаралда зандаа. Гүрэнэй академическэ Х.Намсараев-вай нэрэмжэтэ буряад драмын театр уран зохёолшын «Бальжин хатан» гэжэ драмые 20 жэлэй үнгэрхэн хойно дахин нэргээн табья. Энэ зүжэгыг хүн зон олоороо хонирхон харана. Мүнөө бидэ уран зохёолшын шэнэ романһаа нэгэ хэһэг уншагшадтаа дурадханабди.

...Улаан-Үдээс бусан сасуу Гэпэлма хотын зоной зухалангуудай оршодог Дээдэ-Онгостойн модоор элбэг газартахи Жабонтонойдо ошобо.

Наран үдын хойно ерэнхэй. Бүгшэм халуун. Шубуу шонхор, хорхой шумуул хэрюун газарһаа бултайгаадүй. Харгын машинаудай абяаншье холо хүртэр соностоногүй.

Хандын газараа тарималайнгаа ногоо түүжэ хуухань харагдана. Ниитын худаг тээһээ Жабон бетонтой тэргэ түлхнхэй уһа асаржа ябаба.

Эдэнэртэй ямар маягаар хөөрөлдэхээ Гэпэлма бодомжолон, Ханда Матвеевнайгай засагай дээдын зургаанда хүдэлмэртэй болохые, Жабонтой Эрдэмэй хүрэндэ тушаал эзэлхэ зориготойе харадаа абаха гэжэ шийдэнэ.

Гэпэлмагай шэг шарайгаар Ханда шухала хэрэг гараа гэжэ гансата ойлгобо.

- Зай, нүхэрни, юун болооб? - гэжэ тэрэ асууна.

Хандай уулзаһандаа олзуурхахан хэбэр үзүүлэн Гэпэлма: - Далайһаа янанаб, - гэбэ. - Буруу юумэнэй боложо байханда таанадта ерэбэб... Хамаг бүхы хэрэг ябуулгамнай урагшайгүдэхэнь. Бээ абаад бү байгты...

Ханда гансата нэргылдээдхэнэ. Тиэхэдэнь Гэпэлма зорихон тэмсэлдээ Жабонтоны хабтадуулжа шадаха байһандаа найдаба. Хандын ханаае улам зобоно:

- Далаймнай хүдөөдэ зоргоороо аашалжа байна, - гэбэ. - Энхалун Матвеевиче шүүмжэлэ. Таанад үшөө дуулаагүй байна ёһотойт. Зоной байдалые муудхагаа гэнэ. Нютагай ажалшадай эрхэ, зоной ёһо заншал хүндэлнэгүй, адуунай бэлшээрэдэ худалдаанда ошохо мал таргалуулахандэ зүбшөөнэ. Тиигээд тэрэ мяханһаа ороһон мүнгэнэй ямар хэрэгтэ гаргашалагдаһые хонирхоногүй гэнэ. Нанана гүш, Жабон Далай хоёрой эдэххи гаргажа, заводто шэнэ хубилаалта нэбтэрүүлһынь?

- Нанангүй яахаби.

- Яһала ехэ юумэн хэгдээ һэн аабза?

- Тиимэ.

- Тэрэнээ Далай мүнгэ гаргашалхан мэхэ болоо гэ! - иигэжэ хэлээд, Гэпэлма Хандаһаа өөргүйгөөр гайхахан янза харуулан дүтэлнэ. - Засагта сүт хүдэлхэн нүхэдөө муушална!.. Унинэй муушална!.. Амынь татажа, болигожо яданаб. Олоинитые мэхэлхэн гарза ехэтэй хэмжээ ябуулга хэлсэб гэжэ гэмшэнэ. Хүдөөдөө ёһотой һайн ондоо хубилаалта хэжэ, зоной байдал хайжаруула хүсэлэнтэй. Тиигэжэ Жабонтой, Энхалун Матвеевичтэй хамтаржа, олоинитые мэхэлхэн мэхээ сагааруула гэнэ. Иимэ ябуула хэнэ. Минии хориходо болиногүй. Ганса намда дийлдэхээ болинохой!

Ханда томоотой болошобо. Тиигэбэшье хэрэгээ хүсэд мэдүүлэнгүй, урдахи хоёроо нэмэхэн адаглаад абана. Жабон бетонтой уһаа ябаган тэргэнхэн буулгахаа мартархэод, хамганайнгаа дуугархые хүлэһэн шэнги зогсоно.

Тээд Ханда Матвеевнаны үбгэнэйнгөө дуугай байхые хараһан шэнгээр адаглажа:

- Ойлгобо гүш даа? - гэнэ.

- Бээлүүлэгшэ... заводто нэбтэрүүлэгшэ хубилаалтануудаа бултын тиигэжэ муушална гү, али заримын гү? - гэжэ Гэпэлмаһаа асууба.

- Бултын муушална, - гэжэ Гэпэлма харюусаба. - Тиэхэдэ танай формулһоо болоо гэнэгүй... Ондоо шалтагануудые дурдана...

- Урмашуулгаяа шамарлаа гэшэ гү? - Жабон гайхангаар ханаа алдаба. - Олоһон олзынь хэдэн дабхар ехээр үргэхэ байһан байгаа саашань, абяа гараха аргагүй болоторнь амынь таглаха!

Иигэжэ дуулахадаа Гэпэлма шэгээ халта хубилан, шодөө хортойгоор ялалзуулаад абана. Тиигэбэшье бээ барин:

- Олзоёо шамарлаһан янзагүй, - гэбэ. - Тэрэнээ үнэн ажаалаар олдоһон бэшэ гэжэ нэгтэ хэлэжэ байгаа һэн... Ойлгоходо, заводтохи хубилаалтань худал юумэн болоо, Байгалда хорон ороһон заңдаа үлөө гэнэ. Мэхтэйхэнээр асууба:

- Юугээ хэлэнэ гэшэб, нүхэд?

- Хүсэжэ ядаад хороор хашхаралдагшадай үгэдэ үнэншөө гэшэл даа. Гэнэдэнэ... Ондоо ямар шалтагаан Далайда байха юм... Абһан мүнгээ шамарлаагүй ха юм...

- Гэпэлма, зүб манда ерээш! - Хандын аманһаа Гэпэлмагай хүлэһэн үгэнүүд одоошье дулдаба. - Суглараа хадаа нэгэ юумэ ханаха байхаби.

- Ходо хажуудань ябана бэшэб. - Гэпэлма ханаа алдана. - Намдатнай хүндэ... Туһалха сагтай ерээ!

- Бээһээ Далайгаа холо табихагүй байгааш, - гээд, Ханда хоёр гараа сээжэ дээрээ хэрээһэлүүлбэ. - Хоншье Далайе хашаагүй, дуратай юумээ хэхэ бүхы аргаар хангадаа һэн. Засагай дээдын зургаанда үшөө дээгүүр тушаалда хуухаяа байтараа хүдөө гарашоо ха юм... Энхалун Матвеевичтэй гайхашоод, сугалдашөөд хууһые хананаб. - Дуутай боложо, Гэпэлмае харан байтараа, өөртөө хандаһан шэнгээр асууба. - Цэрэн Жабонтой шэнэ ажалда орохо дүтэлөөд байхада, иимэ шууяа гаргаба бшуу даа!.. Али зарим хүнүүд зорюута хэрүүл эмхидхэнэ гү? Бидэндэ бултандамнай хаалта хэхын түлөө... Хүсэтэй болохоомнай айна гү, али?

- Хараад миин хууха аргагүй болоходоо, таанадта ерэбэб, - гэбэ Гэпэлма. - Далайн хүдөөгөө булалдажа ошоходо, би элгээхэгүй гэжэ тэмсэхээр бэлдээ һэм. Тиэхэдэ Энхалун Матвеевич намайе хорёо һэн. Хүдөөдэ хубилаалтанууд болоно, тэдэниие мэдэхэ болог саашаа, хожомойн ажалда туһатай байха гэ һэн... Эндүүрхэн байгаа!

- Нүхэд, Энхалун Матвеевичтэ ошоё, - гэжэ Жабон гэнтэ дурдхаба. - Хөөрөлдэ... һонин дуулга... Ганса бидэнэй бэшэ, мүн тэрэнэймнайш нэрэ түрэ дайруула ха юм!

Сэсэн дурадхал ханууланһаа олзуурхаһан шэнги боложо, Жабон нюргаяа тэнийлгээд,

эртэ сайһан үһээ эльбэн, нүдөө ялалзуулба. Тиэхэдэ ходоодоо хамаагүйгөөр харагдаг маягаа мартанхай, аюулда орохоо байһан арыатаанай бээ нэргылдээд, довтолхоо түхээр-һэн шэнги түхэдэ ороно.

- Нээрээшье! - гэбэ Гэпэлма. - Иимэ үедэ бидэнэй юу хэхые Энхалун Матвеевич хэлэжэ үгэхэгүй гү?.. Хөөрөлдээл!

- Хэлээшын Ханда дэмжэжэ, үбгэндөө:

- Нээрээшье... Цэрэн, хубсала, ошоё! - гэбэ.

хажуугаарнь миин өөдэр-хөөшэдшье олон ааб даа.

Жабон, Ханда, Гэпэлма гурбаниие тэрэ хонирхонгөөр угтаба. Урдахи стол дээрэххи номуудынь, газетнүүд болон журналнуудынь Гэпэлмагай адаглахада, булта Байгал шадархи ажахы болон байгаа тухай, хүн зонойнь түүхэ, ажаһуудал болон соёл суртал тухай байба.

- Боро юрьесэндэ сүлөөшьегүй хаа, Энхалун Матвеевичтэй байдалые иигэжэ шэнжэлжэ хуухань баярламаар! - гээд, Гэ-

лон угаа нэргээн мандуулхые урлалха гэжэ айгаа. Тиэхэдэнь нүгөөдүүлһынь үндэһэтэнэй түүхэ болон уг гарбалыень хануулан выставкэ хэрэгтэй гэжэ булалдаа. Тэдэнэй дурадхалаар бүхы яһатанай үндэһэн түүхэ, соёл болон суртал хүндэлгэдэхэ ёһотой гээ. Улас түрын ажал ябуулагшадай дунда өөрынгөө яһатанай бэшэнһээ үлүү һайн гэхэшье хүнүүд олодо.

Гэпэлма үгэ хэлэхэдээ, үндэһэтэн гэшэ урдань малгайтай мал ябаһанаа өөдөлөө гэхэн засагай дээдын зургаанай бодол дэмжээ һэн. Зоригтойгоор, сэхэ шууд тэрэнэй иигэжэ хэлэхэдэнь, бээ абаад дуутай байгшад засаг түрын шугамые дэмжэхэ баатай болоо һэн. Эсэстэнь үндэһэтэнэй эртэ урдын һонин һонин түүхэ, уран гоё бараан, тоног зэмсэгүүд, урлал, аяга амһарта, зүүдхэл болон шэмэглэлнүүд, хубсаһа хунар, зурагууд болон Бурханай дүрэнүүд, шүтөөнэй хэрэгсэлнүүд хүртээрөө тоогдонгүй үлөө һэн. Зариманиинь мүнөө нэргээгдэхэдээ, ямар бэ даа нэгэ уран бүтээлшэнэй гү, али түүхэшэнэй урлал гү, али бодол гэгдэжэ хэрэггэдэнэ.

Тэрэ ушар тухай мүнөө Гэпэлма асуухадаа, засагай дээдын зургаанай зүгһөө абаалтайгаа мэдүүлбэ бшуу. Энэниие Энхалун Матвеевич ойлгожо яданагүй.

- Хотын заводуудта нэбтэрүүлхэн хубилаалтанууд сагай эрилтэдэ хүрөөгүй, үрэ асарагүй, мэхэ болошоо. Арадай урданай ёһо заншалнуудые нэргээнэбди гэжэ элдэб шуужаанад, дуу ёохор, выставкэ болон харалга эмхидхээд, хуушаарнь орхидогтол адли юумэн хэгдээ. Жэгтэй муухай мэхэ болошоо, тэрэ мэхэ засаг зургаанай зүгһөө эмхидхэгдэнэ. Нэгэн гэбэл, зорюута иигэжэ эмхидхэгдэнэ, тиимэ бэшэ гэбэл, эмхидхэгшэд тэрэнээ зүбөөр бүтээжэ шаданагүй. Энэниинь ойлгохо хүтэлбэрилэгшэд засагай дээдын зургаануудта үгы! - гэжэ Гэпэлма Далайн хэлэдэгые өөрһөөн хэлһэн шэнгээр дамжуулба. - Шэнэ юумэ хэхэн шэнги, байдалаа хайжаруулан шэнги худал хуурмаг нүдэ далалга эмхидхэгдэнэ. Заводоо шэнэлэн хубилгаашамнай тиимэ мэхэ болоод дүүрээ. Юундэб гэхэдэ, республикынай промышленна үйлэдбэри шанараараа шэнэ шатада гараагүй, байгалида харша зандаа үлөө. Илангаяа Байгалда хорото бодосуудай шэнгэхые болигожо шадаагүйбди! Тиимэ дутуу юумэ хэхэн аад, хүсэд һайн зүб юумэ хэхэн шэнгээр олоинитые мэхэлбэбди! - Тумурвай томоотой болошохолоор, - Далаймнай иигэжэ хэлэдэг болонхой! - гэжэрхибэ. - Хэхэн энэ адуугаа заһахын тула нютагтаа байжэ нэгэ шуугаатай хэрэг үүдхэжэ, арсадаа гаргажа эхилээ. Тэрэ арсадааниинь нүжэрөө һаа, олон хүнүүдэй нэрэ гутааха!.. Хорюултай, аюултай бэлшээрэдэ адуу оруулжархиба!.. Газар гэшэ үмсэлэгдэхэ ёһотой гэнэ. Гүрэнэй зөөриие зоной мэдэлэй болгохо зорилготой. Засагай дээдын зургаанай зарим ноёдые залуу мэргэжэлтэдээр нэлгүүлхэ асуудал табиха хүсэлэнтэй. Гүрэн бэшэ, харин зон нютагай эзэн болохо ёһотой гэнэ. Дэлгүүрэй харилсаанай гурим зондо ажал ехээр хүүлэхэ юм ха!.. Абын үгн болоод ябана... ханаагаа зобоходо таңда ерэбэб, - гэжэ тухашаруугаар ханаа алдаба. - Далайн аяга ашаар ойлгоходо, иимэ хүнүүд олон болоо!

(Үргэлжэлэһынь хожом гараха).

Доржи ЭРДЭНИЕВ

Машинада хуужа, Хандада шэрүүлээд ябахадаа, Гэпэлма: «Далайн эхилхэн тэмсэл зүб байг лэ даа, гэнтэ тиигээ һаань, юун болохоб? - гэжэ шэбшээд, өөртөө шийдэнэ. - Юуншье болог, Далайгаа сугаруулжа, һөөргөн хотоёо, хажуудаа асархаб!.. Мүнөө Энхалун Матвеевичтэй иигэжэ сэхэ хэлэхэгүйб, зүгөөр ойлгуулжа шадахаб!»

Ехэ даргатай иигэжэ ажал дээрнэ бэшэ, гэртэнэ орожо хөөрөлдэхэ аргатай хүнүүд Улаан-Үдээд үсөөн. Энэ аргаяа хэрэглэжэ шадаагүй хаа, Ханда, Цэрэн, Гэпэлма гурбан хэндэ гомдохоб? Хэндэһье гомдохо эрхэгүй, өөһэдгөөл гомдохоб!

Эдэнэй зорихон Тумуровтан хотын гурбан һайн гэрэй нэгэн соо байрланхай юм.

Орожо ерһэн хүнүүд энэ айл-ай эд бараа, хоёнууд аяга амһарта, элдэб хубсаһа, мүн номуудынь, урданай хоморой зурагуудынь, эртын монголнууд болон бусад угсаатанай гоё һайхан зүүдхэлнүүдые, эрын гурбан нааданай зэр зэмсэгүүд болон бусад хоморой зүйлнүүдэй бүтээлнүүдые хонирходо. Тэдэнэй дунда мүнөөнэй урлалнууд харагдадаг. Эдэ бүгэдые Тумуров Томскын университеттэ хуража ябахадаа, суглуулжа эхилхэн гэлсэдэг. Нүүлээрнь республикынгаа нэгэ заводто хүдэлхэ үедөө тэрэнээ үргэдхөөд, засагай дээдын зургаанда хүдэлжэ эхилхэдээ, хилын саагуурхи, мүн өөрынгөөшье гүрэнэй урашуулай бүтээлнүүдые дээрнэ нэмээ. Уран зохёолһоо гадна уран бэлдэг, соёл сурталы асуудалнуудаар, элдэб үеын оньһон техникэ тухай номуудаар баян. Энциклопединүүд, словарьнууд, альбомууд, картанууд... Энэ баялыгынь хараһан хүнүүд засагай дээдын зургаанай хүтэлбэрилэгшэдэй дундаһаа Тумуров яахадаа ажахын, соёлой, сурталы болон бусад асуудалнуудые үлүү һайнаар мэдэдэг бэ гэжэ гансата ойлгодог. Илангаяа ажабайдалай зүридөөтэ асуудалнууд тухай зохихо тобилоло хэхэдээ, тэдэниие шийдэхэ хэмжээ ябуулгануудай шэглэлнүүдые тодорхойлоходо, тэрэ заабол өөрын ханамжатай байдаг. Хөөрөлдөөгүй эрдэмтэдынь ханалаа булалдаагүй, сээшүүлһынь хомор, уншаагүй номынь, хараагүй зүжэгынь, ханамжата хэлээгүй зурагынь үсөөн гэжэ нэгэ зариман тэрэниие магтадаг, нүгөө зариманиинь энгэлэн тэрэниие ехэ юумэ мэдээшэ болонго гэдэг,

пэлма нүхэр ёһоор асууба. - Статья бэшэнэ гүт, Энхалун Матвеевич, али элидхэдэ бэлдэнэ гүт?

- Алинииньшье, - гэбэ Тумуров яаралгүйшгөөр. - Элдэб сээшүүл олон болоо, илангаяа үндэһэ яһатанай асуудалаар... ханамжануудтайнь танилсанаб, мэдээд ябаагүйдэ аргагүй! Гэпэлмаһаа асууна:

- Шухала хэрэг гараалтай?.. һайнууд гүт булта?

- һайнууд.

- Тиэхэдээ айлшад бууба хаямта. - Тумуров Жабон тээшэ эрьедэбэ. - Али хэрэг гараа гү? - Хэрэг гараа, - гэбэ тэрэнэ. - Бултандамнай хабаатай!

Тумуров тэрэ хэрэгыень мэдэжэ байһан шэнгээр Гэпэлмае хараад абаба. Тиэхэдэнь тугаар Аршаантын Соёлой ордон соо бологшо хөөрөлдөөн бодолдон нэргэбэ гэжэ Гэпэлма тухайлба.

- Энхалун Матвеевич! - гээд, тэрэ юрэ ямараар харагдадаг бэ, тиимээр урдаһаань минэржэ, хүлэһэнһэнэнь ондоо үгэнүүдые дуутарба. - Хэдэн жэлэй саана нэгэ арсадаан болоо һэмнай... Манай үндэһэ яһанай түүхэтэй холбоотой... Тэрэ арсадаае номгоруулахын тула засагай дээдын зургаанай хараа шугамда таарахаар зохистой үгэ хэлэхэ даабари та намда үгөө бэлэйт...

- Зай, зай, - Тумуров Гэпэлмае шэртээд абана. - Далайн заводоо шэнэлхэ хүдэлмэртэйгэ зэргэсэжэ, тэрэ арсадаан бултанаймнай сүлөө таһалаа һэн. Ши зүб бодол хэлээ бэлэйш. Хананам, хананам.

Байгалай эхинэй нютагуудаар ажаһуудаг үндэһэ яһатанай эртэ урдын түүхэ харуулан выставкэ Улаан-Үдээд нээлтэ-тэй гү, али үгы гү гэхэн булалдаан тиэхэдэ түргэдөөд байгаа. Юундэб гэхэдэ, уран зохёолшод уран бүтээлшэд, түүхэшэд хоёр ондоо ханамжа дурдхаа. Зариманиинь олоной үзэмжэдэ табигдаха эртэ урдын бүтээлнүүд болон ажаһуудалай хэрэгсэлнүүд, номууд болон зурагууд Зүүн Зүгэй шажан шүтөөнэй номнол хануулан хархис удхатай, тиимэһээ тэдэ гүрэнэй сурталда таарахагүй гээ. Юундэб гэхэдэ, тэдэнэй хэлэһээр, тэрэ зурагууд, жэ-шэнь, буряад монголшуудта урданайнь түүхые дурадуула, монгол туургата гарбалтайень мэдүүлхэ, тиигэжэ ангитанай ерээдүйн шэнэ нэгэдэл тээшэ бэшэ, харин үнгэрхэн түүхэ бо-

Духовное

МИР НА ЗЕМЛЕ ВЫРАСТАЕТ ИЗ МИРА ВНУТРИ СЕБЯ

Недавно в музыкальном колледже г. Улан-Удэ состоялась благотворительный вечер-концерт, предваряющий поездку наших бурятских паломников в Индию на особую церемонию Деншук (или Пуджа долгой жизни), посвященную Его Святейшеству Далай-ламе. Пришедшие имели уникальную возможность обратиться к Его Святейшеству с просьбой пребывать в этом мире как можно дольше для блага всех живых существ и преподнести свои подношения - благие заслуги (буян), которые станут причинами приезда Его Святейшества Далай-ламы в Бурятию и нашего благополучия.

Офис Его Святейшества Далай-ламы XIV Тензина Гьяцо по просьбе известного в России доктора буддийской философии, почетного профессора Геше Джампа Тинлея и его учеников буддийских Дхарма-центров Москвы, Бурятии, Калмыкии, Тувы, Омска, Уфы, Новосибирска, Томска, Иркутска, Ростова, а также Будапешта, Харькова разрешил ему вместе с учениками провести в присутствии десятков тысяч монахов тибетских монастырей и большой массы буддистов из разных стран эту особую церемонию. Вести ритуал будет Его Святейшество Богдо Гэгэн IX. Он будет проведен в конце марта 2005 года в индийском городе Дхарамсала, в резиденции Его Святейшества Далай-ламы. С просьбой о разрешении провести такой ритуал в его офис обратились многие крупные буддийские монастыри

и буддийские организации всего мира, по очень немногие получают на это разрешение, поэтому предоставление такого уникального шанса российским буддистам следует расценивать как особую честь, оказанную России.

Российские, в том числе бурятские буддисты, впервые в истории буддизма удостоиваются такой чести и несут огромную ответственность перед лицом мирового буддийского сообщества. Члены Дхарма-центра «Зеленая Тара» под председательством инициативной группы по организации Пуджи долгой жизни Его Святейшества Далай-ламы XIV, возглавляемой буддийской монахиней-гецулмой Тензин Чойдон (доктор философских наук Ирина Урбанасва), считают своим долгом направить своих делегатов для участия в столь важной религиозной церемонии, совершаемой ради Далай-ламы. Эти делегаты будут представлять не только общину «Зеленая Тара», но и также и нашу Республику Бурятия.

Заслуги от подношений Его Святейшеству Далай-ламе и участия в ритуале Деншук ради Его долгой жизни группа из Бурятии разделяет со своими земляками, чтобы все они тоже стали сопричастны этому благому деянию, и обрели его благие плоды. Главным подношением стало общее количество начитанных нами мантр Белой Тары - божества долгой жизни «Ом таре тутаре туре мама» «Аюр пунья джняна пуштим гурге суухаа».

В заключении хочу напомнить слова Его Святейшества: «Мы никогда не достигнем мира на земле, если будем пренебрегать миром в душе и миром с самим собой».

Мир на Земле должен вырасти из мира внутри себя».

А. МОЛОНОВ,
участник паломничества в Индию,
член Союза журналистов.

АРВАН ХОЁР ДУГААР БАНДИДА-ХАМБА ЛАМА ДАШИДОРЖО ИТИГЭЛОВ БАГШАДЯА ЗОРЮУЛНАБ!

Бурхан багшын шаби
Бандида-хамба Итигэловэй
Буряад хайхан ороноо
Бүхы дэлхэйдээ суурхуулбал.
Ахаагша Итигэлов хамбанай
Арьяа Баалын шаби юм гаа.
Алханай ехэ ламал гаа,
Абарал эрдэни эриел гаа.
Дашидоржо Итигэловнай
Дээдын ехэ зундаатай,
Дүүрэн боду сэгдхэлтэй
Дээдэ буянтай ламал гаа.
Хамба лама Итигэловнай
Хамаг арагаа гайхуулаал.
Хаража бидэнтээ эрьсэл гаа,
Харюудань бултаараа мүргэл гаа.
Итигэлов Бандида-хамбанай
Ивалгынгаа гасандаа хуубал гаа.
Этигэн баршагдаа халаал гаа,
Эрдэни ламагаа мүргэл гаа.

Бандида-хамба ламанай
Бурханай хайхан заабаряар
Буряагаа суурхуулбал дэлхэйдээ,
Бултааа мүргэл Итигэловтээ!

АЛТАРГАНАМНАЙ

Бүтэдэ Буряадтаа
Алтарганамнай
Буужа ерэхэл айлашаднай.
Баяр ёһоор дохижо,
Буряад гүрэмнай угтахал гаа.
Хүндэлжэ буухал
Алтарганамнай
Хун шубууд гарбалаа
Хүлэжэ абахал
Буряаднай,
Хүхэ номин Байгалнай.
Арюун Буряадтаа
Алтарганамнай,
Айлашаа буухал бүтэвөөрөө
Аажам тэнюун ардгнай
Аюуша хагаараа
угтахал гаа.

Ургаһаа бууһан
Алтарганая
Утахан Үдгынгоо
хоймрто
Улаан-Үдэ хотомнай
Урижа, угтажа абахал
гаа.
Эрын гурбан наадыне —
Эртын заншалыне
мартаггүй,
Элгин тэнюун Буряадтаа
Эльгэлэн наадаг
Алтарганагаа!
Цыбен-Доржо РЫГДЫНОВ.
Агын тойрогой
Урда-Ага шотаг.

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Поведельник, 27

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 «Доброе утро»
10.00 Новости
10.05 Т/с «Убойная сила»
11.20 «Детективы»
11.50 Т/с «Виола Тараканова. В мире преступных страстей»
13.00 Новости
13.05 Т/с «Виола Тараканова. В мире преступных страстей»
14.10 Х/ф «Итальянец»
16.00 Новости
16.10 «Лолита. Без комплексов»
17.00 Т/с «Талисман»
18.00 «Федеральный судья»
19.00 Вечерние Новости
19.15 «Большие девочки»
19.40 Т/с «Любовь как любовь»
20.50 Жди меня
22.00 «Время»
22.30 Т/с «Две судьбы»
23.30 Д/ф «Месть»
00.40 Ночные новости
01.00 «Сверхвозможности человека»
03.50 «Гении и злодеи». «Циолковский. Предчувствие космоса»
04.20 Что? Где? Когда?

«Россия»

06.00 «Доброе утро, Россия!»
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.15 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

09.45 Х/ф «Будни уголовного розыска»
11.35 «В Городке»
11.45 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
12.50 «Комната смеха»
13.45 «Частная жизнь»
14.45 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
15.20 Вести-Бурятия
15.40 Х/ф «Жизнь одна»
17.40 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
18.00 Вести
18.15 «Смехопанорама»
18.50 Т/с «Обреченная статья звездой»
19.45 Т/с «Волчица»
20.45 Вести. Подробности
21.00 Вести
21.30 Вести-Бурятия
21.50 «Спокойной ночи, малыши!»
22.00 Т/с «Опера-2. Хроники убойного отдела»
22.55 Т/с «Призвание». «Деньги из воздуха»
00.00 «Вести+»
00.20 «Мой серебряный шар. Сергей Бондарчук»
01.15 Вести. Дежурная часть
01.30 «Честный детектив»
02.05 «Синемания»

09.45 Х/ф «Будни уголовного розыска»

11.35 «В Городке»

11.45 Вести. Дежурная часть

12.00 Вести

12.50 «Комната смеха»

13.45 «Частная жизнь»

14.45 Вести. Дежурная часть

15.00 Вести

15.20 Вести-Бурятия

15.40 Х/ф «Жизнь одна»

17.40 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

18.00 Вести

18.15 «Смехопанорама»

18.50 Т/с «Обреченная статья звездой»

19.45 Т/с «Волчица»

20.45 Вести. Подробности

21.00 Вести

21.30 Вести-Бурятия

21.50 «Спокойной ночи, малыши!»

22.00 Т/с «Опера-2. Хроники убойного отдела»

22.55 Т/с «Призвание». «Деньги из воздуха»

00.00 «Вести+»

00.20 «Мой серебряный шар. Сергей Бондарчук»

01.15 Вести. Дежурная часть

01.30 «Честный детектив»

ОНТВ

07.00 «Сегодня утром»
10.00 «Кулинарный поединок»
11.00 «Сегодня»
11.20 «Чистосердечное признание»
11.55 «Квартирный вопрос»
12.55 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...»
14.00 «Сегодня»
14.30 Т/с «Морские дьяволы»

16.30 «Чрезвычайное происшествие»
17.00 «Сегодня»
17.25 Т/с «Бандитский Петербург-7»

Канал БГТРК
19.35 Кинематограф
19.50 Улгур (до 20.00)

Канал НТВ
20.00 «Сегодня»
20.40 Т/с «Улицы разбитых фонарей-7: РОКОВОЕ ПОХМЕЛЬЕ»

21.45 «Сегодня»
23.40 Х/ф «ИГРА НА ВЫЖИВАНИЕ»

01.20 «Школа злословия»
02.15 «Все сразу!» с Петром Фадеевым

02.40 Х/ф «ВОЗВРАЩЕНИЕ НА ДИКИЙ ПЛЯЖ»

04.20 Х/ф «ИНОСТРАННЫЕ ДЕЛА»

06.10 Т/с «Морская полиция: спецотдел»

«Ариг Ус»

07.30 «С утра полезно». Погода

08.15 М/с «Сейлормун»

08.45 Жизнь с УЮТОМ. Знаки Зодиаки

08.55 Формула успеха.

09.00 «Восточный экспресс».

09.45 Наши песни

09.55 «Знаки Зодиаки»

10.00 Т/с «Плохие девочки»

11.05 Х/ф «Сестрички Я-Я»

13.40 М/с «Эй, Арнольд»

14.05 М/с «Крутые бобры»

14.30 «Такси»

14.55 «Знаки Зодиаки»

15.00 Т/с «Девственница»

16.30 «Чрезвычайное происшествие»

17.00 «Сегодня»

17.25 Т/с «Бандитский Петербург-7»

Канал БГТРК

19.35 Кинематограф

19.50 Улгур (до 20.00)

Канал НТВ

20.00 «Сегодня»

20.40 Т/с «Улицы разбитых фонарей-7: РОКОВОЕ ПОХМЕЛЬЕ»

21.45 «Сегодня»

23.40 Х/ф «ИГРА НА ВЫЖИВАНИЕ»

01.20 «Школа злословия»

02.15 «Все сразу!» с Петром Фадеевым

02.40 Х/ф «ВОЗВРАЩЕНИЕ НА ДИКИЙ ПЛЯЖ»

04.20 Х/ф «ИНОСТРАННЫЕ ДЕЛА»

06.10 Т/с «Морская полиция: спецотдел»

«Ариг Ус»

07.30 «С утра полезно». Погода

08.15 М/с «Сейлормун»

08.45 Жизнь с УЮТОМ. Знаки Зодиаки

08.55 Формула успеха.

09.00 «Восточный экспресс».

09.45 Наши песни

09.55 «Знаки Зодиаки»

10.00 Т/с «Плохие девочки»

11.05 Х/ф «Сестрички Я-Я»

13.40 М/с «Эй, Арнольд»

14.05 М/с «Крутые бобры»

14.30 «Такси»

14.55 «Знаки Зодиаки»

15.00 Т/с «Девственница»

16.00 «Офис»

17.00 Москва : инструкция по применению. Знаки Зодиаки

17.30 Победоносный голос верующего

18.00 «Предприниматель»

18.15 М/с «Приключения Белека Лелека»

18.40 Жизнь с УЮТОМ. «Знаки Зодиаки»

18.45 Восточный экспресс.

19.00 «Возможности пластической хирургии»

20.00 «Такси»

20.25 Формула успеха. Знаки Зодиаки

20.30 «Восточный экспресс».

21.00 «Запретная зона»
22.00 «Дом-2. Новая любовь»
23.00 Восточный экспресс.
23.25 «Знаки Зодиаки»
23.30 Х/ф «Загадай желание»

«ТИВИКОМ»

07.20 День за днем
07.30 Школьное ТВ

07.30 М/с «ПАУЗЕР РЕЙНД-ЖЕРС». «День за Днем»

08.40 Т/с «МЭШ». «День за Днем»

09.35 «Очевидец» с С.Ростом

10.30 «24». Погода

10.50 Час суда. «День за Днем»

13.00 TV-club. «Пульс столицы»

13.30 «24». Погода

14.00 «Невероятные истории». «Пульс столицы»

15.00 Камера кафе

15.15 Т/с «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ». «Пульс столицы»

16.15 Мозголомы

17.30 «ВОВОЧКА»

18.45 «Очевидец» с С.Ростом

19.45 Камера кафе

20.00 «Наш город». «есть разговор»

20.30 «24».

21.00 Т/с «СПЕЦОТЯД «КОБРА-11»

22.10 «Наш город». «есть разговор»

23.20 Т/с «СТУДЕНТЫ»

00.30 «24». Погода

21.00 «Запретная зона»

22.00 «Дом-2. Новая любовь»

23.00 Восточный экспресс.

23.25 «Знаки Зодиаки»

23.30 Х/ф «Загадай желание»

«ТИВИКОМ»

07.20 День за днем

07.30 Школьное ТВ

07.30 М/с «ПАУЗЕР РЕЙНД-ЖЕРС». «День за Днем»

08.40 Т/с «МЭШ». «День за Днем»

09.35 «Очевидец» с С.Ростом

10.30 «24». Погода

10.50 Час суда. «День за Днем»

13.00 TV-club. «Пульс столицы»

13.30 «24». Погода

14.00 «Невероятные истории». «Пульс столицы»

15.00 Камера кафе

15.15 Т/с «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ». «Пульс столицы»

16.15 Мозголомы

17.30 «ВОВОЧКА»

18.45 «Очевидец» с С.Ростом

19.45 Камера кафе

20.00 «Наш город». «есть разговор»

20.30 «24».

21.00 Т/с «СПЕЦОТЯД «КОБРА-11»

22.10 «Наш город». «есть разговор»

23.20 Т/с «СТУДЕНТЫ»

00.30 «24». Погода

01.15 Проверено на себе

«СТС - БАЙКАЛ»

06.00 Т/с «Шпионка»

06.50 М/ф «Богдан и попугай»

07.00 М/с «Веселые мелодии»

07.30 Т/с «Моя прекрасная няня»

08.00 Т/с «Не родись красивой»

09.00 Истории в деталях

09.30 Т/с «Моя прекрасная няня»

10.00 Х/ф «С меня хватит»

12.25 Т/с «Бедная Настя»

13.00 М/с «Соник Икс»

14.00 М/с «Смешарики»

14.30 М/с «Самурай Икс»

15.00 М/с «Шаман Кинг»

15.30 М/с «Звездный десант»

16.00 Т/с «Сабрина - маленькая ведьма»

16.30 Т/с «Доктор Кто»

17.30 Т/с «Зачарованные»

18.

№32(21272)

Дүхэрнэ

№11(467)

Вторник, 28

Первый канал

07.00 «Доброе утро»
10.00 Новости
10.05 Т/с «Убойная сила»
11.20 «Детективы»
11.50 Т/с «Виола Тарканова. В мире преступных страстей»
13.00 Новости
13.05 Т/с «Черный ворон»
14.10 М/с «По следам Микки Мауса»
14.50 Т/с «Две судьбы»
16.00 Новости
16.10 «Лолита. Без комплексов»
17.00 Т/с «Талисман»
18.00 «Федеральный судья»
19.00 Новости
19.20 «Большие девочки»
19.50 Т/с «Любовь как любовь»
21.00 «Пусть говорят»
22.00 «Время»
22.30 Т/с «Две судьбы»
23.30 «Женщины товарища Сталина»
00.30 Ночные новости
00.50 «2030». Программа Александра Гордона
03.50 Что? Где? Когда?
05.10 «Природа вещей»
05.40 «Михаил Горбачев. Политический роман»

Россия

06.00 «Доброе утро, Россия!»
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.15 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
09.45 Т/с «Опера-2. Хроники убойного отдела»

Канал БГТРК

10.45 Бамбаахай
11.00 Улгур
11.10 Тайзан
11.30 «Национальный проект». Сосновоозерская средняя школа № 1. Еравнинский район (до 11.45)

Канал «Россия»

11.45 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
12.50 Т/с «Призвание». «Деньги из воздуха»
13.50 «Частная жизнь»
14.50 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
15.20 Вести-Бурятия
15.40 Т/с «Любовь моя»
16.10 «Суд идет»
17.25 Вести. Дежурная часть
17.40 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
18.00 Вести
18.15 Т/с «Кулагин и партнеры»
18.50 Т/с «Обреченная стать звездой»
19.45 Т/с «Волчица»
20.45 Вести. Подробности
21.00 Вести
21.30 Вести-Бурятия
21.50 «Спокойной ночи, малыши!»
22.00 Т/с «Опера-2. Хроники убойного отдела»
22.55 Т/с «Призвание». «Деньги из воздуха»
00.00 «Вести+»
00.20 ПРЕМЬЕРА. «Человек без маски. Георг Отс»
01.15 Вести. Дежурная часть
01.30 Х/ф «Без срока давности»

НТВ

07.00 «Сегодня утром»
09.55 Т/с «Пепел Феникса»
11.00 «Сегодня»
11.20 «Чрезвычайное происшествие. Обзор за неделю»
11.50 «Принцип «Домино»
12.55 Т/с «Рублевка. Live»
14.00 «Сегодня»
14.30 Т/с «Улицы разбитых фонарей-7»
15.30 Т/с «ОДНА ТЕНЬ НА ДВОИХ»
16.30 «Чрезвычайное происшествие»
17.00 «Сегодня»
17.25 Т/с «Возвращение Мухтара-2»

Канал ВГТРК

19.35 «Паззлы» интерактивная игра
19.45 Спортивная программа «Тамир»

Канал НТВ

20.00 «Сегодня»
20.40 Т/с «Улицы разбитых фонарей-7: МСТИТЕЛЬ»
21.45 Т/с «ОДНА ТЕНЬ НА ДВОИХ»
23.00 «Сегодня»
23.40 Х/ф «УБИЙСТВО В БЕЛОМ ДОМЕ»
01.25 Х/ф «КРАЖА»
02.50 Т/с «Морская полиция: спецотдел»
03.35 ФУТБОЛ. ЛИГА ЧЕМПИОНОВ. «АРСЕНАЛ» /Англия/ - «ЮВЕНТУС» /Италия/. Прямая трансляция
05.45 Т/с «Морская полиция: спецотдел»
06.30 Профессия - репортер

Ариг Ус

07.00 Восточный экспресс.
07.30 «С утра полезно»
08.15 М/с «Сейлормун»
08.45 Жизнь с УЮТОМ. Знаки Зодиаки
08.55 Формула успеха.
09.00 «Восточный экспресс»
09.25 «Маршрут: полезные советы»
09.45 Наши песни
09.55 «Знаки Зодиаки»
10.00 Т/с «Плохие девочки»
11.00 Х/ф «Загадай желание»
13.00 М/ф «Чебурашка идет в школу»
13.15 М/с «Как говорит Джинджер»
13.40 М/с «Эй, Арнольд»
14.05 М/с «Крутые бобры»
14.30 Такси
14.55 «Знаки Зодиаки»
15.00 Т/с «Девственница»
16.00 «Офис»
17.00 Москва: инструкция по применению
17.25 Знаки Зодиаки
17.30 Победоносный голос верующего

18.00 Маршрут: полезные советы
18.15 М/с «Приключения Белека и Лелека»
18.40 «Жизнь с УЮТОМ»
18.45 Восточный экспресс.
19.00 «Необъяснимо, но факт». Формула успеха
20.00 «Будни»
20.25 Знаки Зодиаки
20.30 «Восточный экспресс».
21.00 «Запретная зона»
22.00 «Дом-2. Новая любовь»
23.00 Восточный экспресс.
23.25 «Знаки Зодиаки»
23.30 Х/ф «Кара небесная»

Тивиком

07.20 «День за днем»
07.30 М/с «Могучие утята»
07.55 «Наш город». «День за днем»
08.20 Т/с «МЭШ». «День за днем»
09.15 Т/с «СОЛДАТЫ-6»
10.30 «24». Погода
10.50 Час суда. «День за днем»
13.00 TV-club
13.30 «24». Погода
14.00 Т/с «NEXТ-3»
15.15 Т/с «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ». «Пульс столицы»
16.15 Т/с «СПЕЦОТЯД «КОБРА-11»
17.30 Т/с «СТУДЕНТЫ»
18.45 Т/с «СОЛДАТЫ-6»
20.00 «Наш город». «Есть разговор»
20.30 «24». Погода
21.00 Т/с «СПЕЦОТЯД «КОБРА-11»
22.10 Т/с «СОЛДАТЫ-6»
23.20 Т/с «СТУДЕНТЫ»
00.30 «24». Погода
01.15 Х/ф «РЕБЕНОК К НОЯБРЮ»

СТС - БАЙКАЛ

Профилактические работы
14.00 М/с «Смешарики»
14.30 М/с «Самурай Икс»
15.00 М/с «Шаман Кинг»
15.30 М/с «Звездный десант»

16.00 Т/с «Сабрина - маленькая ведьма»
16.30 Т/с «Доктор Кто»
17.30 Т/с «Зачарованные»
18.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
19.30 Истории в деталях
20.00 Т/с «Не родись красивой»
21.00 Т/с «Кто в доме хозяин?»
21.30 Х/ф «Человек-ракета»
23.30 Истории в деталях. Прогноз погоды
00.00 Т/с «Кто в доме хозяин?»
00.30 Детали

Профилактические работы

ДТВ

10.00 М/ф
11.00 Т/с «Няня»
11.30 «Как ухаживали кумиры». «Юрий Гагарин»
11.55 «Неслучайная музыка»
12.00 Телемагазин
12.30 Автоновости «Карданный вал +»
12.50 Х/ф «СЛЕПОЙ ГОРИЗОНТ»
15.05 «Самое смешное видео»
15.30 Т/с «Команда «А»
16.30 Т/с «Крутой Уокер»
17.30 М/ф
18.30 «Как ухаживали кумиры». «Юрий Гагарин»
18.55 Х/ф «МОГИЛА ЛЬВА»
20.45 «Неслучайная музыка»
21.00 Т/с «Крутой Уокер»
22.00 «Самое смешное видео»
22.25 Шоу Бенни Хилла
22.55 Т/с «Бандитский Петербург. ОПЕР»
00.00 Д/с «Опергруппа, на выезд!»
00.40 Общероссийский конкурс «Супермужчина России». Дневники программы
01.00 Х/ф «БЕССМЕРТНЫЕ: ВОЙНА МИРОВ»

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Среда, 29

Первый канал

07.00 «Доброе утро»
10.00 Новости
10.05 Т/с «Убойная сила»
11.20 «Детективы»
11.50 Т/с «Виола Тарканова. В мире преступных страстей»
13.00 Новости
13.05 Т/с «Черный ворон»
14.10 М/с «По следам Микки Мауса»
14.50 Т/с «Две судьбы»
16.00 Новости
16.10 «Лолита. Без комплексов»
17.00 Т/с «Талисман»
18.00 «Федеральный судья»
19.00 Вечерние Новости
19.20 «Большие девочки»
19.50 Т/с «Любовь как любовь»
21.00 «Пусть говорят»
22.00 «Время»
22.30 Т/с «Законцованный участник»
23.30 Спецрасследование. «Школа: бои без правил»
00.40 Ночные новости
01.00 Искатели. «Бриллианты для диктатуры»
03.50 Т/с «24 часа»
04.50 Что? Где? Когда?
06.00 Новости
06.05 Т/с «Битва за галактику»

Россия

06.00 «Доброе утро, Россия!»
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.15 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
09.45 Т/с «Опера-2. Хроники убойного отдела»
10.45 «Красота по-советски. Судьба манекенщицы»
11.45 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
12.30 Вести-Бурятия
12.50 Т/с «Призвание». «Деньги из воздуха»
13.50 «Частная жизнь»
14.50 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
15.20 Вести-Бурятия

15.40 Т/с «Любовь моя»
16.10 «Суд идет»
17.25 Вести. Дежурная часть
17.40 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
18.00 Вести
18.15 Т/с «Кулагин и партнеры»
18.50 Т/с «Обреченная стать звездой»
19.45 Т/с «Волчица»
20.45 Вести. Подробности
21.00 Вести
21.30 Вести-Бурятия
21.50 «Спокойной ночи, малыши!»
22.00 Т/с «Опера-2. Хроники убойного отдела»
22.55 Т/с «Призвание». «Кара-ван»
00.00 «Вести+»
00.20 ПРЕМЬЕРА. «Корней Чуковский. Запрещенные сказки»
01.15 «ПРОСВЕТ». Программа Дмитрия Диброва
02.15 Х/ф «Поединок драконов»

НТВ

07.00 «Сегодня утром»
09.55 Т/с «Пепел Феникса»
11.00 «Сегодня»
11.20 «Особо опасен!»
11.50 «Принцип «Домино»
12.55 Т/с «Рублевка. Live»
14.00 «Сегодня»
14.30 Т/с «Улицы разбитых фонарей-7»
15.30 Т/с «ОДНА ТЕНЬ НА ДВОИХ»
16.30 «Чрезвычайное происшествие»
17.00 «Сегодня»
17.25 Т/с «Возвращение Мухтара-2»

Канал БГТРК

19.35 «Толи» Художественно-публицистическая программа

Канал НТВ

20.00 «Сегодня»
20.40 Т/с «Улицы разбитых фонарей-7: СЛУЧАЙНОЕ ЗНАКОМСТВО»
21.45 Т/с «ОДНА ТЕНЬ НА ДВОИХ»
23.00 «Сегодня»
23.40 Х/ф «ДОКТОР ГОЛЛИВУД»
01.40 Х/ф «ЗАБРИСКИ ПОИНТ»

04.00 «ФУТБОЛЬНЫЙ КЛУБ» с Василием Уткиным
04.50 «Анатомия преступления»
05.25 Х/ф «СТРАННЫЕ САДЫ»

Ариг Ус

07.00 Восточный экспресс.
07.30 «С утра полезно»
08.15 М/с «Сейлормун»
08.45 Жизнь с УЮТОМ. Знаки Зодиаки
08.55 Формула успеха.
09.00 «Восточный экспресс»
09.25 «Дело техники»
09.45 Наши песни
09.55 «Знаки Зодиаки»
10.00 Т/с «Плохие девочки»
11.00 Х/ф «Кара небесная»
13.15 М/с «Как говорит Джинджер»
13.40 М/с «Эй, Арнольд»
14.05 М/с «Крутые бобры»
14.30 Такси
14.55 «Знаки Зодиаки»
15.00 Т/с «Девственница»
16.00 «Офис»
17.00 Москва: инструкция по применению
17.25 Знаки Зодиаки
17.30 Победоносный голос верующего
18.00 Дело техники
18.15 М/с «Приключения Белека и Лелека»
18.40 «Жизнь с УЮТОМ»
18.45 Восточный экспресс.
19.00 «Такси». Формула успеха
19.30 Москва: инструкция по применению
20.00 «Будни»
20.25 Знаки Зодиаки
20.30 «Восточный экспресс».
21.00 «Запретная зона»
22.00 «Дом-2. Новая любовь»
23.00 Восточный экспресс.
23.25 «Знаки Зодиаки»
23.30 Х/ф «Доктор Джекилл и миссис Хайд»

Тивиком

07.20 «День за днем»
07.30 М/с «Могучие утята»
07.55 «Наш город»
08.20 Т/с «МЭШ». «День за днем»
09.15 Т/с «СОЛДАТЫ-6»
10.30 «24». Погода

10.50 Час суда. «День за днем»
13.00 TV-club
13.30 «24». Погода
14.00 Т/с «NEXТ-3»
15.15 Т/с «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ». «Пульс столицы»
16.15 Т/с «СПЕЦОТЯД «КОБРА-11»
17.30 Т/с «СТУДЕНТЫ»
18.45 Т/с «СОЛДАТЫ-6»
20.00 «Наш город». «Есть разговор»
20.30 «24». Погода
21.00 Т/с «СПЕЦОТЯД «КОБРА-11»
22.10 Т/с «СОЛДАТЫ-6»
23.20 Т/с «СТУДЕНТЫ»
00.30 «24». Погода
01.15 Х/ф «ИНДОКИТАЙ»

СТС - БАЙКАЛ

06.00 Т/с «Шпионка»
06.50 М/ф «Боцман и попугай»
07.00 М/с «Веселые мелодии»
07.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
08.00 Т/с «Не родись красивой»
09.00 Истории в деталях
09.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
10.00 Х/ф «Человек-ракета»
12.00 Т/с «Бедная Настя»
13.00 Т/с «Как сказал Джим»
13.30 М/с «Соник Икс»
14.00 М/с «Смешарики»
14.30 М/с «Самурай Икс»
15.00 М/с «Шаман Кинг»
15.30 М/с «Звездный десант»
16.00 Т/с «Сабрина - маленькая ведьма»
16.30 Т/с «Доктор Кто»
17.30 Т/с «Зачарованные»
18.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
19.30 Истории в деталях
20.00 Т/с «Не родись красивой»
21.00 Т/с «Кто в доме хозяин?»
21.30 Х/ф «Мой любимый марсианин»
23.30 Истории в деталях. Прогноз погоды
00.00 Т/с «Кто в доме хозяин?»
00.30 Детали

Профилактические работы

ДТВ

10.00 М/ф
11.00 Т/с «Няня»
11.30 «Как ухаживали кумиры». «Лев Ландау»
11.55 «Неслучайная музыка»
12.00 Телемагазин
12.30 Автоновости «Карданный вал +»
12.50 Х/ф «БЕССМЕРТНЫЕ: ВОЙНА МИРОВ»
15.05 «Самое смешное видео»
15.30 Т/с «Команда «А»
16.30 Т/с «Крутой Уокер»
17.30 М/ф
18.30 «Как ухаживали кумиры». «Лев Ландау»
18.55 Х/ф «СНЫ»
20.50 «Неслучайная музыка»
21.00 Т/с «Крутой Уокер»
22.00 «Самое смешное видео»
22.25 Шоу Бенни Хилла
22.55 Т/с «Бандитский Петербург. ОПЕР»
00.00 Д/с «Опергруппа, на выезд!»
00.40 Общероссийский конкурс «Супермужчина России». Дневники программы
01.00 Х/ф «ВЕЗЕТ, КАК УТОПЛЕННИКУ»
03.20 Автоновости «Карданный вал +»
03.40 Агентство криминальных новостей

АНХАРАГТЫ!

Rolsen Electronics компани болон Буряадай почто захил хэгшэдэй үргэн хэмжээ ябуулгын эхилхэн тухай сонсохобо. Март нарада Буряадай почтодо 2006 оной хоёрдохи хахад жэлэй захил хэгшэд Rolsen компаниин үнэтэ бэлэгүүдэй лотерейн нааданда хабаадаха. Шанда хүртээх гээл, яаража захил хыт! Захил хэгшэд хэлхээ холбоной хангалгануудай талаар 5 процент хүнгэлээтэд хүртээх. Лотерей нааданда таанад хоёр дахин хабаадаха аргатайт. Республикын хэлхээ холбоной бүхы таагуудта таанадые хүлээн абахада. 2006 оной апрелин 20-до Улаан-Удын почтамтын байшанда үдэрэй 2 сагта лотерей наадан үнгэргэгдэхэ.

№11(467)

Дүхэрнэ

№32(21272)

Четверг, 30

Первый канал

07.00 «Доброе утро»
10.00 Новости
10.05 Т/с «Убойная сила»
11.20 «Детективы»
11.50 Т/с «Виола Тарканова. В мире преступных страстей»
13.00 Новости
13.05 Т/с «Черный ворон»
14.10 М/с «По следам Микки Мауса»
14.50 Т/с «Заколдованный участок»
16.00 Новости
16.10 «Лолита. Без комплексов»
17.00 Т/с «Талисман»
18.00 «Федеральный судья»
19.00 Вечерние новости
19.20 «Большие девочки»
19.50 Т/с «Любовь как любовь»
21.00 «Человек и закон»
22.00 «Время»
22.30 Т/с «Заколдованный участок»
23.30 Рождение легенды. «Москва слезам не верит»
00.40 Ночные новости
01.00 «Судите сами»
03.50 Что? Где? Когда?
05.00 Х/ф «Крутые парни»
06.00 Новости
06.05 Х/ф «Крутые парни»

Россия

06.00 «Доброе утро, Россия!»
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.15 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
09.45 Т/с «Опера-2. Хроники убийного отдела»
Канал БГТРК
10.45 «Толи» Художественно-публицистическая программа
11.10 Мунхэ зула
11.30 Спортивная программа «Тамир» (до 11.45)

Канал «Россия»
11.45 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
12.50 Т/с «Призвание». «Караван»
13.50 «Частная жизнь»
14.50 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
15.20 Вести-Бурятия
15.40 Т/с «Любовь моя»
16.10 «Суд идет»
17.25 Вести. Дежурная часть
17.40 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
18.00 Вести
18.15 Т/с «Кулагин и партнеры»
18.50 Т/с «Обреченная статья звездой»
19.45 Т/с «Волчица»
20.45 Вести. Подробности
21.00 Вести
21.30 Вести-Бурятия
21.50 «Спокойной ночи, малыши!»
22.00 Т/с «Опера-2. Хроники убийного отдела»
22.55 Т/с «Призвание». «Караван»
00.00 «Вести+»
00.20 ПРЕМЬЕРА. «Последняя гастроль Джо Дассена»
01.15 Вести. Дежурная часть
01.30 Х/ф «Процесс»

НТВ

07.00 «Сегодня утром»
09.55 Т/с «Пепел Феникса»
11.00 «Сегодня»
11.20 «Главная дорога»
11.50 «Принцип «Домино»
12.55 Т/с «Рублевка. Live»
14.00 «Сегодня»
14.30 Т/с «Улицы разбитых фонарей-7»
15.30 Т/с «ОДНА ТЕНЬ НА ДВОИХ»
16.30 «Чрезвычайное происшествие»
17.00 «Сегодня»
17.25 Т/с «Возвращение Мухтара-2»
Канал БГТРК
19.40 На колесах
19.50 «Телевизионная приемная». Звуки инструментов Евразии

Канал НТВ
20.00 «Сегодня»
20.40 Т/с «Улицы разбитых фонарей-7: МЕТОД ФРЕЙДА»
21.45 Т/с «ОДНА ТЕНЬ НА ДВОИХ»
23.00 «Сегодня»
23.40 «К барьеру!»
00.55 Х/ф «КЭРРИ»
02.50 Х/ф «ДЖЕКСОН ПО КЛИЧКЕ «МОТОР»
04.25 «Анатомия преступления»
05.25 Х/ф «ПОЛНОЕ ЗАТМЕНИЕ»

Ариг Ус

07.00 Восточный экспресс.
07.30 «С утра полезно»
08.15 М/с «Сейлормун»
08.45 Жизнь с УЮТОМ. Знаки Зодиаки
08.55 Формула успеха.
09.00 «Восточный экспресс»
09.25 «Виртуальные миры»
09.45 Наши песни
09.55 «Знаки Зодиаки»
10.00 Т/с «Плохие девочки»
11.00 Х/ф «Доктор Джекилл и миссис Хайд»
13.00 М/ф «Ивашка из двора пионеров»
13.15 М/с «Как говорит Джинджер»
13.40 М/с «Эй, Арнольд»
14.05 М/с «Крутые бобры»
14.30 Такси
14.55 «Знаки Зодиаки»
15.00 Т/с «Девственница»
16.00 «Офис»
17.00 Москва: инструкция по применению
17.25 Знаки Зодиаки
17.30 Победоносный голос верующего
18.00 Виртуальные миры
18.15 М/с «Приключения Белека и Лелека»
18.40 «Жизнь с УЮТОМ»
18.45 Восточный экспресс.
19.00 Необъяснимо, но факт: Призраки замков
20.00 «Будни»
20.25 Знаки Зодиаки
20.30 «Восточный экспресс».

21.00 «Запретная зона»
22.00 «Дом-2. Новая любовь»
23.00 Восточный экспресс.
23.25 «Знаки Зодиаки»
23.30 Х/ф «Мечтать не вредно»

Тивиком

07.20 «День за днем»
07.30 М/с «Могучие утята»
07.55 «Наш город»
08.20 Т/с «МЭШ». «День за днем»
09.15 Т/с «СОЛДАТЫ-6»
10.30 «24». Погода
10.50 Час суда. «День за днем»
13.00 TV-club
13.30 «24». Погода
14.00 Т/с «NEXТ-3»
15.15 Т/с «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ». «Пульс столицы»
16.15 Т/с «СПЕЦОТРЯД «КОБРА-11»
17.30 Т/с «СТУДЕНТЫ»
18.45 Т/с «СОЛДАТЫ-6»
20.00 «Наш город». «Есть разговор»
20.30 «24». Погода
21.00 Т/с «СПЕЦОТРЯД «КОБРА-11»
22.10 «Наш город». «Есть разговор»
22.40 «Чудеса Кино»
23.20 Т/с «СТУДЕНТЫ»
00.30 «24». Погода
01.00 TV CLUB
01.15 Х/ф «ЭЛИЗА»

СТС - БАЙКАЛ

06.00 Т/с «Шпионка»
06.50 М/ф «Бобо и попугай»
07.00 М/с «Веселые мелодии»
07.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
08.00 Т/с «Не родись красивой»
09.00 Истории в деталях
09.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
10.00 Х/ф «Мой любимый маркиз»
12.00 Т/с «Бедная Настя»

13.00 Т/с «Как сказал Джим»
13.30 М/с «Соник Икс»
14.00 М/с «Смешарики»
14.30 М/с «Самурай Икс»
15.00 М/с «Шаман Кинг»
15.30 М/с «Звездный десант»
16.00 Т/с «Сабрина - маленькая ведьма»
16.30 Т/с «Доктор Кто»
17.30 Т/с «Зачарованные»
18.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
19.30 Истории в деталях
20.00 Т/с «Не родись красивой»
21.00 Т/с «Кто в доме хозяин?»
21.30 Х/ф «Кот в мешке»
23.30 Истории в деталях. Прогноз погоды
00.00 Т/с «Кто в доме хозяин?»
00.30 Детали
Профилактические работы

ДТВ

10.00 М/ф
11.00 Т/с «Няня»
11.30 «Как ухаживали кумиры». «Рина Зеленая»
11.55 «Неслучайная музыка»
12.00 Телемагазин
12.30 Автоновости «Карданный вал +»
12.50 Х/ф «ВЕЗЕТ, КАК УТОПЛЕННИКУ»
15.05 «Самое смешное видео»
15.30 Т/с «Команда «А»
16.30 Т/с «Крутой Уокер»
17.30 М/ф
18.30 «Как ухаживали кумиры». «Рина Зеленая»
18.55 Х/ф «ШОУ-БОЙ»
21.00 Т/с «Крутой Уокер»
22.00 «Самое смешное видео»
22.25 Шоу Бенни Хилла
22.55 Т/с «Бандитский Петербург. ОПЕР»
00.00 Д/с «Опергруппа, на выезд!»
00.40 Общероссийский конкурс «Супермужчина России». Дневники программы
01.00 Х/ф «ДЕВЯТЬ КОРОЛЕВ»

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Пятница, 31

Первый канал

07.00 «Доброе утро»
10.00 Новости
10.05 Т/с «Убойная сила»
11.20 «Детективы»
11.50 Т/с «Виола Тарканова. В мире преступных страстей»
13.00 Новости
13.05 Т/с «Черный ворон»
14.10 М/с «По следам Микки Мауса»
14.50 Т/с «Заколдованный участок»
16.00 Новости
16.10 «Лолита. Без комплексов»
17.00 Т/с «Талисман»
18.00 «Федеральный судья»
19.00 Вечерние Новости
19.10 Неделя на «Фабрике»
19.40 Т/с «Любовь как любовь»
20.50 Поле чудес
21.00 «Время»
22.25 «Фабрика звезд»
23.50 Х/ф «Лжец, лжец»
03.50 Что? Где? Когда? Финальная игра 2005 года
05.20 Х/ф «Большая жара»

Россия

06.00 «Доброе утро, Россия!»
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.15 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
09.45 Т/с «Опера-2. Хроники убийного отдела»
10.45 «Мой серебряный шар. Марлен Дитрих»
11.45 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
12.50 «Мусульмане»
13.00 «Вся Россия»
13.15 Т/с «Призвание». «Караван»
14.15 «Городок». Дайджест
14.45 Вести. Дежурная часть

15.00 Вести
15.20 Вести-Бурятия
15.40 Т/с «Любовь моя»
16.10 «Суд идет»
17.25 Вести. Дежурная часть
17.40 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
18.00 Вести
18.15 Т/с «Кулагин и партнеры»
18.50 Т/с «Обреченная статья звездой»
19.45 Т/с «Волчица»
20.45 Вести. Подробности
21.00 Вести
21.30 Вести-Бурятия
21.50 «Спокойной ночи, малыши!»
22.00 Большой юмористический концерт
00.10 Х/ф «Чудная долина»
01.45 Х/ф «Джон Кью»
04.05 «Дорожный патруль»

НТВ

07.00 «Сегодня утром»
09.55 Т/с «Пепел Феникса»
11.00 «Сегодня»
11.20 «Криминальная Россия»
11.50 «Принцип «Домино»
12.55 Т/с «Рублевка. Live»
14.00 «Сегодня»
14.30 Т/с «Улицы разбитых фонарей-7»
15.30 Т/с «ОДНА ТЕНЬ НА ДВОИХ»
16.30 «Чрезвычайное происшествие»
17.00 «Сегодня»
17.25 Т/с «Возвращение Мухтара-2»
Канал БГТРК
19.35 Мир связи
19.50 Новости без политики
Канал НТВ
20.00 «Сегодня»
20.40 Т/с «Улицы разбитых фонарей»
21.40 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...»
22.40 Х/ф «ОТ КОЛЫБЕЛИ ДО МОГИЛЫ»
00.40 Х/ф «ИДЕАЛЬНЫЙ МИР»

03.10 «КОМА: ЭТО ПРАВДА»
03.40 «Анатомия преступления»
04.05 Х/ф «ВДАЛИ ОТ БЕЗУМНОЙ ТОЛПЫ»

Ариг Ус

07.00 «Восточный экспресс».
07.30 «С утра полезно»
08.15 М/с «Сейлормун»
08.45 Жизнь с УЮТОМ. Знаки Зодиаки
08.55 Формула успеха
09.00 Восточный экспресс.
09.30 «Русская усадьба». Знаки Зодиаки
10.00 Т/с «Плохие девочки»
11.00 Х/ф «Мечтать не вредно»
12.55 М/ф «Пес в сапогах»
13.15 М/с «Как говорит Джинджер»
13.40 М/с «Эй, Арнольд»
14.05 М/с «Крутые бобры»
14.30 Такси
14.55 «Знаки Зодиаки»
15.00 Т/с «Девственница»
16.00 «Офис»
17.00 «Русская усадьба». Знаки Зодиаки
17.30 Победоносный голос верующего
18.00 М/ф
18.15 М/с «Приключения Белека и Лелека»
18.40 Жизнь с УЮТОМ. «Знаки Зодиаки»
18.45 Восточный экспресс.
19.00 «Такси»
19.30 «Новая экономическая энциклопедия». Передача 1
20.00 «Внимание! Женщина за рулем»
20.20 «Формула успеха». «Знаки Зодиаки»
20.30 «Восточный экспресс».
21.00 «Запретная зона»
22.00 «Дом-2. Новая любовь»
23.00 Восточный экспресс.
23.25 «Знаки Зодиаки»

23.30 Х/ф «Проклятая встреча при лунном свете»

Тивиком

07.20 «День за днем»
07.30 М/с «Могучие утята»
07.55 «Наш город». «День за днем»
08.20 Т/с «МЭШ». «День за днем»
09.15 Т/с «СОЛДАТЫ-6»
10.30 «24». Погода
10.50 Час суда. «День за днем»
13.00 «Сам себе хозяин». «Пульс столицы»
13.30 «24». Погода
14.00 Т/с «NEXТ-3». «Пульс столицы»
15.15 Т/с «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ». «Пульс столицы»
16.15 Т/с «СПЕЦОТРЯД «КОБРА-11»
17.30 Т/с «СТУДЕНТЫ». «Пульс столицы»
18.45 Т/с «СОЛДАТЫ-6». «Пульс столицы»
19.15 «Радар спорт». Погода
20.00 «Наш город». «Есть разговор»
20.30 «24». Погода
21.00 Х/ф «НАСТОЯЩАЯ ЛЮБОВЬ»
23.45 Проект «Отражение»
00.55 Х/ф «БЕЗЛИКИЙ»

СТС - БАЙКАЛ

06.00 Т/с «Шпионка»
06.50 М/ф «Бобо и попугай»
07.00 М/с «Веселые мелодии»
07.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
08.00 Т/с «Не родись красивой»
09.00 Истории в деталях
09.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
10.00 Х/ф «Кот в мешке»
12.00 Т/с «Бедная Настя»
13.00 Т/с «Как сказал Джим»

13.30 М/с «Соник Икс»
14.00 М/с «Смешарики»
14.30 М/с «Самурай Икс»
15.00 М/с «Шаман Кинг»
15.30 М/с «Звездный десант»
16.00 Т/с «Сабрина - маленькая ведьма»
16.30 Т/с «Доктор Кто»
17.30 Т/с «Зачарованные»
18.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
19.30 Истории в деталях
20.00 Т/с «Не родись красивой»
21.00 Х/ф «Достать Коротышку»
23.15 Истории в деталях. Прогноз погоды
23.45 «Осторожно, Задов! Или похождения прапорщика»
02.10 Х/ф «Лунатики»
Профилактические работы

ДТВ

10.00 М/ф
11.00 Т/с «Няня»
11.30 «Как ухаживали кумиры». «Прототип Остапа Бендера - Осип Шор»
11.55 «Неслучайная музыка»
12.00 Телемагазин
12.30 Автоновости «Карданный вал +»
12.50 Х/ф «ДЕВЯТЬ КОРОЛЕВ»
15.05 «Самое смешное видео»
15.35 Т/с «Команда «А»
16.30 Т/с «Крутой Уокер»
17.30 М/ф
18.30 «Как ухаживали кумиры». «Прототип Остапа Бендера - Осип Шор»
18.55 Х/ф «ПРЕЗУМПЦИЯ НЕВИНОВНОСТИ»
20.55 «Неслучайная музыка»
21.00 Т/с «Крутой Уокер»
22.00 «Самое смешное видео»
22.25 Шоу Бенни Хилла
22.55 Шокирующая документалистика. «Самые громкие спортивные неудачи»

№32(21272)

Дүхэрнэ

№11(467)

Суббота, 1

Первый канал

07.00 Новости
07.20 Х/ф «Легкая жизнь»
09.10 Играй, гармонь любима!
09.50 Слово пастыря
10.00 «Кряк-бригада». «С добрым утром, Микки!»
11.00 Новости
11.10 «Смак»
11.30 «Поймать вора»
12.10 «Маленькие звезды большого кино»
13.00 Новости
13.10 Здоровье
14.00 «За секунду до катастрофы. Крушение «Конкорда»
15.00 Х/ф «Я - шпион»
17.00 Д/ф «Брачные аферисты»
18.00 «Большие девочки»
19.00 Вечерние Новости
19.10 Праздничный «Ералаш»
19.40 «Большие гонки»
20.50 «Вечер с Максимом Галкиным»
23.40 Футбол. III тур. «Спартак» - ЦСКА
03.40 Х/ф «Призрак дома на холме»
05.40 Арнольд Шварценеггер в программе «Лучшие кинотрюки 2005 года»

Россия

07.00 «Доброе утро, Россия!»
08.40 «Золотой ключ». Итоги тиража
09.00 Вести
09.10 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
09.20 «Диалоги о животных»
09.55 «Военная программа»
10.20 «Вокруг света»
10.50 «Субботник»
11.30 «Утренняя почта»
12.00 Вести

12.10 Вести-Бурятия
12.20 «Сто к одному»
13.15 «В поисках приключений»
14.15 «Клуб сенаторов»
15.00 Вести
15.20 Х/ф «Неподдающиеся»

Канал БГТРК

17.00 «Версты» ВСЖД-филиал ОАО РЖД
17.10 «Часы старения замедлили свой бег»
17.20 «Фишка» Юмористическая программа для детей
17.30 Час молодого избирателя
17.50 Телевизионная приемная. Ко Дню геолога
18.05 «Буряад орон» Художественно-публицистическая программа
18.30 «Спорт-центр» Боевые искусства Бурятии
18.45 Профессионалы

Канал «Россия»

19.00 ПРЕМЬЕРА. «Народный артист»
20.00 Вести. Дежурная часть
20.30 «Честный детектив»
21.00 Вести
21.15 «Субботний вечер»
23.10 Х/ф «Мисс Конгениальность»
01.20 Х/ф «Шанхайские рыцари»

НТВ

07.00 Х/ф «ОТ КОЛЫБЕЛИ ДО МОГИЛЫ»
08.35 М/ф «АЛЬФ-2»
09.00 «Сегодня»
09.15 «Дикий мир» с Тимофеем Баженовым
09.45 «Без рецепта»
10.25 «Смотр»
11.00 «Сегодня»
11.20 «Главная дорога»
11.55 «Кулинарный поединок»
12.55 «Квартирный вопрос»
14.00 «Сегодня»

Канал БГТРК

14.20 Конференция судей
14.35 «Семейские»

Канал НТВ

15.00 Т/с «КАЗУС КУКОЦКОГО»
17.00 «Сегодня»
17.20 «Женский взгляд» Светлана Жильцова
17.55 «Своя игра»
18.55 Т/с «Морские дьяволы: ПРАВИЛА АБОРДАЖА»
20.00 «Сегодня»
20.55 «Программа максимум». Скандалы. Интриги. Расследования
21.55 Т/с «Бандитский Петербург-7»
23.00 «Реальная политика» с Глебом Павловским
23.35 Х/ф «БЫСТРЫЙ И МЕРТВЫЙ»
01.45 «Мировой бокс. Ночь нокаут»
02.30 Х/ф «ТЕЛО КАК УЛИКА»
04.10 Х/ф «ПСЫ ВОЙНЫ»

Ариг Ус

07.30 «Восточный экспресс»
08.00 «Неизвестная планета»
08.25 М/ф «Боцман и попугай»
09.00 М/с «Сейлормун»
10.10 «Жизнь с УЮТОМ». Знаки Зодиаки
10.20 «Формула успеха»
10.25 «Восточный экспресс»
11.00 «Хит-парад дикой природы»
12.00 Х/ф «Проклятая встреча при лунном свете»
14.15 М/ф «Лев и заяц»
14.30 «Возможности пластической хирургии»
15.30 «Жизнь, полная радости» с Д. Майер
16.00 «Офис»
17.00 «Измени свой мир». «Знаки Зодиаки»
17.30 «Фигли - Мигли»
18.00 Т/с «Саша плюс Маша»
18.30 Т/с «Счастливы вместе»
19.00 «Необъяснимо, но факт». Формула успеха
20.00 «Новая медицинская энциклопедия». Передача 2
20.30 «Верю - не верю»
21.00 «На ночь глядя»

22.00 «Дом-2. Это любовь». Жизнь с УЮТОМ
23.00 «Комеди клуб»
00.00 Т/с «Счастливы вместе»
00.30 Каламбур
01.00 «Секс с Анфисой Чеховой»
01.30 «Роман с Бузовой»
02.30 Х/ф «Джимми - Голливуд»

Тивиком

08.05 «День за днем»
08.15 «Близняшки-пятерняшки»
08.40 «Геркулес». ПОГОДА
09.05 «Сам себе хозяин»
09.30 «Наш город». «есть разговор»
10.15 «Очевидец» с С.Ростом
11.15 «Криминальное чтиво»: «Игры контрабандистов»
11.50 «Формула-1»
13.00 «Куплю приведение» М/ф
13.15 «Мозголомы: насилие над наукой»
14.30 «24». Погода
14.50 Проект «Отражение»
16.00 «Невероятные истории». «Пульс столицы»
16.40 Х/ф «НАСТОЯЩАЯ ЛЮБОВЬ»
19.30 «Глава о главном». «Пульс столицы»
20.00 «Неделя» с М. Максимова
21.20 «Египетские ночи». Концерт М. Задорнова
23.45 «Лас-Вегас - город волшебства». Д/ф
00.50 «Playboy» представляет: «СЕКС-ИГРЫ В ЛАС-ВЕГАСЕ. ИБО Я СОГРЕШИЛ»

СТС - БАЙКАЛ

06.00 Д/ф «Австралия. земля вне времени»
06.40 Д/ф «Большой барьерный риф»
07.25 М/ф «Пес в сапогах»
07.50 М/с «Семья почемучек»

08.20 М/с «Смешарики»
08.30 М/с «Флиппер и Лопак»
09.00 Лучшие программы улицы «Сезам»
09.30 М/с «Итси-Битси паучок»
10.10 Х/ф «Сокровища Лепреконов»
12.00 Самый умный
14.00 Кино в деталях с Ф. Бондарчуком
15.00 «Ты - супермодель-3»
16.00 Истории в деталях. Специальный выпуск
16.30 Т/с «Улицы разбитых фонарей. Танцы на льду»
17.40 Х/ф «Достать Коротышку»
19.50 Т/с «Моя прекрасная няня»
21.00 Х/ф «Дом вверх дном»
23.15 Хорошие шутки
02.20 Х/ф «Зона преступности»

Профилактические работы

ДТВ

10.30 Т/с «Напряги извилины»
11.00 Для милых дам
11.35 М/ф
13.20 Х/ф «ВРАЖДЕБНОЕ НАМЕРЕНИЕ»
15.30 Капризы звезд
16.25 Т/с «Спрут»
17.30 Игровое шоу «Время - деньги»
17.55 Т/с «Бандитский Петербург. ОПЕР»
20.05 «Самое смешное видео»
20.30 Хит-парад авантюры «Осторожно, афера!»
21.00 Шоу рекордов Гиннеса
22.00 Х/ф «КИН-ДЗА-ДЗА!»
01.00 Т/с «С.С.И Место преступления - Лас-Вегас-2»
03.00 Шоу рекордов Гиннеса
04.00 Х/ф «БОЛЬШОЕ ОГРАБЛЕНИЕ»
06.05 Капризы звезд
06.50 Игровое шоу «Время - деньги»

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Воскресенье, 2

Первый канал

06.45 Нарисованное кино. «Приключения Икабоды и мистера Тоуда»
07.00 Новости
07.10 Нарисованное кино. «Приключения Икабоды и мистера Тоуда». Окончание
08.00 Х/ф «Теща»
09.20 Армейский магазин
09.50 «Дональд Дак представляет»
10.20 «Умницы и умники»
11.00 Новости
11.10 «Непутевые заметки»
11.30 Пока все дома
12.20 «Веселые картинки»
13.00 Новости
13.10 Живой мир. «Дневники слонов»
14.10 «Желтов, Шарапов. Говорухин...»
15.10 Х/ф «Королева бензokolонки»
16.40 «КВН-2006». Высшая лига. Первая игра сезона
19.00 Времена
19.55 «Кто хочет стать миллионером?» с Максимом Галкиным
21.00 «Империя»
22.00 Воскресное «Время». Информационно-аналитическая программа
22.45 Х/ф «Не хлебом единым...»
01.00 Бокс. Рикки Хаттон - Карлос Маусса
03.50 Суперчеловек. «Правда о витаминах»
04.50 Х/ф «Конспираторы»

Россия

07.00 «Доброе утро, Россия!»
08.20 «Сельский час»
08.45 «Бинго миллион». Результаты розыгрыша
09.00 Вести
09.10 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

09.20 «Русское лото». Результаты розыгрыша
09.30 Х/ф «Все наоборот»
10.40 Мультфильм «Карлик Нос»

12.00 Вести
12.10 Вести-Бурятия
12.20 «Городок». Дайджест
12.55 «Сам себе режиссер»
13.45 «Смехопанорама»
14.15 «Парламентский час»
15.00 Вести
15.20 «Фитиль N80». Сатирический тележурнал
16.10 «Великолепная восьмерка»
16.55 Х/ф «Трио»
19.05 «Аншлаг и Компания»
21.00 «Вести НЕДЕЛИ с Сергеем Брилевым»
22.00 «Специальный корреспондент»
22.25 Х/ф «Тебе, настоящему»
01.20 «Национальный интеллект». Дмитрий Киселева
02.10 Х/ф «Ослепленный желанием»

НТВ

05.55 Х/ф «БЫСТРЫЙ И МЕРТВЫЙ»
07.40 Д/с «СТРАННЫЕ ДНИ НА ПЛАНЕТЕ ЗЕМЛЯ»
08.30 М/ф «СКАЗКИ БАЖЕНОВА»
09.00 «Сегодня»
09.20 Т/с «ДЖОУИ»
09.45 «Их нравы»
10.25 «Едим дома!»
11.00 «Сегодня»
11.20 «Чрезвычайное происшествие. Обзор за неделю»
11.50 «TOP GEAR». ПРОГРАММА ПРО АВТОМОБИЛИ
12.30 «ЦЕНА УДАЧИ»
13.20 «Растительная жизнь»
14.00 «Сегодня»

Канал БГТРК

14.20 Новости без политики
14.30 «ОтТинисъ» Программа для молодежи

Канал НТВ

15.00 Т/с «КАЗУС КУКОЦКОГО»
17.00 «Сегодня»
17.20 «Один день. Новая версия». Программа Кирилла Набутова

17.55 «Своя игра»
18.55 Т/с «Морские дьяволы: КРОВАВЫЙ СЛЕД МАРИЕНГОФА»
20.00 «Сегодня. Итоговая программа» с Кириллом Поздняковым
20.55 «Чистосердечное признание»
21.30 «Чрезвычайное происшествие. Обзор за неделю»
21.55 Т/с «Бандитский Петербург-7»
23.00 «Воскресный вечер с Владимиром Соловьевым»
00.30 Т/с «ЗОНА»
02.10 «Журнал лиги чемпионов»
02.40 Х/ф «ФАНТАСТИЧЕСКАЯ ПИЦЦА»
04.25 «Анатомия преступления»
05.20 Х/ф «ПРОСТО КРОВЬ»

Ариг Ус

08.00 «Неизвестная планета»
08.25 М/ф «Умка»
09.00 М/с «Сейлормун»
10.10 «Жизнь с УЮТОМ». Знаки Зодиаки
10.15 «Внимание! Женщина за рулем»
10.30 «С утра пораньше»
11.35 «Верю - не верю»
11.00 Д/ф «Охотники на крокодилов»
12.00 Х/ф «Лето напрокат»
14.00 М/ф «Стрела улетает в сказку»
14.30 «Школа ремонта»
15.30 «Жизнь, полная радости» с Д. Майер
16.00 «Офис»
17.00 Х/ф «Копы». «Знаки Зодиаки»
18.30 Т/с «Счастливы вместе»
19.00 «Школа ремонта». Формула успеха
20.00 «Новая экономическая энциклопедия» Передача 3. Знаки Зодиаки
20.30 Москва: инструкция по применению.
21.00 «Необъяснимо, но факт»
22.00 «Дом-2. Это любовь». Жизнь с УЮТОМ

23.00 «Комеди клуб»
00.00 Т/с «Счастливы вместе»
00.30 Т/с «Саша плюс Маша»
01.00 «Секс с Анфисой Чеховой»
01.30 Х/ф «Части тела»

Тивиком

08.15 «День за днем»
08.25 «Глава о главном».
«Пульс столицы»
08.55 «Военная тайна». «День за днем»
09.40 «Неделя» с М. Максимова
11.00 «Формула-1». «День за днем»
13.45 Школьное ТВ
14.30 «24». Погода
14.50 «Лас-Вегас - город волшебства»
15.55 «Невероятные истории». «Пульс столицы»
17.00 «Египетские ночи». Концерт М. Задорнова
20.00 Проверено на себе
21.10 Х/ф «ЧУПАКАБРА»
23.15 «Одна ночь из жизни казино». Д/ф
00.25 Х/ф «СЕКС ПОСЛЕ УРОКОВ»

СТС - БАЙКАЛ

06.00 Х/ф «Земля предков»
07.40 М/ф «Ежик в тумане»
07.50 М/с «Семья почемучек»
08.20 М/с «Смешарики»
08.30 М/с «Флиппер и Лопак»
09.00 Лучшие программы улицы «Сезам»
09.30 М/с «Том и Джерри»
10.00 Х/ф «Дом вверх дном»
12.00 Жизнь прекрасна. Прогноз погоды
14.00 Снимите это немедленно
15.00 Фильмы производства ВВС. На краю жизни
16.00 Истории в деталях. Специальный выпуск
16.30 Т/с «Не родись красивой»
21.00 Х/ф «Рыцарь Камелота»
23.00 6 кадров

23.30 Х/ф «Большой куш»
23.31 Профилактические работы

ДТВ

10.30 Т/с «Напряги извилины»
11.05 Для милых дам
11.35 М/ф
13.20 Х/ф «ПРЕЗУМПЦИЯ НЕВИНОВНОСТИ»
15.30 «Хит-парад звездных ляпов». 1 ч.
16.25 Т/с «Спрут»
17.30 Игровое шоу «Время - деньги»
17.55 Т/с «Бандитский Петербург. ОПЕР»
20.05 «Самое смешное видео»
20.30 Альманах невероятных событий «Этот безумный мир»
21.00 российский рекордов
22.00 Х/ф «СОБАКА НА СЕНЕ»
01.00 Т/с «С.С.И Место преступления - Лас-Вегас-2»
03.00 Шоу российских рекордов
04.05 Шокирующая документалистика. «Самые громкие спортивные неудачи»
05.05 Хит-парад авантюры «Осторожно, афера!»
05.35 «Хит-парад звездных ляпов»
06.15 Игровое шоу «Время - деньги»

Современное лечение алкоголизма, табакокурения. Поликлиника №2 (бывшая № 4). Ост. Саяны, Бульвар Карла Маркса, 12
Ежедневно: с 18 - 20 ч., суббота: с 14 - 16 ч., воскресенье: с 9 - 12 ч.

Продаем соль крупного помола, соль «Лизунец» 5 кг. Тел.: 43-54-50, 62-77-84.

Адрес: п.Силикатный, база УПТК «Бурмистрой».

Россин арадай уран зурааша С.Р.РИНЧИНОВЭЙ 70 наһанай ойдо

Ехэ бэлигтэй хүнүүд өөхэдэньгөө суг хүдэлдэг, хурадаг нүхэднөө ехэ илгаатай байдаг гэшээ. Хараалһанаа бээлүүлхэ гэжэ оролдодог, ехэ хүсэл зоригтой, эртэ бододог, хурахадаашье, зурахадаашье бэрхэ байһан Солбон Раднаевич РИНЧИНОВЫЕ жэшээ болгон, Уланай интернат-хургуулин хүмүүжүүлэгшэ байһан Бадагар Гармаевич Сультимов олондо хөөрэдэг байһан юм. Хүннээл наа ондоо, дабтагдашагүй абари зантай байһан, олоной зүрхэ сэдхэл буляһан Бадагар Гармаевич тухай һайн мэдэдэгбди. Ажалай Улаан Тугай орденго, Советскэ Союзай Геройн нэрэ зэргэдэ зууршалагдаһан, гэбэшье батальонийнгоо ами наһа абарһандаа нэрэ зэргэдэ хүртөөгүй үлэһэн Б.Г.Сультимов өөрынгөө шабине - С.Р.Ринчиновые ехэ хүн болохо гэжэ этигэдэг байгаа. Тэрэ хэлэһэн үгэнүүд зүнтэй байгаа бшуу.

хэдэнь, тэдэнь Москвада, Улаан-Үдэдэ түргэн болзор соо худалдагдаа бэлэй.

1966 ондо нютагаа Солбон Ринчинов бусажа, бэлиг шадабарияа хүгжөөгөө. 1971 ондо Буряадай АССР-эй Уран зураашадай холбооной түрүүлэгшээр хунгагдажа, олон жэлдэ РСФСР-эй выставкомой гэшүүн, Уран зураашадай холбооной уран зурагай Соведай түрүүлэгшэ, уран зурагай-үйлэдбэрийн мастерскойнуудай хүтэлбэрилэгшэ байгаа. Олон жэлдэ олонойтын ажалда урагшатай ударидагша байһан юм. Тиимэһээ талаан

шэнэ зурагуудые суута уран бэлигтэн бээлүүлжэ байна. Анхан урда түрэлдөө алдар суута ажал ябуулагша, элитэ философ Нагарджуна байһан Цыден Содоевой (1846-1916 онуудта ажаһууһан) лама-иогинай танк-дүрэ зураг бэшээ. Энэдхэг-түбэд философ байһан Нагарджуна А.П.Чеховэй дүтын нүхэр байһан юм.

Солбон Ринчиновэй үбгэ эсэрын (эхын талаар) хэһэн мориной эмээл бэлэг болгон, II Николай хаанда абаашаһан, буряад делегацийн бүридэдэ ороһон Цыден Содоев тухай

Россин болон Буряад ороной уран зурагай искусствын омогорхол болоһон Солбон Раднаевич Ринчинов 1936 оной мартын 26-да Баргажан голой эрьедэхи Хилгана нютагта түрэлһэн юм. Түрэхэ гарахааа хүндэ хүшэр дабаануудые туйлажа гараһан намтартай.

Эхэнь Бубей Ринчиновна оройдоол үендөө хүрэхэтэйнь сасуу бүмбэрсэг дэлхэйһээ халин ошоо бэлэй. Хүндэ хүшэр сагта өөрын дэмжэлһэн, үргэлһэн зон тухай ехэ һайнаар С.Р.Ринчинов мүнөөшье дурсан байдаг юм. Үнэхөөрөө зүрхэ сэдхэлээр уян, зөөлөн хүн ха юм даа.

Эсэрын эгшээ Сэсэг Ринчиновна Гарма Замбулаевич нүхэртээ эхэ, эсэгэ мэтээр хандажа, Солбонийе өөдөн үргөө. Солбондо зорюулан эхэ хүнэй энхэргэн һайхан сэдхэлээ, бүхы наһаа заахан хүбүүндэ дамжуулан габыатай байна. Үргэжэ абаһан Бүдэ эхэлһэн Очир хүбүүн түрөө бэлэй. Тэрэ үедэ үзэг бэшгэ мэдэхэ Радна Дамбаевич Раднаев эсэгэнь Халхин голой дайнда эдбхитэй хабаадаа, 1943 ондо Курскын байлдаанда баатарай үхэлөөр наһа бараа.

1946 ондо үшөө ехэ хүндэ хүшэр ушар, болоо һэн. Очир дүүтээ хоюулаа үншэн үхибүүд үлөө бэлэй. Буряад арадай ёһо заншалаар үншэн хүнүүд дэмжэлггүй байдаггүй бшуу. Бүдэ Эрдэнеевагай түрэлхид Сэсэг Ринчиновнатай хамта эбтэй эетэйгээр ханаата болон, ехэ һайнаар үншэн үхибүүдые өөдөн болгоо.

Нуурай, Уланай хургуулинуудта дүтэ байһан Яаргата хууринда хурахаа, ажаһуухаа Солбон Очир хоёр зөөжэ ошоо. Фронто ошоһон, удаань наһа бараһан Бүдын аха Лубсан Ринчиновэйдэ байгааад хурадаг байгаа. Ухаатай сэсэн, уян сэдхэлтэй Сагаандари нагасбагинда байжа, сасуутан байһан Раднажаб, Мария, Базар, Роза үхибүүдтэйнь нүхэсөө һэн. хургуулидаашье, ажалдаашье бэрхэ, нэгэ нийтэ эбтэй эетэй бүлэ байгуулагдаа бэлэй.

Үргэжэ абаһан Бүдэ эхынгээ түрэлхидтэй - Санжид, Бүнжид, Дымбрен эгшээ, дүүнэртэйнь хани нүхэсэлөө таһалаагүй Солбон Раднаевич үхибүүдтэйнь, аша зээнэртэйнь түрэлхи холбоонийн бэхижээ һэн. Бундир хүгшэн эжыгээ, Забаанин Ринчин үбгэн эсэгээ, илангаа зааһандаа суг ошодог байһанаа, оршон тойронхи байгааһаа ехэ зохидоор уран зурааша дурдана.

Багадаа шуумар, шууяатай байһан Солбонийе түрэлхидын хэлээдэггүй, харин зохидоор ойлгуулан байжа, һайн тээшэнь хүмүүжүүлдэг байгаа бшуу.

Хүн болохо хэрэгтэмни туһалһан, дэмжэлһэн түрэлхид тухаймни олонхи ушарта газетнүүд соо бэшгэдэггүй байһанин голхормоор байдаг гэжэ С.Р.Ринчинов хэлэдэг.

Солбон Ринчинов үнэхөөрөө олон юмэ бүтээгээ, мянга гаран

ЭЛШЭ ХҮСӨӨР ТУЯАТАНАН БЭЛИГЫНЬ

бүтээл элдэб жанраар зураа, бэшээ. Тиимэһээ тэрэнэй зохёохы ажалай баян намтар тухай мэргэжэлтэд бэшэхэ байха.

Багаһаа юмэ илгэжа, онсо нүдөөр, хёрхоор хаража шадаха, һонюуша сэдхэлтэй Солбон хургуулида хурахааа зураха дуратай һэн. Уланай долоон жэлэй хургуули дүүргэлһэнэй удаа Улаан-Үдын 1-дэхи интернат-хургуулида орожо, түрэл хургуулиа уран бэлигээр шэмэглээ. Мэдээжэ уран зурааша В.В.Инкижиновэй хүтэлбэрилдэг кружогто хотын Хүүгдэй уран бэлигэй Бүхэсоюзна выставкын дүнгөөр лауреат боложо, тэрэ үеын «Пионерская правда» газетэдэ тэмдэглэгдээ һэн. Тиигэжэ ерээдүйдэ уран зурааша болохо гэхэн уг зорилго урдаа табиһан байһа.

1958 ондо авиазаводто слесарь-хабсаргагшаар хүдэлһэнэй удаа Солбон Ринчинов Ленинград ошожо, В.Мухинагай нэрэмжэтэ Уран зурагай-промышленна дээдэ училищын гоёололгон-шэмэглэлгын факультеттэ ороһон юм. Найман жэлэй туршада эндэ бэлигэ хурсадхаһан Солбон Раднаевич ерээдүйн зохёохы ажалынгаа гол бааза бэлдэжэ, олон библиотекэдэ, архивуудта хүдэлжэ, элдэб арадуудай түүхэ, соёл, искусство гүнзгыгөөр шэнжэлһэн, шудалһан байна.

Оролдосо ехэтэй, бэлиг талаантай уран зурааша мэргэжэлтэй зонтой хамта олон тоото бүхэсоюзна, бүхэроссин выставкэнүүдтэ хабаадажа, онол аргаяа, шадабарияа хурсадхаа. Аяар холын Англида, Будапешта, Прагада, һүүдэнь Парижда, Монголда, Энэдхэгтэ, Хитада, Сирида, Япондо, бүхы союзна республикануудта (СНГ-дэ) үнгэргэдэлһэн томо томо выставкэнүүдтэ уран бүтээлүүдээ харуулаа.

Нэгэ һонин ушар гэхэдэ, Мухинагай нэрэмжэтэ училищидэ эмхидхэгдэлһэн выс-

тавкын үедэ американ уран зохёолшо, уран зурааша, арадуудай хоорондох харилсаа холбоо, эб найрамдал бэхжүүлхэ талаар Нобелевско шангай лауреат Рокүэлл Кент С.Ринчиновэй «Прелюдия Баргузина» гэжэ нэрлэгдэлһэн гравюра хаража баярлаһандань, проректор В.А.Петров энэ зурагынь холын айшанда бэлэг болгон баряа һэн. Харин дабтагдаһан копи дээрэнь «Бьетса горячее сердце художника, устремленное в бесконечную даль» гэжэ мэдээжэ эб найрамдал хамгаалагша бэшээд, Америкэ ерэхынь мүн өөрөөшье Буряад орон ошохо дуратай байһанаа мэдүүлээ бэлэй. Тээд тэрэ үеын «хүйтэн» дайнай амисхал энэ уулзалгандань наад ушаруулаа нааб даа.

Өөрынгөө дүтын нүхэдтэй - А.Политовтай, поэт И.Бродскийтай Комарово ошожо, поэтесса Анна Ахматовада айлшалжа, ажаһуудалдань туһалдаг һэн. Хожомынь СССР-һээ гаража ошоһон Иосиф Бродский Нобелевско шангай лауреат болоһон юм. Алдар суута зонтой ушарһанин залуу уран зураашын досоохи байдал, гүн бодолынь хүгжөөгөө бэлэй.

Витебскын хибэсэй комбинатда практикаа гараха үедөө «Песня Бурятии» гэжэ нэрлэгдэлһэн хибэсүүдые бүтээ-

бэлигтэниие хүтэлбэрилхы ажалда хунгажа, бээлүүлхэ зохёохы ажалдань наад хэнгүй гүбди гэхэн асуудал гарадаг.

Буряад орондоо тон дуратай, бодото патриот гүүлэдэг Солбон Раднаевичаараа омогорхохол ёһоороо омогорхонобди. Олон тоото журналуудта, нэрлэбэл, «Огонёк», «Дружба народов», «Юность», «Наш современник», «Байгал», «Искусство», «Художник», бусад искусство шэн-жэлэлгын, энциклопедическэ хэлбэлүүдтэ, номуудта, альбомуудта, хариин ороһуудай хэлбэлдэ гайхалтай һайхан зурагуудын гараа. Жэшээнь, «Жаворонок», «Тоонто», «Сур-

баримтанууд уншагдадые һонирхуула байха. Солбон Раднаевич эсэрынгээ бэлиг талаан абаһан Туяна, Амгалан үхибүүдын уран зурагай, шэмэглэлгын ажал шэлэнхэй, харин Дамдин хүбүүнийн түүхээр һонирхогод байна.

Зүрхэ сэдхэлээрээ дүтэ, һайн зоной дүрэ зурагуудые Солбон Раднаевич бүтээһэн, тиимэһээ зурагуудһаань һайхан элшэ хүсэни бии болоходол гэхэ юм.

Гэсэриадынгаа гол хубиие бүхэдэлхэйн гурба дахин чемпион Борис Будаевта, хоригтумадай түүхые нийтын гүн бодолтой ажал ябуулагша Даши Тыгэбрович Раднаевта, «Уроки русского языка» гэхэн зурагаа түрүүлшынгээ багшада Р.Ц.Урбагаровада зорюулаа. Тиихэдэ суг хураһан С.А.Гапановта, дуушан Б.М.Балдаковта, поэт Н.Г.Дамдиновта зорюулагдаһан зурагуудын олоной анхарал татана.

Ерээдүйдэ бэлигтэй энэ хүнэй бүтээһэн зурагууд харагшадта тон хэрэгтэй болохо, юубгэхэдэ, зурагайнгаа образ бүтээхэ бүхэндэ, уран биирээрээ зураха бүхэндөө сэдхэлэйнгээ халуун ульһа, дура сэдхэл, һайхан наһаа бодол, гүн удха ехэ зохидоор дамжуулжа, ерээдүйнгөө үетэндэ ойлгуулаха гэжэ оролдono бшуу.

Һүүлэй хоёр жэлдэ үбдэжэ, операцинуудта оробошье, наһанан хүсэлөө бээлүүлжэ байна. Үнгэрһэн хутасаа соо «Поход хори-бурят к Петру I» гэхэн шэнээр бүтээһэн зурагайнгаа түлөө 2004 оной Буряадай Гүрэнэй шангай лауреат гэхэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэлһэн байна.

2005 ондо Хилгана нютагта элитэ, уласхоорондын удха шанартай нийтэ политическэ ажал ябуулагша байһан, Россияда хорёод онуудта автономито республика байгуулаха хэрэгые эрхилһэн Элбек-Доржо Ринчиногой монумент-хүшөөгэй нээлгэ боложо, энэ хүдэлмэрийн авторынь хадаа нютагайн хүбүүн Солбон Ринчинов болоһонийн гүн удхатай.

Ерээдүйнгөө ажалда зоригжолон С.Р.Ринчиновэй хэжэ, эхилжэ байһан зурагууд олон байна. Бэлигынь дэмжэжэ байһан олон зоной этигэл найдабарие харюулааар бэлэн байһан тухайн өөрын хөөрөөһөө мэдэбэди. Наһанаа хүсэлдүүлхэ дүүрэн эрмэлзэл зоригтой, энэрхы һайхан сэдхэлтэй Солбон Раднаевичта үшөө ехэ зохёохы амжалта, һайн һайханиие хүсэе!

Мүнхо БАЛАГАНОВ.
Бэлигма ОРБОДОЕВА
хэлэлдэ бэлдэбэ.

«СЭДЬХЭЛЭЙ ХҮБШЭРГЭЙ»

Элбэг МАНЗАРОВАЙ шүлэгүүд, баснинууд, рассказыууд тухай

Үнэндөө бэлиг ехэтэй хүн алишье таладаа шадамар бэрхэ байдаг гэлсэдэг.

Манай Буряада тэбигтэй хүбүүд, басагад олон, тэдэнэрэй дунда Элбэг МАНЗАРОВ өөрынгоо онсо нуури эзэлнэ. Энэ хүмнэй Россин Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн, Буряадай соёлой габьяата хүүдэлмэрилэгшэ, Россин Уран зураашадай холбооной гэшүүн, Буряадай габьяата уран зурааша.

Манай республикада гансал Элбэг Манзаров нимэ хоёр холбооной гэшүүн байна.

Энэмнай тиихэдээ тон томо, үндэр нэрэтэй солотой хүн болоно гэшээл даа!

Би бүри үнийнөө хойшо Элбэг Манзаровай шүлэгүүдтэй танил байнаб.

Дун сагаан сэбэр сахали дура булаан дээгүүр элинэш. Дурлашаха аад шамда болиноб - Досоогоо гансал турлаагтай адлиш.

Эхин хабарай
Эдир наһан
Элин ниндэһэй
Эрьен ерэхэй!

Элбэг Манзаровай олонхи шүлэгүүд уян матаргай хурса үгтэй. Гэбшье бэшэгдэһэн маягайнгаа талаар нургаал заабарин шэнжэтэй. Олонхинь оньһон үгэнүүд шэнги. Энэнь баһа муу бэшэ.

Тэрэнэй нүүлэй үедэ бэшэһэн найман муртэй шүр-шүлэгүүд энэниие үшөө дахин гэршэлжэ үгэнэ.

Найман муртэй
нанамжануудни
Найман тээшээ задараг лэ.
Найман ханатай гэрни
Найдал намда түрүүлэг лэ.
Дэлхэйн зүт бүхэниие
Дабасатай харуулан тоо,
Найман гэгээн бурхадтаа
Наманшалан мургэнэб

Гэбшье Элбэг Манзаровай эгээ хүсэтэй талань шог зугаа, баснинууд, нургаал шүлэгүүд болоно.

Гое, голоһоор годойгоо,
Гоёжол хабаараа хондойгоо.
Гоёньн шэлэһээр доройтоо.
Ганса бэе оройтоо.

Нарин матаргай
Залуудаа нугархай.
Зариманай матаргай
Залуудаа арьбантай.

Наран сээсг эдээшээ,
Намһаа дээгүүр соройгоо.
«Сэмэхым үгыш» гэхэмни
Сэхэ доошоо тонгойгоо.

Элбэг Манзаров «Золдоо хатархан зомгоохон» (1982 он) «Щепка на волне» (1985 он, ород хэлэн дээр), «Модной оройгоор» (1989 он), «Буян жаргал» (1995 он), «Наһанайм утаһан» (1998 он), «Уяатай нугаһан» (2003 он) гэхэн аяараа Улаан-Үдэдэ гаргагдан номуудтай юм.

Элбэг Манзаров 1982 ондо шог ёгто зохёолнууды бэшэдэг Россин уран зохёолшодой семинарта хабаадалсажа, магтуулан баснинуудай «Поднять на смех» гэж хамтын согсолборидо, «Крокодил» журналай «У истоков смеха» гэж библиотекэдэ, Литературна

газетын хуудануудта толилуулан алдартай. Шүдэг, баснинуудай хорёод гаран хамтын суглуулбаридо, тэрэ тоодо «Буряад яруу найраг» гэжэ монгол хэлэн дээрэ гараһан антологидо оруулагдаһан байна.

Мүнөө тэрэ шүрэ шүлэгүүдэһээ бүридэһэн найман муртэй номоо хэблэлдэ бэлэдхэнэ.

Энэ шүлэгүүдын Элбэг Манзаровай үшөө нэгэ үндэр шатань болоно. Инаг дуран тухай, хани нүхэрөө, нютаг нуга, уг заншал тухай уянгата шүлэгүүды Элбэг Манзаров һаядаа бэшэдэг болонхой. Энэнь баһа тон һайшаалтай гэшээ.

Элбэг Манзаровай баснинуудын республикын газетнуудтэ, «Байгал» журналда, эстрадна согсолбори, репертуарна хуудануудта, хамтын суглуулбаринуудта олоор хэблэгдээ.

ЗУЗААН НИМГЭН ХОЁР

Зүблөөнэй гэлгээр шэрээ дээрэ Зузаан гар бэшгэг
Эгээл ехэб гэхэншүү
Эбһээлэн хүбхыжэ хэбтэбэ.
Нэрэ солоор багтайхан
Нэгэ ондоо гар бэшгэг
Шэрээгэй баруун шэгшэгтэ
Шэмээгүйхэн байгаа һэн.
Зузаанинь нимгэнэ этернэ.

- Зай, ямар байнабши? - гээд,
Зандаран дорюунаар нураба.
- Худалаар хэлэдэ яахаб,
Хутагын үнсэгтэ шэнги, - гэжэ
Нимгэн гар бэшгэг
Нүгэлгүй сэхээ хэлэбэ.
- Бирагүйхэн амитан хаш, - гээд,

Нимгар шарай оруулан,
Үнөөхи заллагар зузаанинь
Үбсүүгээ нүрхэлзүүлэн бодобо.
- Гол минии геройнууд
Гайтайхан байха даа.
Мүнөө сагаа харуулан
Мүнхэ зохёол болохол даа...

Зүблөөнэй шүүмжэлэгшэд
Зузаанинь зүбшэжэ эхилбэ.
Зүб, бурууень хэлэбэ.
Харин сэхын хэлэхэдэ,
Хургааршье үлхэхэ юумэн
Хууданан бүхэндэнь олдоогүй.
Зузаан гар бэшгэг
Зугаалхаяа ондоо бодоогүй.
Аалин нимгэн гар бэшгэг
Абаһаар бултаңда

Тэрэ дороо хэблэлэй газарта
Ном болохоор тушаагдаба.

Утаһаа болохогүй
Уяхаһаа ха юм даа.
Шарайһаа болоходо,
Шанарһаа ха юм даа.

ТОНШУУЛ ТУРЛААГ ХОЁР

Мүнгэшэ дархан тоншуулай
Мүнгээ ниилэн нуухадань,
Хара турлааг хажуудань
Хүрээжэ ерээд хагалба.
- Ямар яар ажал
Яагааб гэжэ хэнэш даа?

Хабтагай сагаан мүнгэндэл
Хушуугаа яахаяа элээнэш даа.
Хаяыш хара бээ
Хайрлаагүй һаа, угайдахадаа.
Амгалан нуудаг хүршэнэрөө
Амаруулхаяа яанаш даа.
Намдаа адляар хамаагүй
Налайжа ябаха бэлэйш даа.
Шаазгай худагытай
Шашалдаада һайн байлсабал..
Колхозой үхэнэн буруу,
Хаядаһан - үбдэл сүбдэлөөр
Хоолойгоо тэжээхэ юумэ
толгойгоо үбдэхөөнгүй
Томоотойгоор ажалуууш -
гэжэ байжа турлаагай
Гэмэржэ хэдышье байгаа

Тоншуул, сожоошье татанагүй.
Тоншоһон лэ хэбээрэ

Урлаха бүтээхээ түрэнэн
Уран иимэ тоншуулда
Ухаа зааха турлаагууд
Ушарагша даа хаагууршье...

Элбэг Манзаровай баснинууд
мүнөөнэй хүн түрэлтэнэй
хүгжэлтын асуудалнуудта тон
зүб харюу үгэнэ, энэнь хэлэ-
шгүй ехэ сэнгэй, туһатай гэжэ
һанагдана. Элбэг Манзаровай

түрэнэн тоонто болохо Түнхэнэй аймагай Хойто-Гол нууринда би хэдэн дахин ябаһанби. Тиихэдэ би иимэ һайхан байгааһын хүбүүгээ шүлэгшэ, мүнгэшэ дархан болгоо гэжэ ойлгоо һэм.

Мүнгэшэ дархан Элбэг Манзаров республикын, зонын, бүхэсоюзна болон хари гүрэнүүдтэ эмхидхэгдэһэн 45 ыставка-харалгануудта хабаадажа, үндэр сэнгэлүүдтэ хүртэнэн юм. Тэрэнэй бүтээһэн зүүдэл шэмэглэлүүд буряадай заншалта болон мүнөө үеын түхэл аргууды хэрэглэн бүтээгдэнхэй.

Буряад эрэ хүнэй шэмэглэл болохо, элдэб хэмжээнэй хутаганууд мүнгэн угалзануудаар, улаан шүрөөр гоёогдонхой. Тиихэдээ харлуудалмад модон дээрэхи сагаан мүнгэн угалзануудын илангаяа гоёор хэгдэнхэй. Мүн эхэнэрнүүдэй зүүдэл һиихэ, гуу Элбэг Содномович айхабтар гоёор бүтээдэг юм.

Тэрэнэй хэһэн гуугай гоёолто үнэтэ шулуунуудаар шэмэглэг-

Элбэг МАНЗАРОВ

дэнхэй. Мүн гуу дээрэн табан хушуу малай, хада уулануудай түхэл дүрсэнүүд үгтэнхэй.

Мүнгэшэ дархан Элбэг Манзаровай хэһэн бүтээнүүд Улаан-Үдэдэ Ц.Сампиловай нэрэмжэтэ Уран зурагай музейдэ, Москвагай, Санкт-Петербургын болон Россин бусад хото городуудай музейнүүдтэ харуулагдажа, хадагалагдажа байдаг.

Мүн хоёр жэлэй саана Элбэг Манзаров «Уяатай нугаһан» гэжэ рассказыудайнгаа ном гаргуулаба.

Энэнь баһа тэрэнэй саашанхи уран зохёол бэшэхэ хэрэгтэнь шэнэ шэглэл боложо үгэнэ.

Иигээд лэ манай бэлигтэй уран зохёолшо, уран зурааша Элбэг Содномовичто энэ хүндэтэй, сэнгэй хэрэгтэнь үшөө ехэ амжалтанууды хүсэе.

Цэрэн ГАЛАНОВ,
Буряадай арадай уран зохёолшо.

МАГТАН ДУУЛАХАБ ТҮНХЭНӨӨ

Гушан гурбан баатартай,
Гургалдайн хоолойн
гоохонуудтай,
Түнхэн нютагнй хадагаараа,
Түмэн жэлдэ хандасаараа,
Түүрээн байхал заншалаараа,
Түнхэн минии, Түнхэмни.
Хэнгэргэ мэтэ шууяатай,

Яһатан бүхэн мэдэхэ.
Ялагас бээ заһаад,
Ябашадаг амараашад Түнхэнһөө.
Яжа мургэхгүйбши Түнхэнцөө,
Ядамаг сагташ саагуураа
Хаража һүлдэ нэмээхэ,
Буянтай, бурхангай хэзээдэш
Буурал эжы нютагнй,

Онгоо оруулбал оруулха,
Одоо шанга шадалтай,
Ото хэлүүлжэ байха
Түнхэн минии, Түнхэмни.
Хада хабсагайдаал хүртэй
Хадын хүбүүд аягтай,
Хатар ёохортоош тэгшэ,
Харуулхал алийн сагта
Дуутай шуутай дуунуудаа
Дуулахал минии, Түнхэмни.
Ямаршье үбшэ аргалха
Янгалжа хэлэхэ аргагүй,
Яһалхан аршаанайн сэгнэлты

Бууса минии, Түнхэмни.
Алтан Мундарга түшэлгэтэй,
Алтан үндэһэн аялгатай,
Гэсэрэй үргэн шэрээтэй,
Буумал Шаргай ноёнтой,
Буха ноён баабайтай,
Хонгоодор угсаата зомни
Хэзээдэш минии Түнхэндэ.
Үндэр дээгүүр ябадаг
Үндэһөөрөө хададаа байратай,
Наранай элшэ угтадаг
Нангин хадын тэхые
Нарилжа һайнаар харабал,

Нааршаажа Түнхэниие
магтахалта.

Баян даа Түнхэн хангай
Байха эндэ ямаршье амитан.
Байгаали гэжэ нээрээшье
Бурханай орон гэхээр лэ.
Энэл даа эгээн дүтэ
Эди шэдигтэй Түнхэмни.
Эрдэм бэлигтэй хүбүүдээрээ
Эдир гүүлэнэш мүнөөш сагта.
Будажаб Цыренович Найдаков,
Генин-Дарма Нацов,
Цыретор Дугарович Зарбуевһаа
Захалаад, мүнөө хүртэр
Шатадаа хүрэнэн

Шагдар Байминов,
Архимедэй хүшүүргэ адхалан
Ардан Лопсонович Ангараев,
Гэгээн бодолоороо гэрэлтэнэн
Гэгээн Лопсон Тапхаев,
Гэхэ мэтэд олон даа,
Гэрэлтэ хүбүүд биил даа.
Түнхэмни һэтэ түүрээхэ
Түрэнэн хүбүүдээрээ

омогорхохо.
Урдань орожо болошогүй
Угаа баян Түнхэмни.
Уг узуураа алдаагүй
Ургаса үндэр таряатай,
Улад зоноор һайтай,
Түнхэн хадаал Түнхэмни.
Буряад орондоо, бэшэ тээшье
Бата бүхөөр хэзээдэшье
Баярай үгөөр ханагдажа байдаг,
Баатар барилдааша хүбүүдээрээ
Суурхалан суута Түнхэмни,
Саяан үндэр ууламни.
Мүнхэ ногоон наһан тужатай,
Мүнгэн сэбэр гол горходтой,
Шулуутаһаа Мон хүртэр
Шууяһан олон залуушуултай,
Хондообо модоор баринан
Хэрэм үндэр гэрнүүды

Харгын хоёр бээер
Харахат ганса Түнхэндэ.
Буряад ороной гимн
Баяр, жаргал хүсэн,
Үглөө бүри радиогоор
Үдэ дали ургуулан,
Тараадаг бүхы зондоо
Түнхэнэй хүбүүнэй дууе.
Дуула самаряан хоолойгоор
Дуулгата Саяанай

Мундаргануудни.
Түбэд оронтой адли
Түүхэдэ ороһон Түнхэмни.
Түхэрээн жэлдэ дуугаа дуула
Түбэргөөн сабиргаанай болоош
хада.

ХАБАРАА УГТАҺАН ЗҮРХЭМНИ

Жороо угтахамни хабараа,
Жорхой наһан ханагдаа.
Жараахай багаш ябагдаа,
Жирийн ябааб наһандаа.

Тэрэ сагта байгаал даа.
Тэнжэжэ ядажа байһан байдал,
Дайнай нүүлдэ хандарһан
халаһан
Дабашагүй ехэ үндэр дабаан.

Хэды олон таниһан хүнүүд
Хаанаа ошооб мүнөө,
хөөрхэйнүүд.
Ябагшал һэн даа дуулажа,
хатаржа,
Ярьяа хоолойтой аха зонууд.

Харшини лампа, хараһы байдал
Харагдаад нүдэндэ халадаггүй.
Үлэн хоһон үүри нүхэдшини,

Үмдөөд ябаһан хубсаһаншини.

Ажал хүлхэнэй гашууе
Амталһан байхабди нээрээшье,
Гарай анзаһаар газар

халаагүйб
Гарбали, эжы, баабайдамни
туда.

Дайнай халуун дүлэ
Дайраагүйбди, бү хэлэ.
Доһолон орден, медальнууды
Доро дохин харагша бэлэйбди.

Худхалдаан, һэлгэдээн,
Комсомолой суглаан,
Улаан тутай намилзаан,
Улаан гараа үргэсөөн.

Юун бологшогүй һэм, хөөрхэй.
Юрьжэ хүүжэ байха.
Юрөөл үгэнэ Коммунизм
Юуншье байгаа даа нээрээ.

Дуһал дуһалаар бэшээ һаа,
Далай болошохол халижа,
Дабтажа дурдажа яахаб,
Дабинаһан боложо халахалшини.

Саг гэшээ гансахан дороо
Салгидажа байдаггүй.
Үлхөө шүрэ мэтэ
Үдэр бүри үлхэдээнэ.

Дурлаһан зүрхэн гэжэ байха
Дуунай эхин гэжэ һануулая.
Айл бүлын аялга
Алая үхибүүдэй аашалга.

Байра байдал хубилжа,
Бадма сээсэгтэл халбарна.
Ухаа орожо хүн
Урдахия харан нууна.

Алтаргана-2006

Буряад орондомнай мүнөө зун анха түрүүшынхиз эмхидхэгдэхээ байһан «Алтаргана-2006» гэхэн бүгэдэ арадайнгаа фестивалие угтуулан, олон тоото хэмжээ ябуулганууд, конкурснууд, фестивальнууд үнгэргэгдэжэ байна. Тээмэндэ «Буряад хүнэй нэгэ үдэр» («Один день бурята») гэжэ нэрлэгдэһэн буряад фольклорно коллективүүдэй, мүн үльгэршэдэй болон магтаал, соло дуудагшадай конкурснууд 2 үдэрэй туршада боложо, харагшадай халуун анхарал татаа, һонирхол үүсхээ.

микоёо мандуулжа байхамнай болтогой!

Тус конкурсдо хабаадаһан 17 фольклорно коллектив, 7 үльгэршэд, солошод, магтаал дуудагшад сооһоо эрхимлэһэн бүлэгүүд, уран бэлигтэн дипломдо хүртөө.

Тусхай дипломуудта, бэлэгүүдтэ Кабанскын «Байгалай долгин», Улаан-Удэ хотын соёлой управлениин дэргэдэхи

АЙМАГ БҮХЭНЭЙ АРАДАЙ ЗАНШАЛ ДАБТАШАГҮЙ

«Буряад хүнэй нэгэ үдэр» гэхэн фестивальһаа тэмдэглэлнүүд

Арадай аман зохёол: таабари, үрээл, урданай дуунуудые, нэрьезнүүдые, ёохор, хатар харуулан нэгэ темэдэ зориулан элдэб янзын ёһо заншалтай аймаг бүхэнэй эрхим фольклорно коллективүүд түрүүшын үдэр хүгжэмэй колледжын, хоёрдох үдэрын филармонийн зал соо сугларагшадые, жюриин гэшүүдые танилсуулаа.

Жюриин түрүүлэгшэ, арадай аман зохёол, фольклор хайн мэдэхэ ВСГАКИ-гай профессор, түүхын эрдэмэй доктор Д.С.Дугаров түрүүтэй жюриин гэшүүд - тус академиин арадай уран хайханай соёлой үзэл бодолой болон түүхын кафедрые даагша, доцент, түүхын эрдэмэй кандидат Д.А.Николаева, БНЦ-гэй фонограммно-архивна таһагые даагша Л.Д.Дашиева, Улаан-Удын хүгжэмэй колледжын багша, РЦНТ-гэй хүгжэмэй талаар гол мэргэжэлтэ В.М.Мантатова, ВСГАКИ-гай ахалагша багша, түүхын эрдэмэй кандидат С.Б.Похосоев, РЦНТ-гэй директорэй орлогшо, Буряадай соёлой болон искусствын училищииин фольклорой багша, «Алтаргана» гэхэн фестивалыг үнгэргэлгэдэ гол үүргэ бэлүүлжэ байһан РЦНТ-гэй фольклороор гол мэргэжэлтэ С.Д.Доржиев аймаг бүхэнэй түлөөлэгшэдэй бэлиг талаангые сэгнэбэ, ёһо гурим харуулан программа бүхэниие хайжаруула талаар хайн зүбшэл, заабаринуудые хэлээ,

ехэ туһа хүргөө, дутуу дундануудые нь заажа үгөө.

Зэдынхид түрын һүүлдэхи сайлалгын ёһо харуулахада, урданайнгаа байдалтай танилсуулжа, бүхы эд хэрэгсэл: нүүдые: тогоо, аягын шэрээ, бусад түхээрэлгээ аяар холоһоо асаржа ерээ. Баргажанайхид «Зөөхэйн наада», кабанскынхид «Арюулалга», эгэтын-адагайхид (Яруунын аймаг) «Оро заһалга», хэжэнгынхид «Хадаг табилга», «тоонтынхид» программа соогоо «Түүдэбшын наада» харуулаа.

«Тоонтын» программа соо урианхайнхид, баряхайнхид түүдэгэй хажууда сугларжа, «Нэрьезнэй» нааданда урагша, хойшоо нэнгэн дууладдаба:

Тала бүрээ тарбалжа, Тангалай бүрээ аянга.

Аянгата ахайнар

Аян шэнгээр нэрьезтээ...

Удаань таабари, дуун-таабари таалсажа, таагаагүй зоние хүхюүтэйгээр худалдана: «Агын зондо арбан орооһоор, Хорин зондо хорин орооһоор», «улагүй гуталаар, уяагүй туламаар», «хормойгүй дэгэлээр, хахархай аягаар» гэлсэнэ, һүүлдэнь жороо түргэн үгэнүүдээрээ мурьсэнэ. Ээрэмшээжэ хатараад, мори урилдаа, хүүхэлдэйн хатарнуудые харана, хүхилдэнэ, дуу андалдана, бэе бзетээ хахасалгын дуу барилсана:

Моринойм шэхэн баяртай даа,

Мордохынхээ мэндэ амар. Тэмээнэйм шэхэн баяртай даа,

Тэхэрихынхээ мэндэ амар. Баяртай, баяртай, баяртай даа,

Баяртай шарайгаар уулзуужамди...

Түрэл буряад арадайнгаа зүб ёһо гурим, тон нарин маягаар оёгдоһон хубсаһа хунар, гутал, малгай, байра байдал, эд хэрэгсэл харуулан программинуудые жюри сэгнэжэ, олон фольклорно коллективүүд баярай бэшгэ, сайн амһарта бэлэгтэйгээр абаба.

Хоринһоо ерэнэн хоёр бүлэг баярай бэшгүүдтэ, бэлэгтэ хүртөө. Нонин ёһо гурим харуулан «Наран-Хада» (Хорин аймаг) гэхэн фольклорно ансамблиин хүтэлбэрилэгшэ, республикын соёлой габьяата

хүдэлмэрилэгшэ Сэсэгма Цыдыпова ингэжэ хөөрөө нэн:

- Табан хушуу малай түл абалгын үедэ үнгэргэгдэдэг «Эмнээгэй найр» республика соогоо анха түрүүшынхизэ харуула гэжэ манай ансамблиин 8 хүн ерээ. Ерэхэ жэл манай ансамблиинхид байгуулагдаһаар 25 жэлэйнгээ оёе тэмдэглэхэ юм. Энэ программа соомнай «Төөлэйн дуун», морин эрдэниие магтаһан дуунууд, сэсэн мэргэн үрээлэй үгэнүүд эдэлбэ. Жэшээнэ, хониной шэхэнэй тэмдэгүүд өөрын удхатай байгаа: «дохолон», «ганзага», «голшуурган», «уһаа угтай», бусад тэмдэгүүд уг бүхэнэйхи ондо ондоо байһан юм. Урданайнгаа ёһо харуулахада, саашадаашые табан хушуу малайнгаа аша туһаар хүгжэжэ, һалбаржа, эконо-

«Тоонто», Ахын аймагайхид ай ансамбльнууд хүртэһэн байна. Тиихэдэ III шатын диплом, бэлэг Хурамхаанай «Мүргэн» ансамблыда, II шатын диплом, бэлэг Мухар-Шэбэрэй арадай ансамблыда олгогдобо. Харин конкурссын лауреадуудай нэрэ зэргэнүүдтэ, мүнгэн бэлэгүүдтэ Зэдын аймагай «Дэбэсээнэм» ансамблиинхид, «Һэеы даралга» ехэ бэрхээр харуулан захааминайхид хүртэһэн алдартай.

Тиихэдэ үльгэршэд сооһоо тусхай диплом Зэдын М.Р. Буянтуев, II шатын диплом Ахын Б.Ц.Габанов, I шатын диплом Захааминай М.Ц.Доржиев гэгшэд абаба. Харин тус конкурсдо илаһан Ивалгын районий И.А.Дабеев лауреадай үндэр нэрэ зэргэдэ хүртөө.

Урдамнай бэлиг талаантай зоние элирүүлэхэ ехэ үүргэтэй «Алтаргана-2006» гэхэн фестивалынай хүлээнэ. Түрэл Буряад ороноо түлөөлэхэ эрхим дуушад, хатаршадаа, фольклорно коллективүүдээ бэлдэхэ, хубсаһа хунарыень оёхо, программыень шэнэлэхэ, шэмэглэхэ саг бии. Бултанда амжалта хүсэе!

Бэлигма ОРБОДОЕВА. ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Захааминайхид бэлдэһэн «Һэеы даралга» гэхэн найр харуулаагын үедэ; Кабанскын аймагайхид «Арюулалга» гэхэн ёһо гурим харуулаа.

Рагна-Нима БАЗАРБАЙ фото.

Конкурс

«ЦАҢГА-2006»

Республиканский центр народного творчества Министерства культуры и массовых коммуникаций Республики Бурятия в рамках мероприятий «Навстречу Алтаргане» проводит 3-4 апреля с.г. региональный конкурс детских хореографических коллективов «Уянга-2006», посвященный 90-летию балетмейстера, народного артиста России, Бурятии Ивана Федора Сергеевича.

В 14 раз соберутся на традиционный конкурс детские хореографические коллективы из районов республики и г. Улан-Удэ. В 1992 году состоялся первый конкурс. За эти годы детские хореографические коллективы выросли профессионально и творчески: стало много «образцовых», «народных» ансамблей, появились интересные постановки.

Победители конкурса - лауреаты будут рекомендованы для участия в Международном бурятском национальном фестивале «Алтаргана-2006».

Гала-концерт пройдет 4 апреля в Бурятском государственном академическом театре драмы им. Х.Намсараева в 18 часов. Приглашаем всех на наш праздник танца. М.ЧИМИТОВА, гл. специалист РЦНТ.

Фестиваль

ХҮҮХЭЛДЭЙН ТЕАТРУУД ХҮҮГЭДЫЕ УРИНА

Хүүхэлдэйн театрууд хүүгэдэй сэдхэлые баяжуулжа, эрдэм мэдэсыень үргэдхэнэ, хайн сэдхэл бодолтой хүүхэлдэйн геройнуудтай танилсуулна. Хүүгэд хүүхэлдэйнгээр бага балшарһаа наадажа, театртэй анха түрүүшынхизэ танилсуулна гэшээ.

Республика соомнай 40 гаран хүүхэлдэйн театр, кружогууд тоологдоно, тэдэнэй 3-ниинь «жэшээтэ» гэхэн нэрэ зэргэтэй, дабтагашагүй өөрын соёлтой, ёһо заншалтай, баян хэлэтэй.

Хабарай амаралтын үдэрнүүдтэ, байгша оной мартын 24-дэ, 25-да, республикын Соёлой болон олондо мэдээсэл тараалгын министрствын, РЦНТ-гэй, «Үльгэр» гэхэн хүүхэлдэйн театрай эдэбхи үүсхэлээр «В гостях у дедушки Байкала» гэжэ нэрлэгдэһэн хүүхэлдэйн театруудай II республиканска фестиваль эмхидхэгдэхэнь.

Эндэ Захааминай, Загарайн, Сэлэнгын, Прибайкалийн, Кабанскын, Зэдын аймагуудай, Гусиноозерск хотын «Волшебный мир сказки-2002» гэхэн Бүхэроссийн фестивалиин дипломдо хүртэһэн, «Похождения Тахуунай-2004» гэхэн республиканска фестивалиин лауреат «Родничок» гэхэн хүүхэлдэйн арадай театр, 2003 ондо Новосибирскдэ региональна фестивалиин диплом, 2004 оной республиканска фестивалиин диплом абанан Муяын районий Таксимо тосхоной «Выворяшки» гэхэн хүүхэлдэйн «жэшээтэ» театр хабаадаха юм.

Хүнэй сэдхэл баяжуулжа, баясуулжа энэ хайндэртэ эдир харагшадые, хүүгэдые түрэлхидтэйн уринабди.

Энэ фестивалиин үдэрнүүд хүүгэдтэ хадуутдаха байха. Хүндэтэ үхибүүд, таанадаа «Үльгэр» театртаа (программа эндэ үгтэнхэй) хүлээнэбди, уринабди.

Цэцэг ШОПХОЕВА, РЦНТ-гэй мэргэжэлтэ.

ПРОГРАММА

II Республиканского фестиваля театров кукол «В гостях у дедушки Байкала»

24 марта, пятница

9.00-11.00 - Заезд, регистрация участников

11.00 - Открытие фестиваля

11.30 - Народный театр кукол «Родничок». г. Гусиноозерск

М. Краль. «Волшебная роза»

12.30 - Театр-студия «Страна чудес». г. Закаменск

С.Шарыпов. «Обмани султана»

13.00-14.00 - Обед

14.00 - Театральная студия «Те-ремок» п. Каменск, Кабанский район

Музыкальная композиция «Ах, фестиваль!»

15.00 - Кукольный театр «Карнавал» РДК п. Кабанск. В.Аварская «Сказка о золотой рыбке» по мотивам сказки А.С.Пушкина

16.00 - Театр кукол «ЛиК». ДДТ с. Турунтаево, Прибайкальский район

А.Намжилов «Черный-черный белый лебедь»

17.00 - Развлекательная программа для детей.

25 марта, суббота

11.00 - Образцовый театр кукол. п.Усть-Брян, Заиграевский район

он

Музыкальная сказка

12.00 — Кукольная студия «Тун-галаг». с. Ташир, Селенгинский район

Э.Жалцанов. «Серебряные копытца Турия»

13.00-14.00 - Обед

14.00 — Театр кукол «Золотой ключик» с.Ноехон, Селенгинский район

15.00 - Образцовый театр кукол «Выворяшки». п. Таксимо, Муйский район

REMIX

16.00 - Театр кукол с.Петропавловка, Джидинский район

17.00 - Спектакль Республиканского театра кукол «Үльгэр».

«Поющая стрела»

18.00 — Торжественное закрытие фестиваля. Награждение.

Мартын 27 - Театрай уласхоорондын үдэр

«АРАДАЙ», «ЖЭШЭЭТЭ» ГЭНЭН АЛДАРТАЙ

РЦНТ-гэй байгуулагдахаар 75 жэлэй ойн хүндэлэлдэ

Мүнөө үедэ хайн дуранай 170 театр республика соомнай тоологдоно, тэдэнэй 28-ниинь «арадай», «жэшээтэ» гэнэн нэрэтэй, мүн арадай 2 театрай (Барханай, Хэжэнгын) Буряад Республикын Гүрэнэй шангай лауреат гэнэн үндэр нэрэ зэргэтэй болонхой юм. Тэдэ олон коллективтэ, драматическа кружогуудта 2210 хүн хабаадажа, бэлиг талаангаа харуулна.

Һүүлэй хэдэн жэлдэ хайн дуранай театральна коллективүүдтэ элдэб халбарид ажалладаг зон зохиохы ажалда хабаадуулагдана. Багахан Хурамхаанай райондо хамта дээрээ арадай 5 театр бии байһаниинь Буряад Республикадашье ганса бэшэ, мүн бүхы Росси соо гайхуулан үйлэ хэрэг болоно. Эндэ «Театральная весна Баргузинской долины» гэнэн театральна фестиваль бултагда

мэдээжэ болонхой. 19 жэл эмхидхэжэ байһан энэ фестиваль бэлигтэй зоние элэрүүлнэ, зохиохы хүдэлмэридэ эдэбхижүүлнэ, гүн удхатай ёһо заншалуудтай танилсуулна.

Арадай уран бэлигтэй булагай эхиндэ хурамхаанайхид бэлигтэ хурсадхана. Энэ үйлэ хэрэгтэнь Арадай уран бэлигтэй түб (РЦНТ) ехэ туһа хүргэнэ. 1987 ондо Баргажан голдо эхидэ абahan «Театрай хабар» мүнөө Сэлэнгын, Хэжэнгын, Мухар-Шэбэрэй, Захааминан аймагуудаар айлшаланхай.

2002 ондо «Культура России» гэнэн тусхай программын ёһоор «Волшебный мир сказки» гэнэн Бүхэроссин фестивалиин II шатада зорюулагдаһан Сибирийн округой хүүгэдэй болон эдиршүүлэй театруудай фестиваль үнгэргэлгэ хадаа республикымнай театральна ажабайдалда ялас гэмэ толотомо үйлэ

хэрэг болоо һэн. Эндэ Тюменин, Шэтын областин, Агын автономито округой, Хакасин, Буряад ороной хүүгэдэй театрууд хабаадажа, тэдээн соо бэлигтэ харуулан 6 коллективиймнай гурбаниинь лауреадууд болоһон байна.

2002 ондо «Орленок» гэнэн Бүхэроссин хүүгэдэй түбтэ эмхидхэгдэн «Волшебный мир сказки» гэнэн Бүхэроссин фестивалиин түгсэхэлэй шатада Хэжэнгын хүүгэдэй үндэһэн театр хабаадажа, энэ театрай эдир артист Алдар Гомбоев лауреат боложо, «Одаренные дети России» гэнэн баримтата банкда нэрэниинь оруулагдаа.

2003 ондо I Пётр хаанин хори буряадуудай бараалхааа ошоһоор 300 жэлэй, мүн республикымнай байгуулагдаһаар 80 жэлэй ойн хүндэлэлдэ зорюулагдаһан «Театральная весна в Бурятии» гэнэн регионууд хоорондын фестиваль Улаан-Үдэдэ үндэр хэмжээндэ үнгэргэгдэжэ, республикымнай 10 коллектив, Усть-Ордагай, Агын автономито округуудай, Эрхүүгэй, Шэтын областуудай арадай театрууд, драмколлективүүд эдэбхитэй хабаадаһан байна.

2004 ондо «Похождения Тахунай» гэжэ нэрлэгдэн, анха түрүүшынхид хүүхэдэй театруудай фестивалие РЦНТ үнгэргэжэ, эндэ республикымнай 10 коллектив бэлигтэ харуулба. Энэ фестивалиин гол зорилгонууд хадаа, театрай олондо мэдээжэ шэглэлтэй бии байһан болон хүүхэдэй шэнэ

коллективүүдэй ажал эдэбхижүүлхэ, туһалха, дэмжэхэ гэнэн зорилгонууд хараалагдана.

2005 ондо Агуухэ Илалтын 60 жэлэй ойн баярта зорюулагдаһан «Память сердца» гэнэн арадай театруудай фестиваль, «Театральная весна Баргузинской долины-2005» гэнэн зональна фестиваль, СССР-эй артист Г.Цыдынжаповай 100 жэлэй ойдо зорюулагдаһан «Театральная осень Баргузинской долины» гэнэн республиканска фестиваль үнгэргэгдэжэ, эрхим коллективүүд урмашуулагдаһан байна.

Арадай театруудай репертуарта мүнөө үеын драматургийн, ород болон буряад классикын зохиолууд оронхой. Зүгөөр хүүхэдэй театруудта пьеснүүдье бэшэхэ (гансал үндэр наһатай драматург М.Ж.Батоиннаа бэшэ) хүнүүд үсөөн байһаниинь халагламаар. Тиигээдшье хүүхэдэй театрта зорюулан бэшэхэ гэшэ тон хүндэ хүшэр бшуу.

Эгээл эрхим театрууд (Барханай, Хэжэнгын, Юрөөгэй) өөрынгоо бааза дээрэ хүүгэдэй студи (спутник) коллективүүдые байгуулжа, багаһаан эстетическэ хүдэлмэри амжалтатай ябуулна гэшэ.

Республика соомнай арадай театруудай режиссернуудай, хүүгэдэй драмколлективүүдэй, хүүхэдэй театруудай хүтэлбэрилэгшэдэй бэлиг шадабари дээшлүүлхэ талаар хуралсал, хүдэлмэри ябуулагдаа. Жэл бүри эмхидхэгдэдэг фести-

вальнуудта хабаадаха дуратай коллективүүдэй олошоржо байһаниинь омогорхоомор байна. Тэршэлэн театральна искусство мүнөө үедэ олоной һонирхол татана гэжэ тэмдэглээд, Театрай уласхоорондын һайндэрөөр республикынгаа арадай театруудай, драмколлективүүдэй хүтэлбэрилэгшэды, артистнуудые халуунаар амаршалнабди, хайн һайханин, үшөө ехэ зохиохы амжалта хүснэбди!

Цэцэг ШОПХОЕВА,
РЦНТ-гэй театрай жанраар
гол мэргэжэлтэ,
республикын соёлой
габьяата хүдэлмэрилэгшэ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: арадаа
суутай арадай театруудай
зүжэгүүдхэ хэһэгүүд.

Р.Н.БАЗАРОВАЙ фото.

Мүнөө зун үнгэргэгдэхэ «Алтаргана-2006» гэнэн Буряад орондомнай анха түрүүшынхид бүхы буряад зоной алдар суута фестиваль, Монголдо Чингис хаанай гүрэн түрын байгуулагдаһаар 800 жэлэй ойн хүндэлэлдэ үнгэргэгдэхэ һайндэр бэлиг талаантай зоние - уран зохиолшодые, уран зураашады, артистнуудые, алтан гартай мастернуудые шэнэ ажалда зоригжуулна, уран бүтээлнүүдые выставкэнүүдтэ бэлдэхэ хэрэгые улам эдэбхижүүлжэ байна.

Һаяхан манай редакциин соёлой болон түүхын таһагта орожо ерэн бэлигтэй багша, уран гартан Мармай Хамаевич Жамьянов хэжэ байһан уран бүтээлтэ танилсуулжа, өөрынгоо ажалай намтар тухай хөөрэнэ байна.

1928 ондо Яруунын аймагай Улхасаа нотагта түрэн Мармай хүбүүн багаһаа уран гартай, юумэндэ ехэ һүбэлгэн, дүрэтэй байһан юм. Түүхын багшын ажал шэлэһэн М.Х. Жамьянов наһанайнгаа 39 жэл эрдэм хуралсалай ажалда зорюулаа: 3 жэлдэ Ахын райондо хүдэлөө, удаан РайОНО-гой таһагай даагшаар амжалтатай ажаллаа. Хойто-Байгалай, Яруунын Тэлэмбын, Нарһатын хургуулинуудта директорэй орлогшой байһан юм. Хүтэлбэрилхы онол бэлигтэй, урагшаа һанаатай, ажалша сэдхэлтэй Мармай Хамаевич 24 жэлдэ бэрхэ ударидагшаар эрдэм хуралсалай оршондо ажаллаһан габыятай. Пенсид гарахадаа, өөрынгоо дуратай ажалаа - зураха, һийлэхэ хүдэлмэриэ үргэлжлүүлээ.

АРНАН БЭНЬН АШАТА УДХАНЬ

Заанай яһаар хэһэн монгол угалзатай һийхэ, хии мори зурагалаһан бүтээлнүүдын уран гартанай республиканска выставкэдэ табигдаа, Ц.Сампиловай нэрэмжэтэ республиканска музейд бэлэг болгон дамжуулагдаа һэн.

Тоһон шэрээр зураһан үндэр наһатай бэлигтэнэй зурагууд олоной анхарал мүнөөшье татажа байдаг юм. Тахилгатай, адис аршаантай нотагуудай мургэлтэй газарнууд шүтөөнэй хада ууланууд, гол горход уран зураашын бэлиг шадабарие гэршэлнэ. Ахын аймагта мүнэлһэн зураг дээрэ хадын хабшал соохи нуурай дэргэдэхи гүрөөһэн ехэ зохидоор харуулагданхай. Түхэнэй Аршаанай гоё һайхан байгаалитай

танилсуулан зурагын олон зондо һайшаагдана.

Хойто-Байгалай Кумора тосхоной ажабайдал, Баунтын Витим мүнэнэй эрье, Яруунын Улхасаа баабай, Хориин тамгата байса, Гусиноозерскын эрьдэхи элекстростанци харуулан зурагуудын уран зураашын талаан бэлигтэ үшөө дахин гэршэлнэ, баян сэдхэлынь, гүн бодолынь харуулан элэрхэйлнэ.

Мамонтын яһаар хэһэн Сагаан үбгэн, эхэнэрнүүдэй зүүдхэлнүүд, һийхэнүүд, морин, заан, бусад зүйлнүүд Хоридо эсэгтэймни танил байһан Мармай Хамаевичай алтан гарнуудаар бүтээгдэн байһаараа нотагаархидайн омогорхол болонхой.

Нютагайнгаа зондо, нүхэдтөө

50,60,70 наһанайн ойн баярта һайндэрнүүдтэ заанай яһаар бүтээһэн медальнуудаа бэлэглэжэ, зүрхэ сэдхэлынь баяжуулдаг, баясулдаг һайхан заншалтай байна.

Ород хэлэ, литературын багша яһаан Раиса Афанасевна хани нүхэртээ мүнөө үедэ аша зээнэрээ харалсажа, туһалсажа байдаг. Түхэнэй паркын гол мэргэжэлтэ Любовь Михайловна Ермакова, РЦНТ-гэй бэрхэ мэргэжэлтэ Инесса Мармаевна Алсыева басагадын амжалтатай ажаллана. Эхэ, эсэгынгээ багшын ажал шэлэһэн Эржена басаганиинь Железнодорожно колледждо ажаллана, харин Светлана, Марина басагадын Гусиноозерскдо хубин ажалтай.

Чингис хаанай гүрэн түрын 800 жэлэй ойн хүндэлэлдэ зорюулан олон гоёолтой арһан бэһээ харуулжа, удхынь хөөржэ үгэбэ. «Баруун, зүүн зүгүүдтэ далай хүртэр эзэмдэн газар дайда харуулан бэһэ дээрэ моритой номо нуршатай хүбүүе мамонтын яһаар бүтээжэ, нимгэн алтан шэрээр (сусальное золото) хушааб. Тэг дундан арасанай зурагтай хуяг доро һэлмэнүүдые харанат, эдэ бүгэдэ заанай яһаар хэгдэнхэй. Хоёр тэнь нара (лунный камень), нүгөө тэнь мүнөөр нара хээб, тиихэдэ элдэб шулуугаар (чароит, нефрит, лазурит) эзэмдэн хотонуудые харуулынь оролдооб, энэ шүрөөр хэгдэн зүйлнүүд хэрэмүүдые гаталһы гэршэлнэ гэшэ... Иигэжэ өөрынгоо энэ бүтээл

Манай айлшан

Монголой консульствын зондо харуулаб, зундаа Монгол ошохо һанаатай...» гэжэ М.Х. Жамьянов ехэ һонирхолтойгоор хөөрөө һэн.

Дүрбэн тэгшэ бэлигтэй Мармай Хамаевичта, гэр бүлэдэн, үри хүүгэдтэн, аша зээнэртэн үшөө ехэ амжалта, элүүр энхэ, эбтэй зетэй ажаһуулынь, амжалтатай ажаһуулынь хүсөөд, үшөө һайхан бүтээлнүүдээрэ хүн зоноо баясуулжа байхынь үрээ!

Бэлигма ОРБОДОВЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: М.Х. Жамьянов айлшаар; М.Х. Жамьянов уран бүтээл - бэһэ. Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

БУРЯТСКИЕ БУДДИЙСКИЕ ПРИТЧИ

- А копыта его видишь?
- Вижу.
- Вот и читай всю жизнь мантру «КО-ПЫ-ТА-ВЕР-БЛЮ-ДА»!
Так ученик и поступил.
Попал ученик после своей смерти в Ад. Стали сажать его тамосние черти в котел, желая сварить на медленном огне, а ученик снова и снова от них ускользает...
- Что за чудеса? - удивляются черти. - Словно кто-то помогает выбраться этому человеку из котла!
Посмотрели тогда черти на его спину и след от верблужьего копыта, четкий и ясный, увидели на ней.

снова оказался в юрте своего учителя...
Учитель, проводивший ежедневные занятия со своими учениками, его попросил:
- Покажи, Цырен, бриллианты, которые ты привез из страны Небожителей, и другим ученикам!
Цырен полез в свои карманы и вдруг, вместо бриллиантов, извлек из них камни, которые повсюду валялись на земле!
- Вот когда на своем коне, а не на чужом, в страну Небожителей научишься ездить, тогда и всякий обыкновенный камень превратится для тебя в бриллиант, - сказал ему учитель.

промелькнуло на его лице. Тагарин лишь попросил провожавших встать на обочине дороги, конем к коню, и не шевелиться.
У Тагарина имелось кнутовище, сделанное из бамбука, которое можно было обхватить по длине ровно семь раз. Именно так Тагарин и поступил, читая при этом мантры.
Вскоре казаки с гиканьем и свистом промчались мимо, едва не задев одного из провожавших Тагарина людей, и, видя перед собой какую-то призрачную цель, скрылись за ближайшей сопкой.

ЛАМА БАЛДОРЖО

Лама Агинского дацана Балдоржо имел звание «лахарамба» - высшее ученое звание буддийских лам. В начале 30-х годов, спасаясь от захлестнувших его страну репрессий, Балдоржо пересек границу с Китаем и благополучно добрался до местечка Шэнхэ-хэн, где жили буряты-эмигранты.
Этот лама прославился тем, что умел делать невидимой группу людей, числом до сотни. И поэтому, во время массовых переселений бурят в Китай и в Монголию, неоднократно помогал беженцам преодолевать трудности пути.

В один из таких переходов, как только беженцы снялись со своих мест, за ними тут же погналась красная конница, имевшая в своем составе до тридцати штыков. Лама Балдоржо собрал всех беженцев вокруг юрты, одиноко стоявшей в степи, очертил палкой широкий круг, за который нельзя было переступить, и войдя в юрту, стал читать мантры.
Спустя некоторое время зала-ла одна собака и, не послушав приказа своего хозяина, выскочила за круг, очерченный ламой Балдоржо. Собаку увидела проезжавшая мимо конница и расстреляла из более чем десятка стволов.

СВЯТОЙ ДОЛГИИН

Узнав при помощи ясновидения, что едут забирать его в тюрьму, святой Долгиин со своими товарищами срочно покинул Гунзайского дацан. В своем же домике, на столе, оставил горячие бараны ребра, кусковой сахар и молоко. Мелкие монеты достоинством от 5 до 15 копеек насыпал горкой посредине стола.
Приехавший вскоре отряд милиции увидел накрытый для гостей стол. Хозяин домика низко им кланяется, предлагает с дороги поест. Следует ли в этом случае отказываться, приветливого хозяина обижать? Если милиционеры за стол и сытно поели.
После этого предъявили Долгиину ордер на арест, хорошенько его избили и бросили в кабину «воронка». Доставили, без всяких приключений, Долгиина в Читу, а когда открыли кабину, нашли лишь свяченную книгу на тибетском языке...
Настоящий же Долгиин, выиграв время, был со своими товарищами уже далеко.

ТУМАН ПОМОЩНИК

Святой Долгиин переходил со своими товарищами границу с Монголией и был замечен отрядом казаков. Успокоить своих, потерявших самообладание спутников, Долгиину быстро не удалось. Тогда он напустил на всю округу туман, густой и влажный. Под прикрытием этого тумана путники без труда перешли границу.

«ДОБРЫЙ ДЕНЬ!»

В Монголии, проводившей в то время политику сближения с Россией, святого Долгиина все же удалось поймать.
Заключили его в одиночную камеру, поставили охранника у двери. На папке, выданной в канцелярии, написали:

ЭКЗАМЕН НА ЗРЕЛОСТЬ

У одного ламы было двое учеников: способный и никуда негодный. Когда ученики закончили учебу, способный решил уйти в горы и стать отшельником. А никуда негодный так сильно любил своего Учителя, что решил остаться в его доме и быть ему верным слугой.
Прошло много лет, и на пороге дома, в котором жил лама, появился ученик, решивший стать отшельником. Лама был несказанно рад видеть его, и решил выяснить, чему же ученик за эти годы научился? Он попросил его сорвать с ветки яблоко, не дотрагиваясь до яблока рукой.

Ученик принял позу лотоса, предельно сконцентрировал свою мысль, и вскоре в его руках оказалось спелое яблоко!
- И я так могу, мой Учитель, - услышал вдруг лама позади себя, и вскоре в руках его второго ученика тоже оказалось яблоко!
Сильно обрадовался лама успеху своих учеников и предложил им снова прикрепить эти яблоки к ветке. Но как ни старался ученик, ставший отшельником, так и не смог эту задачу решить. А «никуда негодный» ученик без особого труда прикрепит яблоко к ветке.

ЗНАНИЕ УЧЕНИКА И ЗНАНИЕ УЧИТЕЛЯ

Один ученик часто задавал вопросы своему учителю, а тот молчал, или не зная на них ответа, или не желая отвечать.
Однажды ученик исчез на какое-то время, а когда появился снова, заявил:
- Вы не ответили на множество моих вопросов, учитель, и я самостоятельно нашел ответы на них. Выходит, я знаю теперь больше вас, мой учитель!
- Твой мир, в котором ты знаешь «больше меня», он такой маленький, - ответил ему учитель. - А мой мир огромный, и повсюду в нем имеются двери, которые ведут в другие, такие же огромные миры... Поэтому-то я ничего и не знаю!

КАМНИ И БРИЛЛИАНТЫ

Один лама каждый вечер садился на своего коня и уезжал в неизвестном направлении. И только под утро возвращался домой.
У этого ламы был ученик, которого звали Цырен. Однажды Цырен, не в силах сдерживать свое любопытство, вцепился обеими руками в хвост коня и вскоре оказался со своим учителем в прекрасной стране Небожителей!
Попав в эту страну, учитель привязал коня к дереву, а сам отправился в город, который виднелся вдалеке. Смотрит Цырен, а под ногами у него не камни, а самые настоящие бриллианты на солнце сверкают! Стал он этими бриллиантами свои карманы набивать, и так этим занятием увлекся, что даже не заметил как

ПРОВЕРКА ЗНАНИЙ

Один лама повадился со своими учениками играть в разные игры. Подарит им что-нибудь вкусное, сладкое, и одновременно наставление даст. И потом снова играет.
Другие ламы, которые проводили со своими учениками долгие и утомительные занятия, стали этого ламу упрекать. Но на проверку оказалось, что ученики этого ламы знают больше и глубже учеников других лам.

ГДЕ СПРЯТАЛИСЬ ЖЕНЩИНЫ?

Один ученик, который жил по соседству со своим учителем, стал с некоторых пор замечать, что каждый вечер к учителю приходят красивые женщины и остаются у него до утра. Будучи и сам неравнодушен к женщинам, ученик обрадовался и тоже стал приглашать женщин к себе.
Вскоре учитель обвинил его в неправильном образе жизни.
- А сами-то вы правильно живете? - возразил ученик. - Вот и сейчас у вас в домике находится женщина! Учитель на это пожал плечами и предложил:
- Если ты такой всезнающий, иди и покажи ее мне! И они отправились к учителю.
- Куда же она могла спрятаться? - подумал ученик, обыскав все углы домика и так и не найдя нигде женщины.
- Посмотри-ка лучше у меня под рубашкой, - посоветовал учитель.
Ученик заглянул к нему под рубашку и вдруг увидел трех женщин, похожих на маленькие куклы!!!
Учитель быстро застегнул свою рубашку, а когда снова ее расстегнул, женщин под ней не оказалось...
- Теперь ты понял, где спрятались женщины? - спросил его учитель. - Они наверняка спрятались в твоем сильно замутненном сознании!

СВОЕВРЕМЕННАЯ ПОМОЩЬ

Ученик одного йогина легко, по сравнению с другими учениками, освоил технику медитации. И однажды, посчитав себя вполне самостоятельным практиком, перебрался жить на другую гору.
Вскоре, от неправильного обращения со стихией огня, загорелась соломенная крыша построенного им домика. Это заметил со своей горы его Учитель, вызвал дождь и потушил начинавшийся пожар.

Побег за границу

СВЯТОЙ ТАГАРИН

Святой Тагарин, настоятель Зуталайского дацана, обладал даром ясновидения. Предвидя свой скорый арест, Тагарин сел на коня и поехал служить делу буддийской церкви в Монголию.
Подъехав вместе с провожавшими его людьми к границе, Тагарин был замечен отрядом казаков. Гибель, казалось, была неизбежной, но и тени волнения не

ПУТЬ И ПРОСВЕТЛЕНИЕ

Один лама привел своего ученика на берег реки и спросил:
- Что ты видишь?
- Воду, - ответил ученик.
- А что еще?
- Свое отражение в ней.
- А почему ты нахмурился, отвечаю на мой вопрос?
- Я бы хотел видеть только воду, без своего отражения в ней, - ответил ученик.
- Прекрасный ответ, - заключил лама. - Я рад, что ты правильно понимаешь Путь, ведущий к Просветлению. Но как, скажи мне, на деле это осуществить?
- Не знаю.
- Неужели не знаешь? - засмеялся лама и толкнул своего ученика в воду.

СОБСТВЕННАЯ ПОЗИЦИЯ

Бадма - студент буддийского института в Улан-Баторе входил как-то в ворота дацана вместе со своим Учителем. У ворот стоял нищий и просил милостыню. Но Бадма, думая о чем-то своем, даже не посмотрел в его сторону...
- Какой ты бездушный, однако, человек, - укорил Бадму его Учитель. - Ты не дал этому нищему копейку, без которой, возможно, он завтра умрет голодной смертью!

Эти слова произвели на Бадму сильное впечатление. И на другой день, когда Бадма со своим Учителем снова входил в дацан, он торопливо достал мелкую монетку и положил ее в протянутую шапку...
- Что ты делаешь? - возмутился, увидев это, Учитель. - Ведь ты же студент и получаешь ничтожно малую стипендию! А этот нищий - бездельник и пьяница, который пропьет твои деньги в первой же пивной. Да еще и смеется над твоей наивностью!
Вконец растерявшийся Бадма спросил своего Учителя разъяснить ему столь противоречивые, на его взгляд, замечания. И Учитель ответил:
- В первый раз я вызвал в тебе угрызения совести искусственным путем. Во второй раз ты поддал этому нищему потому, что рядом был я, и ты побоялся услышать от меня слова осуждения. Но где же твоя собственная позиция в этом вопросе?

КО-ПЫ-ТА-ВЕР-БЛЮ-ДА

У одного ламы был ученик, который проучился много лет, и не смог запомнить даже самой короткой мантры. Не выдержав однажды лама и выгнал из своего дома этого глупого ученика.
Пошел ученик к другому ламе. Тот с ним немного поговорил, увидел, что из него ничего толкового не получится, и спрашивает его:
- Верблюда за окном видишь?
- Вижу.

«Уголовное дело № 327856 бывшего настоятеля Гунзайского дацана гражданина Долгиина».
В тот же самый день начальник тюрьмы, сядя у себя в кабинете, вдруг замечает, что стена, расположенная перед ним, начинает сильно дрожать. Через некоторое время выходит из этой стены Долгиин, гребя своими руками, как гребет заблудившийся в кустарнике медведь...
- А, это вы... - говорит Долгиин, увидев начальника. - Добрый день!
- Добрый день! - отвечает ему машинально начальник и видит, как Долгиин быстро исчезает в противоположной стене...
Кинулись тогда и начальник, и его подчиненные в одиночную камеру Долгиина и охранника, мирно спящего на соломе, только и увидели в ней.

ИСЧЕЗАЮЩИЙ КОМПРОМАТ

Жодче-ламу Жамбала, который жил после закрытия Кижингинского дацана в лесу, в районе села Вознесеновка, местные органы НКВД дважды пытались привлечь к суду. Соберут на него компромат, якобы уличающий этого ламу в организации вооруженного мятежа в своем крае, закроют компромат вечером в сейфе, а утром никак не найдут. Или же находят в сейфе лишь чистые листы бумаги!
Так органы НКВД и оставили в покое этого почтенного ламу.

ТАК И НЕ НАШЛИ

Настоятель Кижингинского дацана Генин лама был человеком дальновидным. И когда в начале 30-х стали повсюду арестовывать лам, решил не сидеть сложа руки. В зимнее время, на санях покинул Генин лама родную Кижингу, желая на какое-то время скрыться в незнакомых землях. Сопровождал его вызвался ученик, годами совсем еще мальчик.
Но беглецам не везло. Лишь только родное село скрылось за ближайшим поворотом, как они увидели двух всадников на черных конях, кого-то поджидавших на склоне горы Челсана!
- Эти люди караулят нас, - сообщил Генин лама ученику, державшему в своих руках вожжи. - Скоро они догонят нас и спросят, не видел ли ты Генина ламу? А ты им отвечай, что не видел. Но только не оборачивайся при этом в мою сторону, иначе нам обоим не сдобровать!
Вскоре эти всадники и вправду нагнали беглецов и пустили своих коней по обе стороны от саней. За спинами у них грозно чернели винтовки.
- Не видел ли ты, мальчик, Генина ламу? - спросил один из всадников. - Мы знаем точно: он должен здесь проехать!
- Нет, я не видел Генина ламу, - ответил ученик. Всадники проехали еще какое-то время рядом с санями, на которых, ни от кого не прячась, сидел сам Генин лама, и, злобно выругавшись по поводу надвигавшейся метели, повернули обратно своих коней.
Составитель
Игорь МУХАНОВ.
Из книги «Дождь из цветов»
подготовила Галина ДАШЕЕВА.

Мнение литературоведа

Ее перу принадлежат пятнадцать сборников стихов таких, как: «Баргажанай долгин» (1978 г.), «Наран сэсэг» (1982 г.), «Эржэн тобшо» (1988 г.), «Эжидэ бэлэг» (1995 г.), «Новолуние» (1996 г.), «Алтан хабагша» (1997 г.), «Светотени» (1999 г.), «Дуранай дугь» (2001 г.), «Соембын элшэ» (2002 г.), «Цанид хамба Агван Доржиев тухай үлгэр домогууд болон үнэн бодото үгнүүд» (2004 г.), «Мүнгэн хутага - Серебряный нож» (2002 г.), «Абаралай сагаан харгынууд - Белые пути спасения», «Нүүдэл түүдэгүүд» (2004 г.), «Солнцестояние» (2005 г.), а также сборник стихов для детей «Хараасгай, хараасгай, хаана үбэлдөө амарбаш?» (2004 г.) и пьеса «Мүнгэн хутага» (1991 г.). Одним из лучших достижений летучего вещества ее поэзии можно отнести лироэпическую поэму «Соембын элшэ» («Сияние соембы») и лиро-философскую поэму «Пуповину земли» («Газарай хүйһэн»).

замечено: вся русская и бурятская поэзия сияет перлами лаконизма, порой нечаянного, вынужденного и осколочного. Именно таковы прелестные лирические шедевры, написанные по-русски.

Каждая строфа, каждый стих, представленный, в частности, в сборнике «Солнцестояние» - это блеск краткости и лаконизма. Чувства, эмоции и мысли поэты умеют втиснуть в трехдольных и двудольных строках как с рифмами, так и без таковых. Автором используются бурятская фольклорная аллитерация и антитеза, например, в стихах:

**«Степь, затаив дыхание,
Слушает кузнечиков голоса,
И птенчиков щебетание,
Какая у нее счастливая полоса.»** (№20).

Везде доминируют звуки «е» и «а», ассоциирующиеся с чувствами удивления и радости.

«Ненужных слов печать.» (№110).
Или еще: **«Я все живу в сердце
С твоим именем,
Хотя давно люблю другого.
Но почему?»**

«Молчит усталое сердце.» (№95).
Поэтесса на удивление сохранила в себе состояние юношеской, пылкой влюбленности, свойственной поэтам во все времена, однако, она, умудренная большим жизненным опытом, продолжает писать стихи в жанре философских стихов-размышлений:

**«Поэт, как живое растение,
Чувствителен к перемене погоды,
Но стоит глубоко корнями в земле,
Ему нипочем грозные (грозовые)
годы.»** (№64).

Или еще: **«О боги!
Как вам не легко жить,
Когда грешники просят счастья,**

которое, я глубоко надеюсь, непременно придет и обязательно дождется его будущее счастливое, новое поколение людей. А поэты - это люди, генерирующие духовность, - будут рождаться вновь и вновь с другим, более прогрессивным общественно-политическим мировоззрением, как это бывало в светлое и доброе советское время.

Сама поэзия, как говорят литературоведы, - это та сила из сферы духовной энергетики, которая не дает разложиться миру лишь на гайки, болты, колеса, деньги, компьютеры, кирпичи, динамит. От рождения до самой смерти у человека всегда присутствуют и переживаются стихи - колыбельные, любовные, праздничные, прощальные...

Многие из нас почему-то не замечают

ЛИРИЧЕСКАЯ ИСПОВЕДЬ ДУЛГАР ДОРЖИЕВОЙ

Поэтесса Дулгар Ринчиновна ДОРЖИЕВА родом из улуса Хилганы Баргузинского района. С юных лет научилась писать стихи на родном языке. Благодаря своим оригинальным поэтическим произведениям она стремительно вошла в число известных и талантливых поэтов бурятской художественной литературы второй половины XX века, является членом Союза писателей РБ и России, заслуженным работником культуры РБ.

В лироэпической поэме «Соембын элшэ» поэтесса затрагивает животрепещущий национальный вопрос, который касается объединения монголоязычных народов в образовании национально-культурной автономии, в дальнейшем единое панмонгольское государство, за что ратовали и боролись выдающиеся сыны бурятского народа Элбэг-Доржи Ринчино, Михай Ербанов, Агван Доржиев, Цэвэн Жамцарано. Само название поэмы «Сияние соембы» имеет глубокий философский смысл. Соембо - это тибетское слово, означающее «символ-счастья», «эмблема-независимости».

Эта поэма посвящена общественно-политической деятельности выдающегося сына бурятского народа Элбэг-Доржи Ринчино. На исторических материалах, извлеченных из местных, региональных, центральных архивов, а также из монгольских, она создала впервые лироэпическую поэму о жизни и общественно-политической деятельности Элбэг-Доржи Ринчино. Создавая увлекательный, эпический образ литературного героя, не только пересказывает в стихах героическую биографию Э.-Д.Ринчино, но и в стихотворно-повествовательной форме поднимает большой исторический пласт общественно-политической жизни бурятского и монгольского народов. Поэма эпическими средствами отразила целую эпоху из жизни этих народов, когда в решающие революционные этапы возрождалось их национальное, духовное самосознание. Лирическая поэма «Сияние соембы», где отражена целая историческая эпоха борьбы в жизни монголоязычных народов за свое национальное возрождение, став одним из вершинных поэтических достижений поэта, входит в золотой фонд бурятской художественной литературы.

Еще к одним из лучших достижений поэта можно отнести лиро-философскую поэму «Пуповина земли» («Газарай хүйһэн»), которая заглавной шапкой входит в сборник стихов «Новолуние», написанной на русском языке.

Большинство сборников стихов Дулгар Доржиевой написано на родном бурятском языке, однако три последних сборника стихов: «Новолуние», «Светотени» и «Солнцестояние» написаны автором на русском языке. В этих стихотворных сборниках ощущается близость поэта к бурятской и русской этнографической среде. Исследователями поэзии бурятских писателей, пишущих по-русски, было

Вот примеры антитезы:

**«Я поэт, не пишущий Ог!
Я поэт, ищущий Ког!».** (№27)

Или: **«Моя беда - моя свобода».**

Дается поэтическая картинка бурятской степи, написанная белыми стихами:

**«Я с годами все больше
и больше люблю
Ветрами продутую мою степь,
Грустно, когда вижу,
Как синь неба
Опоясывает ее,
Превращаясь в холодную сталь».** (№141).

Содержание этих стихов точно совпадает с достаточно строгим суждением философа Галины Якупиной:

«Вселенная - это уникальная гармоничная система. Следовательно, мы живем в упорядоченном мире, где нет ничего случайного. Но ведь человек - отражение Вселенной, ее миниатюра. И будучи космическим существом, он должен жить по ее законам. А для этого надо их знать».

В стихах Дулгар Доржиевой говорится:

**«Законов на свете не счесть,
Есть закованный закон магнита.
Есть закодированный закон
динамида,
Есть святой закон обетов.
Есть нетленный закон обетов,
Есть на свете честь.
По законам весеннего утра
Послушать песню перелетных птиц.
И мудрые заветы сутры
Передавать и для незнакомых лиц».** (стр.109).

Многозначны стихи о своей судьбе:

**«Молчаливо жила я
Сорок с лишним лет.
За все эти годы воздвигнут
Во мне никому неизвестный
Эверест».** (№80).

Или: **«У меня жуткое терпение,
Нелегко даже глаза поднять.
В мозгу глухое скопление,**

**И как их благословить на удачу,
Когда за ними шлейф несчастий,
Причиненных людям,
Такую непростую задачу
Богам суждено решать».** (№142).
**«В душе - солнцестояние,
Нипочем любое расстояние,
Когда я - само мироздание,
Мне дано судьбою задание».** (№61).

Некоторые стихи Дулгар Доржиевой близки к фольклорным формулам:

**«Тоскует мой морин хуур,
Льются песни сонных курганов,
Неслышно ржання хулзгов
И свиста арканов...
Тоскует чей-то морин хуур -
Затерянная песня столетий.
Я завидую тебе, морин хуур,
Что ты верен своему духу -
Служить древнему мотиву».** (№113).

На протяжении всего поэтического, творческого пути динамичный художественный мир Дулгар Доржиевой раскрывается в ее стихах, последовательно углубляясь и поворачиваясь разными гранями. В поэтическом мире поэта важное место занимает образ родины, родного дома, уютного очага, дороги, нравственно-философское осмысление самих основ жизни, вечная тема о любви и дружбе, о думах и чаяниях современной бурятской женщины, а также об общественно-политической деятельности выдающихся сынов бурятского народа и - уже как форма воплощения этого содержания - живописное музыкальное начало. Все это вместе и образует живую, целостную художественную систему поэтического творчества поэтессы. Ее поэзия отличается не только идейно-тематическим богатством, но и жанровым многообразием, особенно она преуспела в лирике.

Великий В.М.Жирмунский (академик АН СССР), когда нам, студентам, восточного факультета Ленинградского университета, читал лекции «Введение в литературоведение», говорил: «Стихи - это особый вид материи, вещества, создаваемый человеком. Вид, одухотворяющий, придающий высокий смысл человеческому существованию, более того - планетарной жизни в целом».

Духовная энергетика поэзии у каждого народа, как известно, разная. Интенсивность, суггестивность меняется со временем. Великая поэзия многих народов сегодня присутствует в мировой литературе пока, к сожалению, в основном древними образцами, например, рубаи Омар Хайяма, Рудаки Хафиза, Сага Голсуорси и т.д. Нам не дано спрогнозировать, какой будет поэзия 22 века в мире, но она будет жить как необходимая и важная часть новой цивилизации, цивилизации устойчивого общественного развития в новом коммунистическом обществе,

и не чувствуют материальности поэзии, не потому ли, что нынешние современные люди, оказавшиеся в тисках рыночной экономики, перестали интересоваться и читать стихи современных поэтов, которые стали в силу своей инерции и конъюнктурными, и конъюнктивированными. Однако реальность художественной литературы, выражающей интересы различных классов общества, существует независимо от нас, и действует независимо от различных общественных интересов людей, их сознания, на само общество.

Все поэтическое творчество поэтессы Дулгар Доржиевой проникнуто чувством любви к Родине, домашнему очагу, дружбе и интимной любви. Она распевает в своих стихах все лучшее, что есть в людях и в природе, и во всей Вселенной. В своей новой книге стихов «Нүүдэл түүдэгүүд» («Кочующие костры») вновь обращается к сложному духовному миру. Мысли автора о судьбе родного народа, его языке и культуре, всего человечества отличаются глубиной и прозрачностью.

Читая ее стихи, порой мне кажется, что она вовсе не пишет стихов в обычном понимании этого слова. Просто стихотворные слова обрушиваются на нее внезапно, перехватывают дыхание. И тогда, как она говорит, на случайных клочках бумаги она записывает строчки, почти без помарок. Сколько у нее этих лирических и озорных, нежных и полных юмора стихов, которые вошли в ее сборники стихов. У автора, кстати, есть редкая способность совмещать все это в одном стихотворении, например:

**«Нүүдөө гартаа баряад,
Нэгэл золигтой танилсааб,
Нүхэр хэбэртэй харахадам,
Шүдхэр хэбэртэй шүүмжэлхэгэм».** (Сб. «Алтан хабагша», стр.100).

В этом «четырёхстишии» юмор скрыт, но разящий, что называется «наповал».

Я поздравляю Дулгар Ринчиновну Доржиеву с новым поэтическим сборником «Солнцестояние» (Улан-Удэ, 2005 г.), который непременно доставит много радостных и приятных минут читателям ее таланта. Летучее вещество, как говорят поэты, будет как трехкратно перегнанная «арза» - «хорзо»-«молочная водка» будет бродить в крови и примирять нас жизнью в наше трудное время рыночной экономики, но способной на такие удивительные подарки, как этот сборник «Солнцестояние» необыкновенно талантливой поэтессы.

Улзы-Жаргал ДОНДУКОВ,
доктор филологических наук,
профессор БГУ.

Ехэ Монголоой улас түрын 800 жэлэй ойдо

ОЮУН ТҮЛХЮУР

Дээдэ лама гурбан эрдэнигэ этигэмэй! Эртэнэй богдо Чингисэй зохёон шастире хануулхын тэдигэ үтүүлэе.

Эзэд хаашуул! Олоние хуряаха гэбэл - эгэлгээгты,
Усалгүй ябаха гэбэл - түшэмдөө үргэгты,
Агуу хүсээс ехэдхэх гэбэл - сэрэгээ тэдхэгты,
Аажам сула жаргаха гэбэл - зээ хэсээгты!
Үдэр ябахан ябадалаа хүни шүүгты.
Эшгүүри гэмтэ ябадал идхажаяа орхигты!

Олоной дунда үгээс бэхилэ,
Гансаараа нуухаада, сэдхэлээ шэнжэлэ!
Олон зонтой найрлан зохиолдож,
Юрэ абаха, гээхын илгаа шэнжэн мэдэ!
Ехэ, багын ханаа асуужа нэгдэхэн,
Югөөдэлгүй сэдхэл угнаа барижа,
Шажан амитание туйн тулада шамдан,
Хамаг амитание ганса хүбүүн мэтэ тэдхэжэ,

Эсэгэ мэтэ нургажа, эхэ мэтэ тэжээ!
Засаг сааза номой ёноор барижа,
Олон амитанай жаргалангыг зохёожо,
Түрэл түрхэмөө энхэ амарта хүргэгты!
Үзэхэдэ үнэнээр ябагшадые
Үргэлжэ дэмжэжэ хүгжөөгты!
Үнэхөөр гэмтэй хүнине хэбээ,
Хатан, хүүгэд, албатанаа адли нурга!
Хэдэн жэлэй хэрэгые нэгэ үдэрэй хэрэг мэтэ

Хэсхэн бүтээжэ ябабал,
Түрын бамбай, дайсанай хуягтай адли.
Юрэ бээын амарые харангүйгөөр,
Бусадай үйлэһөө уйдангүйгөөр ябабал,
Дээдшүүлэй ябадалтай ойро гэхэ.
Абан үргэхын үмнэ айлгаха,
Албатандаа атаархан тэмсэхэ,
Аха дүүтээс хэрүүл гаргаха,
Дэмь холын зонтой ханилан, эбдэржэ,
Түрэл түрхэмөө амаруулхагүй,
Түрэ саазаһаа айхагүй,
Муу хүнэй үгэдэ орохо,
Һайн хүнэй үгэдэ этигэхгүй,
Шээрүүн үгөөр дайсанине суглуулха,
Хорото сэдхэхээр хамагые хашаруулхаяа тэбшэгты!

Тойн хүнэй хамаг эрдэм соо
Нигүүлэхы сэдхэл - нэн эрдэм;
Хаан хүнэй гушан табан эрдэм соо
Хайрлаха сэдхэл - нэн эрдэм;
Хатан хүнэй арбан табан эрдэм соо
Һайхан аали зан - нэн эрдэм.
Тойн хүмүүн хамаг эрдэмие түгэс хурабаһые,

Досоогоо нигүүлэхы сэдхэлгүй наа,
Хамаг хэрэгтээ аргагүй хүнгэнээр хандаха.

Хатан хүн хамаг һайнине түтсэбэшье,
Ааша зан муутай бусажа,
Харин түрхэмдөө бусажа, бог болохо.
Түшэмэл хүн юһэн эрдэм түтсэбэшье,
Түбшэн һайн сэдхэлгүй болбол
Хорото шоно мэтэ жэшгэдэхэ тула -
Түб сэдхэлэй энһе хэсхэ!
Арсалан мэтэ ноёдые
Барас мэтэ түшэмэд дагаха.
Барас мэтэ ноёдые
Ирбис мэтэ түшэмэд дагаха,
Ирбис мэтэ ноёдые
Шоно мэтэ түшэмэд дагаха.
Шоно мэтэ ноёдые
Үнэгэн мэтэ түшэмэд дагаха тула -
Хамагай зоболон болохо.
Орын улад, һайн һайхан үнэн үтэ
Шударгуу сэдхэл хэсхэн һурагты!
Үндэр ехэ заяатание үзэн адабал,
Өөрүн аманай хэсхэг зайлаха.
Үншэн хүнэй жаргалые һүнөөбэл,
Өөрүн хэсхэг эбдэрхэ.
Үнэн туһа хүргэгшэдые муулабал,
Тэнгэри һайшаахагүй.
Үзэхэдөө муулаһан хүнине аргадалбал,
Үйлэ бүтэхгүй.
Харамсаараа, яаран бү магта!
Түргэн зуура ханилан хүхэртэ яаран бү уурла.

Үргэлжэ ханилжа, тэсэн мэдэ!
Нэгтэ ушарһан хойноо яаран бү сухари.
Этигэһэн хойноо үгээс бү нюу,
Этигэлгүй хүндэ
Эльгэ зүрхэнэй үгэ бү хэлэ!
Муу хүнэй үгэдэ бү оро!
Эмэ хүнэй үгэе бү даха!
Хүбүүтэс богдоолоор бү мэдүүлэ!
Харатай хүмүүнтэй үгэ бү зүблэ!
Олоной зүбшэһэниие бү эбдэ!
Хилэнсэгтэ үйлэдэ бү шуна!
Буянта үйлэдэ һаад бү хэ!
Үнэхөөр жүдхэһэн зонтой урмые
Үшүүхэн юмэндэ бү һандаа!
Үзэмсөөрөө яаран магтаад,
Ушаралдан ханилжа гайхуулаад,
Удалгүй хэрэлдэн һалаад,
Дары бусажа, энээд наада хэн ябагшад.
Үзэхэдэ муу арад мүн тула
Үтэр гэдэһнээ зайла!
Дээрэлхүү омог сэдхэл барижа,

Дэмь муу бээ гайхуулаад,
Дээдшүүлэй ёноор загнагша
Гэдэһнээ түргэн зайла!
Хилэн ехэтые рагаар үнгэрүүлэ
Хилэнс ехэтые номоор гэдхэ!
Түрэл түрхэмөө гэдхэжэ ябабал,
Бүхэ ехэ хүсэтэй болохо.
Түрэ ёноо түб шударгуу дахажа ябабал,
Хүндэ ехэ нэрэтэй болохо.
Түб ехэтэнэй журам дагажа ябабал.
Түмэниие эхилэх болохо.
Тэрэниие, энэниие илгалгүй үргэбэл,
Олон нүхэдтэй болохо.
Холын хүндэ үршөөл туһа хүргэбэл,
Адаар нэрэ олохо.
Ойрын хүндэ үгэлгэ хүртөөбэл,
Эб эе бүтээд, хүсэтэй болохо.
Харин газарта арга шадалаа бэхилэ!
Халуун зуура эб эеэ хэсхэ!
Шажанда дурагүй сахилтанһаа
Һайн үзэгтэ хара хүн дээрэ гэлэй.
Түрэ ёно мэдэхгүй хаанһаа
Түбшэн һайн түшэмэл дээрэ гэлэй.
Эшгүүри мэдэхгүй хатанһаа
Эшгүүри мэдэхэ шэбгэһэн дээрэ гэлэй.
Хадагалжа шадахагүй хүбүүнһээ
Халамжатай һайн богдоол дээрэ гэлэй.
Харуу сэдхэл - тушаа.
Хатуу сэдхэл - жада,
Хара ханаан - хорон.
Ханилан нүхэрөө хуурабал,
Харин бээс хуураһантай адли.
Үнэхөөр ханилан һайн нүхэрэй үгнүүдые

Үхэтэрөө бү марта!
Хахасашагүй хани нүхэртэ
Марташагүй муу үгэ бү хэлэ!
Үгэ дуулахагүй муу хүндэ
Олон үгэ бү хэлэ! -
Олиг болохо.
Үгэ мэдэхгүй мунхаг хүнтэй
Төөр бү түмсэ - эшгүүри болохо.
Үшүүхэн номшо хүн омогээр
Үргэлжэ ехэ мэдэхэ мэргэдтэ халдабал,
Үтэр шандархын тэмдэг.
Гэнтэ һайжарһан арад
Хэтэрхы ехшүүлэд халдабал,
Гэмшэжэ барагдахагүйн тэмдэг.
Арсаланай омог баатар мүн арсаландаа зохихо,

Үнэгэнэй уран арга мүн үнэгэндөө зохихо.
Арсаланай омог баатар үнэгэндэ туһагүй.
Үнэгэнэй уран арга арсаланда туһагүй.
Арсалан үнэгэн мэтэ ябабал, түргэн гутаха,

Үнэгэн арсалан мэтэ ябабал, түргэн үхэхэ гэхэн
Хэншые бол хинан үзэжэ, хирэ хирэ үлгэрые

Шэлээ шэнээгээ бодожо ябабал - һайн.
Юрэ хоёр хүмүүн эбтэй болбол,
Түмэр хүрээ мэтэ бэхи;
Харин хүмүүн эбгүй болбол,
Эбдэрхэн хүрээ мэтэ хэбэрэг.
Үнэр хүмүүн эбгүй болбол,
Үншэн зоной элиг болохо.
Субажа ябаһан барасһаа
Сугларжа һууһан шаазгай дээрэ гэлтэй.
Тиньмын тула эе эбээс бэхилэгты!
Амарга ханилан нүхэртөө
Алибаа хүнэй үгөөр бү уурла!
Ажаглан оножо мэдээд,
Харин бээс шүүгты!
Үлэмжэ һайн ханилан зониние
Үнэхөөр муу сэдхэлтэй хүнүүд
Эзэн ядан, хуурмаг аргаар эбдэрүүлээд,
Элигээ гэхыень ойлого барашагүй.
Үнэгшэ зусар аргатай хүмүүн
Зөөлөн худал үгөөр хууран байжа,
Үнэн ханааһе абаад,
Үймарлатар муудхан хэлэхэнь олон юм.
Үзэжэ танижа танилса!
Худал үгэ юрэдөө тэбшэ!
Хүнине мэдэбэл - бээдэ хүнгэн.
Бардам хатуу үгээс орхи!
Хүмүүн мэдэбэл, үшээхэ
Хулгай худал энэ һаһанай эшгүүри,
Эсэстэ тамын бог -
Энэниие эртэнһээ таһала!
Аригуун ябадалта ламые бурхан мэтэ тахи.

Асарал ехэтэ ноёдые тэнгэри мэтэ хүндэлэ.
Ама абаһан тангаригаа аман мэтэ сахи,
Алибаа хүмүүнтэй найзалан зохи.
Хаан хүмүүнтэй бү тоосолдо,
Сайд хүмүүнтэй бү эбдэрэ.
Лама хүнэй эд малда бү хуриса,
Тарнишые хүндэлэ.
Дэмь хүнине бү аргада.
Үшүүхэн бага хүнине бү баһа.
Һамган муу сэдхэл бү үүсхэ.
Бурхан тэнгэриэс һайтар сахи.
Эзэд сайдые бү хараа.
Айха эшэхэ хоёрые ажаглажа мэдэ.
Алибаа хүнэй зан ааһине
Аргаар тэнсэжэ мэдэ.
Дотор муутай түрэлһөө
Тон танихагүй хүн дээрэ гэлэй.
Муу сэдхэлтэй аха дүү дайсантай адли гэлэй.

Үрисэхэ дайсанда шуһаа бү харуула.
Үһөөтэй хүндэ муугаа бү үзүүлэ.
Хорото дайсанда холо, ойро гэжэ үгы юм.
Хэнэйшыеб хоротой болбол, шадарлажа бү инагла.
Хэнэйшыеб туһатай болбол, газашалжа бү илга.
Зүбтэй ябаха хүнине бү дарла,
Буруутай ябаха хүнине бү үргэ!
Муу ябаха хүнине ехэтэ хайрлабал,
Харин бээдэ халдааха гэм би.
Һайн зониние муулабал,
Харин хойно гэмшэхэ гэжэ би.

Дүхэрнэ

Һайн-муе, үнэн-худалые илгажа мэдэхэ хэрэгтэй.

Һайн зондо үгэлгэ үгэжэ, үйлөө захирга.
Хэды үргэмжэлэгдэбэшье, үшүүхэн сэдхэл барижа, олонтой зохи!
Гэнтэ доройтобол, гэмшэлгүй хатуужаха хэрэгтэй.

Хүнэй нюур харалтагүй,
Үйлөө туйлда хүрэтэр жүдхэжэ хэрэгтэ бүтээ!

Харин үйлые ашата һэримжэлэ!
Халуун зуураа эб эеэ хэсхэ!
Дээдшүүлэе хүндэлэ, доодошуулые үргэ!

Бурхан шажанда амьа таби,
Бусадай туһада бээс орхи!
Булангиргүй ябабал, богдо сайдта ябадалда ойро гэхэ.

Самуун муу бээс ехэдэ бодоод,
Һайн хүнине үзэн ядаад,
Һабьяһагүй мунхаг үгээс зүб болгоод,
Һанаанда ехэ дүрэ барижа,
Арга хуурмагаар абаха эдихые хуража,
Доородо хүнине дарлан ябагыи
Адагуусанай зэргэдэ ойро гэхэ.
Нюуртань магтаад, нюргандань муудхаад.

Ехэхэн үтэбэлһын, баярлаад,
Үгэхгүйдэнь гомдоод,
Энээд наадаар үнгэрүүлээд ябаха,
Эшгүүригүй нургаалда орогшогүй хүнине хэнэбэл,

Улам хойтодоо туһатай бэшэ,
Өөрын хэрэгтэ орхижо,
Үнэн ханаагаар жүдхэжэ.
Нюурта нюрганда магтаха ба

Муушалхые бодонгүй,
Олоодо шуналгүй,
Нэрэ зориггоо хухалангүй,
Үйдаха, шэлэхые һаналгүй,
Хэб хэзээд сүхээрлэжэ,
Зобохо сагта зайлаагүй,
Жаргаха сагта хэтэрэлгүй,
Хайрлаха сагта дадалгүй,
Халдаха сагта гутаагүй,
Һаһан үргэлжэдэ нэгэ зангаар ябабал,
Улам хойтодоо хүгжэлтэ болохо.
Юрын хүнэй ажахын үйлэ яршагтай.
Амитанан сэдхэхые мэдэнгүй,
Залихай хуурмаг аратан олон тула
Тиньмые яажа баримтахаби!
Туһатай һайн ханаа һаһандаа хэсхэ!
Туһатай һайн хүн уһан мэтэ эелдэг.
Тон муу хүн модон мэтэ хушүүн.
Бусадай гэмые идхажа орхи!
Өөрын бээс магтангүй,
Үйлөө үргэлжэдэ шэнжэгты!
Шажан амитанай туйһе саг бүри үйлэдэжэ ябабал,
Хэб хэзээдэ юун хэрэг болохоби!
Үхэлгүй һаһанай шэдине олоогүй һэн тула

Мүнхэ бэшээс ханаха хэрэгтэй.
Аюулта тамын үдые хаагаагүй һэн тула
Хилэнсгһээ зайлаха хэрэгтэй.
Ашатын хүнһэн номой үгэлгэ -
Амгаланай дээдэ боди мур.
Мэргэдэй гэгэниие үзэнгүй ном табигша,
Ноёдой гэгэниие танингүй түрэ ёно заһагша -

Энэ хоёр мунхагай туйлда эндүүрдэг.
Гэм хэбэл - сааза бэрхэ,
Хилэнс хэбэл - тама бэрхэ.
Жаргал, зоболон - бүтэдэ аша үрини хуби.

Ашатын амар жаргал олохо гэбэл,
Онсо буян хэрэгтэй тула хэсхэн үйлэдэ!
Эрдэмтэ ламын тангариг бү эбдэ,
Эзэд хаадай зарлиг бү даба,
Эхэ, эсэгын нургаал бү марта!
Эмэ, хүүгэн, богдоолой үгэ бү дага!
Шударга үгын нургаал энэһнээ элдэб жаргал үүсэхэ болтогой!

...

Үүнһээ үлэмжэ һударта номноһонинь
Соносохын дээдэ олондо үргэгдэхэ.
Жаргалангай дээдэ - сэдхэл амар,
Нүхэрэй дээдэ - үлэ аргадагша,
Үйлын дээдэ - боди мурэй зэргэ.
Хоротой юм һаань, хууүүгэшье тэбшэ,
Туһатай юм һаань, дайсадышые үргэ.
Үлэмжэ олон нүдэтэй болобоһые,
Үшүүхэн зулын гэрэл һүниндөө хэрэгтэй гэгшынь үлгэрынь -
Олон хүн сугларһан болобоһые,
Гэдээн соһооно ганса һайн хүн ударидан хэлэхэ.

Алтан дэлхэе үргэсэтэй гэн бүтээжэ болохогүй,
Харин өөрын хоёр хүлөө бэхилбэл, дээрэ гэгшынь үлгэрые -

Олон мунхаг зониние нурганхаар,
Ганса бээс нургаал байн.
Тэргүүлэгшэ ноён хүн алибаа албатадаа
Гэжээшэ шадаха гэгшынь үлгэрынь -
Гэмтэниие хэнэбэл, түмэн амитаниие жаргуулжа шадаха.

Жаргаха сагтаа һэргэлэн байха хэрэгтэй,
Зобохо сагтаа хатуу байха хэрэгтэй.
Дайсан үгы гэжэ эритэ мээсээ бээһээ бү холодуула,

Дары хоротой гэжэ нүхэрөө бү һуно!
Оножо мэдэбэл - һайн.
Алтые аршабал, улам һайхан үнэгэ гараха,
Нүүрые угаабал, улам харлаха.
Мэргэдэй хоро бусалгабал, улам эрдэм гараха.

Мунхагай хоро бусалгабал, улам баһан гараха.
Муу хүн нэгэшые эрдэм үгы болбол,
Дээрэ эбдэргүйһөө бэшэ үхэртэй адли.
Нургаал соносохогүй аад, гансал садагыи ханагша хүн

Үнэгүйһөө бэшэ гахайтай адли.
Абаха, эдихэдэ шунагша, үнгэлшэ, зусарша хүн

Үлгүйһөө бэшэ нохойтой адли.
Муу хүндэ хүргэһэн туһа,
Хужартай газарта тариһан тарьян,
Доргоной нюужа тариһан хүнһэн
Гэрэ гурбан алиндыше туһагүй.
Гансал муу хүнине заһажа болохогүй.
Олон бүтэдөөр архи ууһан хүн жаргалтай гэнэ.

Айралжалан ябаха үбшэнтэй хүнине жаргалтайда тоолохо би.

№32 (21272)

Муу хүнине хэрэгтэ зарабал, үбшэн хүрэхэ,
Аргагүй зарабал, хойноһоонь баһа ябаха.
Хэрбээ аянда ябабал, урдаһааш орон ерэжэ,

Шал-бал худалаар хэлэн, хэрүүл эхилэхэ.
Эхэ, эсэгээ хууража бүрилгөөд,
Иин-тиин гуйхада, үгөөгүй гэжэ гутаха,
Эмээс даган, түрхэмдэнь зарагдаха,
Үри шэри хэжэ, түрэл түрэлһөө зобоохо,
Хулгай худал хэжэ, ами бээс үрихэ.
Иимэ зоболон бүтэдые өөрөө үйлэдоод.
Аха дүүмин алин бэ гэжэ
Гомдохо олон хүн байха.
Эрдэнтэ хүмүүнэй түрэл олоһон тула
Тиньмэ мууһаа зайлаха хэрэгтэй.
Үлгөө үхэхэ болбоһые, эрдэм хэсхэн хураалсаха хэрэгтэй.

Хэрбээ хураагүйшые наа, хойто түрэлдөө
Манай абьяас болохын тула хэсхэгты!
Адагуусаншые эрдэм хураха байтарынь,
Эрдэнтэ хүмүүн бээ олоһон хойноо -
Хүнэй хураһан эрдэм боломжотой болбол хурахань хилбар.

Үхэхынгөө урда, амиды сагтаа эрдэм буян үйлэдэ,
Үтэлхынгөө урда залуу сагтаа эрдэм хэсхэ.
Үгэрхынгөө урда баян сагтаа үтэлгэ үгэ,
Үбшэлхынгөө урда эрүүдээс буян, ном хэсхэ -

Бүтэхын дүрбэн нүхэр эдэ болоно!
Хогоосон шанар олоһон ламые тахи,
Хоёр заяа илгажа мэдэхэ эздэдые хүндэлэ!
Үхэхэ хүн һайн ламаһаа айха,
Үгэрхэ хүмүүн һайн хотошо нохойһоо уйлаха.

Доройтохо ноён һайн түшэмэлһөө уйдаха.
Мааша зүб ябабал, һайн нэрээ алдаршуулха,
Мүн энэ бээын шэхэндэ шэмэг болохо.
Арга бэлиг хоёр алын дээрэ тогтохо,
(Жисур) ехэдэбэл, тамираа мэдэгдэхэ,
Бороогой уһан түргэн урдабал, үтэр замхаха,

Ехэ мүрэн түргэн урдабал, ехэ далайда шуудаха.

Шэн һайн эрдэмтэй хүмүүн
Шоно хонин хоёрой нэгэ онгосоор уһа гаргаха мэтэ,
Чингэс богдын зохёонон нургаал энэгээр
Шажан, түрэ - хоёр эрхэ амгалан тогтохо болтогой!

...
Аяа гайхамшагта һайн үлгэр үнине
Арад түмэн үбэршэлэн шалгаад,
Һайтар ухамһайлаа шүүбэл,
Мүнөөнэй сагтай ниллэхэ тула,
«Оюун түлхюур» нэрэтэй нургаал үнине
Үзэжэ хураха хэрэгтэй.
Үлгэрлэбэл, мэргэд эрдэниин хэлтэрхэе шэнжэлэхэ,

Нүүрыһе хаанаш байбал, шэнжэлэхгүй.
Жүгүүртэнэй хаан Галуудин наранай гарахые таашааха,

Муу хара элэс бүргэд болохые хүсэхэ.
Саһата уулын сагаан арсалан
Хара уулада ошодоггүй зантай,
Һарьһан эрбээхэй һүни нилдэдэг зантай.
Галта хорхой гурбан юртэмсөөр дүүрбэшье,

Гансахан наранай гэрэлээр дарагдаха.
Эрдэмие хэсхэн хурабал,
Алдар нэрэһи хаанашы алдаршаха.
Гэм эрдэм хоёрые илгажа мэдээгүйн үлгэр гэхэдэ:
Мунхаг ухаатай хүн мэргэдхээ...
Һармагшандал хүдэлһэн хүнине хүндэлбэ гэхэ.

Иимэ-тинимэ удхые ханажа,
Изагуурай эрдэмээ һэлбэн аба!
Эрдэм нургагүй болоод,
Арга хуурмагта хуража,
Абаха, үгэхын үлгэр гэхэдэ:
Урдань нэгэ хүн бусадай тарьянда харуулаһаа нюусаар
Элжэгэндэ эрбэсэй арһа нэмэргэжэ табһанда,
Олоороо айн һүрдэһэнэй һүүлдэ
Тэрэ эрбэсэй арһан халхинда хилсэн унахадань,
Тарьянай эзэд элжэгы танижа,
Эзэнтэйн алаба гэхэ.
Муура хүзүндэс эрхи зүүжэ,
Миханһаа гаралайб гэжэ,
Хулгана барижа эдһһээр мэдэгдэбэ гэхэ.
Үнэгэнэй гэм хэлээд, үнэгэндэ хэлэгдэбэ гэхэ.

Үнэн эрдэм алтантай адли.
Алга түлибэл, улам үнэгэ орохо.
Занданиие түлибэл, улам һайхан үнэр гараха.

Галые уруу хандуулбал, харин гар өдэ шатаха.

Эрдэмтэй болбол, олондо хүндэлэгдэхэ.
Эрдэмгүй болбол, доромжолодохын үлгэр гэхэдэ:

Үлдэһэн барасай дэмь хүрхирһэн дуунда
Үндэр модоной оройдо хэбтэһэн биһэн
Өөрөө унажа, эдигдэбэ гэхэ.
(Панзал) уласай бирманай хүбүүн
Гансаараа дайсанине дараба гэхэ.
Шоргоолзон бүхы газарые соолохо шадалтай гэхэ.

Һайн хүн хамагые эрхэдэ хурааха шадалтай гэхэ.

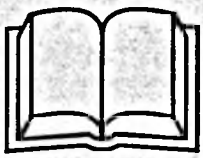
Үхэр хараасгай (хүсэр-үн) уһа уухагүй.
Нохой бөөлжэһөө эдихэ.
Арсалан бөөлжэһөө эдихгүй.
Һайн хүн үтэдөө урбахагүй,
Муу хүн үтэдөө урбаха.

Суранзан түмэрэй үртэһэ абажа шадахатай адли,
Һайн хүн һайн зугаа абажа,
Мэргэдэй санда нилүүлхэ.
Шагжын хүбүүн Шэгзүмни
Хамаг эрдэм түгэс хураһан туладаа
(Тогоологсон) бурхан боложо,
Хамаг хураг тари ноёдоо бадаруулан
Барашагүй энэ номой түбидэ ушаржа,
Эрдэнтэ хүмүүнэй түрэл олоһон маша шухагынь бэлэй.

Олохонь бэрхэ энэ соргобо бүхы сагта
Шатын гэшхүүрые улам дээшэ табдаа,
«Оюун түлхюур» нэрэтэй шастир түгэсэбэ.

Рахмет ШОЙМАРДАНОВ
хуушан монголһоо буряадшалба.

Б а г ш ы н у л а н

Булхарова Эльвира Соктоевна 1976 ондо Яруунын аймагай Тулдун нютатга түрэнэн намтартай. хургуулингаа үүлээр Буряад Республикын багшанарай колледж дүүргэж, багшын мэргэжэлтэй болохон. 1996 онноо Улаан-Удын Зверосовхозой 55-дахи хургуулида хүдэлжэ эхилхэн. Хажуугаарнь Эльвира Соктоевна Буряадай гүрэнэй университетэй Үндэһэтэнэй гуманитарна институт дүүргэжэ гарахан. 2005 оной декабрь соо үнгэргэгдэһэн хотын багшанарай семинарта хабаадажа, нээмэл хэшээл үнгэргэһэн байгаа. Энэ хайн гэжэ дэмжэгдэһэн хэшээлынь танай һонирхолдо дурадханабди.

Зорилго:
1. Хуралсалай: Байгал далай тухай мэдээс гүнзэгьрүүлхэ
2. Хүгжөөлгын: хэлэлгын шадабари хүгжөөхэ, зүбөөр уншуулжа, бэшүүлжэ хургаха.
3. Хүмүүжүүлгын: түрэл Буряад оронойнгоо баялигта хамгаалха хүсэл түрүүлхэ; Байгалай дэргэдэ ошоходоо, бэшэшье уһанай дэргэдэ бээс зүбөөр, наринаар абажа ябахыень үхибүүдтэ ойлгуулах.
Хэшээлэй түхэл: хурагшадай мэдээс шалгалтын хэшээл
Хэрэгсэлнүүд: Байгал далайн карта, Байгал тухай номууд, зурагууд, Улаан ном, проектор, компьютер, указка, презентаци, текстнүүд, текстнүүд.

Хэшээлэй ябаса - нээмэл хэшээл
1. Эмхидхэлэй үе
- Сайн байна, үхибүүд! Мүнөөдөр манай хэшээлдэ айлшад ерээд байна.
- Айлшадаа амаршалагты.
- Мүнөөдөр хэшээлэйнай темэ «Байгал далайгаа гамная».

2.Хэшээлэйнай зорилго:
1. Байгал далай тухай мэдээсэе үргэдхэхбди.
2.Проектнүүдметнай шагна-хадди.
3. Байгал далайгаа баялигы хамгаалха хүсэлтэй болохо ёһотойбди.

Хэшээлэй гол асуудал
Хайшан гэжэ Байгалай баялигы гамнахамнай гэшээб?

3.Фонетическэ упражнени хэе.
БА- БАА- БАЙ- БАЙГАЛ
ЛА- ЛАА- ЛАЙ- ДАЛАЙ
ГА- ГАА- ГАМ- ГАМНАЯ
Хэн уншахаб?
- Дөбтэр соогоо хэшээлэй темэ бэшэгты.

4.Багшын хөөрөөн.
Манай буряад арадай поэт Дамба Жалсараев нимэ шүлэг бэшээ.Шагнагты. Юун тухайб хэлэжэ үгэхэт.
- Хэдэтэй хаб даа Байгал?
-Хөншые хүсэд мэдэнгүйл!
-Хэды хүрэхэб Байгал?
- Хэтэ мүнхэ байхал!
-Юутэй гэшээб Байгал?
- Юрэдөө тэрэнб тоолошогүй!
-Юун хэрэгтэйб Байгалда?
- Юрын лэ ханамжамнай!
- Энэ шүлэг юун тухайб?
- Энэ шүлэг Байгал тухай.
- Зүб даа, бидэ булта байгааилин үзэсхэлэнтэ хайхан Байгал далайн хажууда ажаһуунабди. Байгал далайнай космонавтууд Сибирини «сэһнхир үрхэн» гэжэ хэлэдэг.
1996 ондо ЮНЕСКО-гой конференциин шийдхэбээр Байгал далайнай бүхы дэлхэйн баялиг гэжэ сонсохогодо. Байгал далайнай дэлхэйн эгээл хайхан, сээр, гүнзэгы нуур гэшээ.

- Юундэ Байгал гэжэ нэрэтэйб? (слайд)
- 25-30 миллион жэлэй саана Байгал далай бии болоо гэжэ эрдэмтэд тоолодог. Энэ хутасаа соо Байгалай эрье тойроод олон тоото арадууд ажаһууна юм. Эдэ арадууд далайда өһөздүнгөө тусхай нэрэ үгэдэг байгаа. Жэшээхэдэ: Буряадууд - Байгал далай Эвенк арад Байгалые -Ламу гэжэ нэрлэдэг.
Хитадууд- «Бай-хай» Монголнууд - Байгал мурэн (Бай-гал - Баян гал)
Киргизүүд - «Бай-кюль» (Баян нуур)
Ородууд - Байкал
Олон эрдэмтэд Байгал гэхэн нэрын хаанаһаа бии болохон тухай мүнөөшье болотор арсалдана. Энээн тухай таанад өһөздөө номууд сооһоо олохот.

5. Минии асуудалнуудта хариулгагты:
1. Байгалай гүнзэгын хэды бэ?
2. Байгалай утань хэды бэ?
3. Байгалай үргэнинь хэды бэ?
4. Хэды гол горход Байгалда шудхан ородог бэ?
5. Ямар мурэн Байгалһаа урдан гарадаг бэ?
- Харью: 1631 м, 636 км, 25-һаа 49 км хүрэтэр, 336, Ангара.
-Зүб. Бэрхэнүүд байнат даа.

-Мүнөө хэшээлдэмнай хэрэглэгдэхэ үгнүүд:
1. хамгаалха - защищать
2. ариудхаха - очищать
3. уриха - приглашать
4. хандаха - обращать
5. бузарлаха - загрязнять
- Намай дахаад уншагты.
- Эдэ үгнүүдые толи соогоо бэшэгты. Нэгэнтнай уншана. Бэшэн бэшэгты.
-Эдэ үгнүүдтэй холбуулал зоёогты.
- Мэдүүлэлнүүдые ханатгы.
Дөбтэр соогоо бэшэгты.
-Бэрхэнүүд байнат!
-Мүнөө саашань ябая.

6.Гэрэй даабари шалгая.
9. -Таанар проект бэлдээд ерэхэ байгаат.
-Бидэ 3 бүлэг боложо хубаараабди.
1 бүлэгтэй темэ - Байгал далайн амитад
2 бүлэгтэй темэ - Байгал далайн шубууд

Хэшээлэй темэ: «БАЙГАЛ

3 бүлэгтэй темэ - Байгал далайн зааһаад
-Таанар эдэ 3 проект анхаралтайгаар шагнаад, 2 асуудал проектээр бэлдэгты.
- 3 проект шагнаад, тест бэшэхэт.
1 бүлэг гарагты. (2 бүлэг, 3 бүлэг)
Бэлдэһэн проект тухайгаа хөөрөжэ үгэгты.

Проект: БАЙГАЛ ДАЛАЙН АМИТАД

1-дэхи хурагша
-Манай бүлэг Байгал далайн амитад тухай проект бэлдээ.
-Байгал далайн амитадтай танилсагты! Байгал шадарай тайга ан гүрөөлөөр баян.Эндэ үнэгэн, хэрмэн, жэрхи, зарья, хандагай, тураг, хүдэри, гүрөөһэн, баабгай, шэлүүһэн, булган, хаб зааһан гэхэ мэтэ ан арьяатан амидардаг юм.

2-дохи хурагша
Булган
Байгалай шадарай тайга соо булган амитан байдаг. Энэ зэрлиг амитан. Тэрэ мяханда дуратай, бээср заахан юм. Жэжэхэн ангиуд, шубууд булганһаа айдаг. Булган модоний хүнды соо байдаг. Тэрэ модонһоо модондо хүрэн гүйдэг. Шуран солбоноор булгантай тэмсэхэ ан хомор. Булганай үһэнийн хайхан, арһаниинь үнэтэй юм. Манай республика булган баян юм. Баргажан нютатга булган олоор үдэнхэй. Тэдэниие үдэхэхэ тусгаар газар бии. Манай гүрэн булганда гамтайгаар хандадаг.

3-дахи хурагша
Баабгай
Баабгайе хүнүүд тайгын эзэн гэдэг. Юундэб гэхэдэ, тэрэ ехэ хүсэтэй, аюултай ан юм. Хойто хоёр хүл дээрээ зогсоод, урда хүлэингөө һабараар юушые унаса алыгадхархидаг. һабартаа ута хурса һоёо хюмһатай. Тэрэгээрээ юушые хаха маажархидаг. Баабгайе ехэ бэрхэ ангиуудад эшээндээ байхадань аладаг. Бээнэй утань хоёр хахад метр болодог, шэгнүүрын - зуунһаа долоон зуун килограмм хүрэтэр болодог. Баабгай намартаа хушын намар эдижэ таргалдаг. Үбэл болоходо, эшээндээ орожо унташадаг. Баабгай гушан табан жэл байдаг.

4-дэхи хурагша
Жэрхи
Энэхэн бишыхан шуран амитание барасай дүүтэн гэжэ нэрлэдэг. Теэд жэрхи барастал ади бээс хүндэлэн һудалтай бэшэ, харин тархиһаа доошо һүүл хүрэтэр табан худалтай байдаг.
Жэрхи угаа ажалша юм. Намарай эхинһээ саһанай ороотор ургамалуудай үрһэ, хушын намар түүжэ нөөсэлдэг. Намарай эдээтэй үгые баһал һайнаар мэдэжэ, хооһон намар хээсээдэһье асархагүй.
Харин жэрхини нүхые харахада, тэрэнэй ариг сээрэе, нарин нягые гайхахаар. «Гэрын» досоогоо хэдэн таһаттай: хоол хүнэһэнэй ам-

бар, унтариин газар гээд хубаагданан байха.

5-дахи хурагша
Шандаган
Үбэлэй сагта шандаган саб сагаан үнгэтэй. Саһанай ороходо, шандаган ехээр баярладаг. Шуты соо бургааһанай үбэртэ саһа хонхойлоод хэбтэхэдэнь, тэрэниие обёорхогүйш. Хэншые, аншые харангүй хажуугаарнь гараха байха. Теэд шандаган ехэ айран амитан юм. Тэрэндэ дүтэ юумэнэй һаршаганахада, бодоод гүйшэдэг, холо харайдаг хурдан амитан юм.

6-дахи хурагша
Хаб зааһан
Байгал далай соохи һонирхолтой амитадай нэгэн хадаа хаб зааһан болодог. Тэрэ зулзагайа һүүер тэжээдэг юм. Яагаад энэ амитан Байгал далайда бии болооб гэжэ эрдэмтэд мүнөө болотор арсалдадаг.

ХАБ ЗААҺАН

Хаб зааһан 50-56 һаһа хүрэдэг. Эдэнэй дунда зэргын шэгнүүр 130-150 кг, утаараа - 1,7-1,8 м хүрэдэг. Хаб зааһан зааһаар хооллодог. Үдэр бүри нэгэ хаб зааһан 3-5 кг зааһа барижа эдидэг. Жэл соо томо хаб зааһан 1 тонно хүрэтэр зааһа эдидэг гэжэ тухайлагдадаг. Уһан доро 20-25 минута соо байха аргатай.
Үбэлөө саһан доро үнгэргэдэг. Хабартаа (февраль, март һарануудта) гүлгэлдэг. Ехэнхидээ нэгэ хүбүү түрэдэг.
Мүнөө Байгалда 55-60-аад мянган хаб зааһад ажамидарна гэжэ эрдэмтэд тоолодог.

Проект: БАЙГАЛ ДАЛАЙН ШУБУУД

1-дэхи хурагша
- Бидэ Байгалай шубууд тухай проект бэлдээбди.
- Мүнөө үедэ ажамидардаг 600 янзын шубууд, тэдэнэй тоо үсөөн боложо байна. Тэдэниие хамгаалха ехэ хэрэг гараад байна.
Шубууд хүнүүдэй жэгүүртэ хани нүхэд болодог гэшээ. Хүнүүд шубуугаар ехэ һонирходог, юундэб гэхэдэ, тэдэ баяр түрүүлдэг.
Ой модые хорото шумуулаһаа хамгаалхада, шубууд ехэ туһатай. Байгаа далайн шубууд: тохорюун, бүргэд, тоншуул, хун шубуун, сахали, һойр, хура, торхируу т.м.

2-дохи хурагша
Хара хилэн
Апрель һарын эхээр ерэдэг. Тэрэ ерэхээр уурхайгаа түхээржэ ородог. Хара хилэн шубуунай уурхайе хушануудай, шэнэһэн модоний, хада хабсагайн оройгоор хараһан байгаа ёһотойт. Дальбараагаа дулаанда байлгахын тула уурхай соогоо хубхэ, хагдан үбһэ, шубуунай үдэнүүдые дэбдинэ. Хара хилэн шубуун жараахай, баха, хорхой сохонуудаар хоол хэнэ. Сүхэ, Бүхэн, Муя, Эрхүү голнуудаар үзэгдэнэ.

1-дэхи хурагша
Хун шубуун
Хун шубуун томо шубуудай нэгэниинь болоно гэшээ. Утань 150-180 см. Далинайнь утань 56-63 см. хүрэтэр. Энэ ехэ гоё, хайхан шубуун. Ута хүзүүтэй. Бүдүүн абья гаргадаг.

3-дахи хурагша
Харалжан
Хэн хүйтэндэ дуулана гэшээб? Анхаран харыш даа: харалжан мүн лэ уһанай ойро дайралдадаг. Харалжан үбэлдөө хүрэдэггүй һайлуур горхоной хажуугаар үбэлжэхэ дуратай. Адаглахадань, хара-сагаан үбсүүниинь сайбалзаад лэ, уһанда шунгашаха. Харалжан һайнаар тамагдаг шубуун, далинуудын хүл шэнгй хурса һабарнуудаараа шулуунуудһаа аһалдан, тэрэ уһанай оёороор хашаагүй түргэн гүйхэ аргатай.

ДАЛАЙГАА ГАМНАЯ»

Проект: БАЙГАЛ ДАЛАЙН ЗААҺАД

1-дэхи хурагша
-Манай бүлэг «Байгал далайн зааһад» гэхэн темээр проект бэлдээбди.
Байгалда 75 түхэлэй зааһад бии. Бүхы зааһадай хамтын шэгнүүр 230 мянган тонно болодог. Жэл бүри 3 мянга тонно зааһа эндэ баридаг. 65-73% омоло юм. Буряадай Улаан номдо ороһон зааһад хилмэ, даватчан, тула, сагаан хадаран. Гадна омоло, сагаан зааһан, хара хадарин, зөөдэй, сурхай, алгана, гутаар эндэ элбэг. Бидэ эпишура, омоло, тоһон жараахай тухай хөөрөжэ үгэхэмнай.

Эпишура
Байгал болбол бүхы дэлхэйн эрдэни зэндэмэни. Тэрэнэй гол шэнжэ гэхэдэ, өөрөө өөрыгөө сээрлэдэг аргань гайхалтай. Эпишура гэжэ бишыхан хабшаахай энэ хэрэгтэ тон ехэ үүргэ дүүргэдэг. Тэрэниие гансал микроскопоор хаража болохо юм. Энэ бишыхан хабшаахай зоопланктон болоно. Бактеринүүд болон планктоной замгуудаар хоол хэжэ, Байгалай уһые бээ соогуураа гаргахадань, уһа сээрлэдэг байна. Жэлэй туршада эпишура 500-1000 үлүүтэй гурбалжан километр уһа сээрлэхэ аргатай. Тиммэхээ энээниие «амиды шүүр» гэхэдэ болоно. Нуурай биомассын 80 процентнь болодог эпишураһаа Байгалай бүхы системэ дулдыдана. Зааһад эпишура хабшаахайгаар хооллодог. Байгалай бузарлабал, эпишура хосорхо, харин тэрээн үгыгөөр нуурай бүхы амитад ажамидаржа шадахагүй.

2-дохи хурагша
Тоһон жараахай
Тоһон жараахай тон шухаг зааһан юм. Тэрэ гансал Байгал далайда ажамидардаг, тиигэбэшье тоһон жараахай Байгалай олон тоото зааһадай нэгэн болоно. Тоһон жараахай гоё хайхан зааһан, ягаагтар үнгэтэй, ехэ аматай, нюдыень тойроод шара улаан сахариг. Байгал соо хоёр янзын тоһон жараахай ушардаг - ехэ ба томо. Ехэ тоһон жараахай далайн гүнзэгдэ байрлажа, бага тоһон жараахай 250-500 метр гүнзэгдэ амидардаг. Ехэ тоһон жараахайн ута 25 см, бага жараахайн 15 см шахуу байдаг. Энэ зааһан хашарһагүй, ниммэхэ нэбтэ харагдадаг.

Тоһон жараахай амиды зааһанууды хабартаа. Байгалай мүйлһэнэй хайлаһан хойно түрэдэг. Мянгаһаа хоёр мянга хүрэтэр жараахайнууды түрэдэг.

3-дахи хурагша
Омоли
Омоли хадаа дэлхэйн таранги зааһадай нэгэн болоно. Байгал далайда ажамидардаг омоли амта шаһарайнгаа талаар эгээл амтатай гэжэ тоолододог.
Мүнөө Байгалда 25-30-аад мянган тонно омоли байрлана гэжэ тоолододог.
Эгээл томо Байгалай омоли 50 см утатай, 5 кг шэгнүүртэй байжа болохо. Омоли дунда зэргээр 24-25 һаһа хүрэдэг.
Август-сентябрь һарануудта омоли түрһэлжэ эхилдэг. Энэ үедэ 4-8 млн зааһад түрһээе хаяха гол горхонуудта шэглүүлэн ородог. 10 мянга түрһэнһөө гансал 5-7 зааһад боложо томожодог, бэшэниинь уһанай муу шаһарһаа гү, али браконьернүүдэй ябадалһаа хосордог.

4-дэхи хурагша
- Зааһаада! Таанар нангин далай - Байгал нуур дээрэ ерэхэ гэшээт.Таанар гансал нуурай үзэсхэлэниие хайшаахаа бэшэ, мүн омолоие гү, али талаантнай ехэнхидээ танһаа, танай хандасаһаа, үйлэ хэрэгүүдһээ дулдыдаха.

ХАБ ЗААҺАН

Өөрынгөө үлэдхэл хаядаһые Байгалһаа гаргажа абаашыт! Энээнэй түлөө уридшалан баярые хүргэнэбди. Үхибүүд! Таанар эдэ шагнаһан проектнүүдээр асуудалнуудые һурагты. Багша сэгнэлтэ табина.

7. Тест
Даабари: Энэ слайд хараад, зурагай зүб нэрэ ологты.
1. а) һойр
б) һараалжан
в) хуш
2. а) хилмэ
б) тула
в) омоло
3. а) шэлүүһэн
б) барас
в) халюун
4. а) жараахай
б) эпишура
в) алгана
5. а) доргон
б) хэрмэн
в) жэрхи
6. а) бута
б) гүрөөһэн
в) хандагай

Харюу:
1. б)
2. а)
3. а)
4. б)
5. в)
6. в)
0 алдуу- «5»
1-2 алдуу- «4»
3-4 алдуу- «3»
-Хэн «5» дээрэ бэшээб?
-Хэн «4» дээрэ бэшээб?
-Хэн «3» дээрэ бэшээб?
-Бэрхэнүүд байнат. Дөбтэрнүүдэ һэлгээд, бээ бэеингээ ажал шалгаад, сэгнэлтэ табигты.

-Энэ тест юун тухай бэ?
(амитад, зааһад, шубууд тухай)
- Эдэ Байгалай юун болоноб? (баялиг)
8.- Эдэ Байгалай баялигы хайшан гэжэ гамнахамнай гэшээб? гэхэн асуудалда текстнүүд сооһоо харюу ологты.
(3 минута соо)
- Танай урдатнай олон текстнүүд хэбтэнэ, тэдээн сооһоо энэ асуудалда харюу ологты. Мүнөө толи соогоо бэшэһэн үгнүүдые хэрэглэн, хэшээлэй гол асуудалда харюу үгэгты.
-Эдэ үгнүүдые хэрэглэгты.
5 минута үгтгэнэ.
9. Гэрэй даабари
-Гэртээ хэшээлэй темээр экологто бэшэг бэшээд ерэхэ.

-Баяртай!

Э.БУЛХАРОВА,
55-дахи хургуулин багша.

ХVII ЖАРАНАЙ ГАЛ УЛААН НОХОЙ ЖЭЛ

ХАБАРАЙ ЭХИН ҮЛҮҮ БА ХАБАРАЙ ДУНДА САГААГШАН ТУУЛАЙ НАРАНУУД

Бүрхэд литэ	28	29	30	1	2	3	4
Европын литэ	27	28	29	30	31	1	2
Гараг Нэр	Дабба	Мягмар	Лагба	Пүрбэ	Баасан	Бимба	Нима
Нэр	Нара	Марс	Меркури	Юпитер	Салдан	Сатурн	Наран
Үдэр	поне.	вторник	среда	четверг	пятница	суббота	воскр.
Үнэг	хүхэгшэн	улаан	улаагшан	шара	шарагшан	сагаан	сагагшан
Үдэр	Туулай	Луу	Могой	Морин	Хонин	Бишэн	Тахья
Мэнгэ	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон
Хуудал	хиу	гал	шорой	түмэр	огторгой	уһан	уула

Гарагай 2-то хуушанай 28 (мартын 27). Хүхэгшэн Туулай, 1 сагаан мэнгын, хиндэ хуудалтай үдэр. Энэ үдэр бурханда мургэхэ, бурханда, тэнгэринэртэ, лусуудта үргэл үргэхэ, бисалгал үйлэдэхэ, тарнинуудые олоор уншаха, эд бараа олохо, абаха, санартанда үргэл хэхэ, үри эзэлиэз бусааха, поттуу галзууе номгоруулаха мэтын үйлэнүүдтэ байн.

Энэ үдэр үхибүү хүдээ оруулха, бага хүүгэдые гэрлээ холо эльгээхэ мэтые тэбшэхээр.

Хүнэй үһэ абаа хаа, хэрүүл шууян болохо.

Гарагай 3-да хуушанай 29 (мартын 28).

Улаан Луу, 9 улаан мэнгын, галда хуудалтай үдэр. «Модон хохи» тэмдэгтэй гэхэ гү, али хооһон, тон муу үдэр гэгдэнэ.

Иимэ үдэр бэри буулгаха, наһа утадаха, ургамал тариха, мал худалдажа абаха, үндэр нэрэ хараада хүртэхэ, гэр бариха мэтын үйлэнүүдтэ хойшолуулахаар.

Хүнэй үһэ абаа хаа, хүнэлэн бөхлөө зайлашаха гэнэ.

Гарагай 4-дэ хуушанай 30 (мартын 29).

Улаагшан Могой, 8 сагаан мэнгын, шоройдо хуудалтай үдэр. Тэрсүүд тэмдэгтэй, тон муу үдэр гэнэ.

Илангаяа шэнэ гэр энэ үдэр барья хаа, хахасаха аюул эзэдтэнэ тудаха; бэри буулгаа хаа, нүхэрһөө халаха гэмтэй болохо;

дасан (дуган) барья хаа, лама хубарагууд тогтохогүй; замда гарахан хүн дээрмэшэдтэй, хулгайшантай ушарха; үрлэхэ тарихал, юуншье ургахагүй, хатажа хосорхо; нэрэ алдартай болоһон хүн доройтохо; мал адууһа суглуулаа хаа, тэдэнэ тогтохогүй, зөөри болохогүй; хэсэг дуудабал, даллага абабал, юуншье болохогүй, хэсэгтэй бурхан ерэхгүй. Тиймэлхэ эдэ мэтын үйлэнүүдтэ тэбшэхэ шулаха.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа хаа, үхэлэй эзэнтэй ушарха гэнэ.

Гарагай 5-да шэнын 1 (мартын 30).

Шара Морин, 7 улаан мэнгын, түмэртэ хуудалтай үдэр.

Бурханда мургэхэ, зальбарха, Наранда, нарада, бусад юртгэмсэнүүдтэ шүтэхэ, тэнгэри тахиха, сангарил хураха, маани сахиха, даллага абаха, эм найруулаха, нүүдэл эрхилхэ, модо сабшаха, замда гараха, шэнэ газарта нүхэ малтаха мэтын үйлэнүүдтэ байн.

Гэхэ зуура хубсаһа эсхэхэ, шэрдэг бүрихэ, мал үүсэхэ, хүншүү гаргаха, үхибүү хүдээ оруулаха, бага хүүгэдые гэрлээ холо эльгээхэ мэтын үйлэнүүд хоруулай.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа хаа, наһан богони болохо.

Гарагай 6-да шэнын 2 (мартын 31).

Шарагшан Хонин, 6 сагаан мэнгын, огторгойдо хуудалтай үдэр.

Бурханда эдэбхитэйгээр мургэхэ, үндэр сахюуса тахиха, хэсэг дуудаха, даллага абаха, нүгэлөө наманшалха, аршаанаар бээз ариуудаха, гүрэм уншуулаха мэтын үйлэнүүдтэ байн байна.

Харин юумэ бузарлаха, хүниие үзэн ядаха, үбшэ аргалжа эхилхэ, нүүхэ мэтын үйлэнүүдтэ муу.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа хаа, хэрүүл шууян болохо.

Гарагай 7-до шэнын 3 (апрелин 1).

Сагаан Бишэн, 5 шара мэнгын, уһанда хуудалтай үдэр.

Бурхан, тэнгэри, лусууд тахиха, абаһанаа бусааха, дасан (дуган) шэнэлхэ, заһабарилха, тэрэниие арамнайлаха, номнол хэхэ, тэрэниие шагнаха, бурханай ном оршуулаха, ута наһанай ном уншуулаха, ада шүдхэр дараха, гэр бариха мэтын үйлэнүүдтэ байн.

Гэхэтэй хамта худалдаа наймаа хэхэ, газар хахалха, эх уһа галха, загана бариха мэтын үйлэнүүдтэ тэбшэгтэй.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа хаа, уйхарта гаргагша.

Гарагай 1-дэ шэнын 4 (апрелин 2).

Сагаан Бишэн, 4 ногоон мэнгын, хада уулада хуудалтай үдэр.

Тэрсүүд тэмдэгтэй, тон муу үдэр.

Иимэ үдэр шэнэ гэр бариха, бэри буулгаха, дасан (дуган) бодохо, замда гараха, үрлэхэ тариха, нэрэ алдартай болохо, адууһа мал абаха, хэсэг дуудаха мэтын үйлэнүүд тон хоруулай.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа хаа, уйхарта гаргагша.

Амаршалганууд

Хүндэтэ
ЕФИМОВА Дүгбэ
Данзановнае
60 наһанай хайхан ойгоор
амаршалнабди!
Жара наһанайтар
Жабхаланта наран
Жалгын оройдо
Жарган хууба бэшэл -
Хэды арбан
Хэмжүүртэ жэлнүүдэй
Хэтын жаргал
Хэлбэн эрбээ гээшэл.
Талын сээг шэнги сарюун,
Хэдын уһан шэнги арюун
ябгты!

Амаршалагшад:
Базаровтанай,
Григорьевтоной,
Цыбиковтэнэй гэр бүлэнүүд.

Ульяна Дашинимаевна
МОЛОТОВАЕ
55 наһанай ойгоор үнэн
зүрхэнһөө амаршалаад,
Ургаһан уһанай тунгалагые
уужа,
Ургаһан ногооной хорьмоһые
гэшхэжэ,
Улаг зоной баялигы хаража,
Үри хүүгэдэйнгээ олы хаража,
Мүнган шэнги мүнхэ,
Утаһан шэнги
Ута наһа наһалхыешни
үрэгшээ
үетэн нүхэдэни:
Гончиковтоной, Шалдаевтанай,
Цыдыповтэнэй,
Цыренжаповтанай гэр
бүлэнүүд.

Үнэн болоһон ушар

Хонин ажал дээрэ ажаллажа байха үедөө Рекс гэжэ нэрэтэй овчарка нохойтой нэмди. Немецкэ овчарка үлэгшэнһөөн түрлэн, эсэгэн нь нотагай үлгэрэй нохой юм хэн. Гүлгэн байхаһаань нохой адуулахдаа, үдэр бури оһондоор хүтэлжэ, ходо дахуулжа, энэ тэрэ юумэндэ хүргадаг байгаа. Томо болохоодо хүнһөө өөрлөгү уһантай хэн. Долоон зуу гаран хонидые гансааран харюулааг хэн, хонидон дурамбайгаараа хараа лэ бухалай узуурта хуушах. Хонидойнгоо ехээр таража бэлшэхэдэ, «вперед» гэхэдэ, гүлгэ ошоод, хонидоо тойрожо сутуулаха. Гүлгэн байхаһаань хонид Рексдэ дадашоод, айжа-сошожо турд гэлдэжэ гүлдэхэгүй. «Домой» гэхэдэ, хонидоо сутуулааг, гэр тээшээ туужа эхилхэ. Зунай сагта хада боореор хонидоо харюулахдаа, хэдын оройн саана нэгшье хонёо үлэгдэггүй хэн. Хонидойнгоо «үгынь дуулаагүй» наһан, хүлэнь борьбые үлэ мэдэг хазаад абаха.

РЕКС

Нэгэтэ поли дээрэ нэгэ хэды зайда ондоо отарын хонид бэлшэжэ ябаа. Тараад бэлшэжэ ябаһан хонидһоонь нэгэ хонин бухалай узуурта бэлш хонидһоонь үлэгшэн байгаад, манай хонид тээшэ гүйбэ. Рекс гүйдэлөөрөө урдаһаань ошожо бусааха гээб. Тэрэ хонин нохойһоо айхадаа, юрэдөө, ондоо тээшээ, тала руу зугадаба. Яажашье өөрын отара тээшэ ябуулжа ядаа, Рекс хониде даража унаба. Тэрэ отарын эзэн нохой хонин хоёр тээшэ оодоргобо, бишье баһа хүнэй хониде баржа хэхэхэдэ, тэрэ хонин манай бэлш гэжэ ойлогоод, өөһэдэнтэй хонидоо нийлүүлэхгүй гэжэ оролдоһон байгаа.

Пенсидэ гараад Ташартаа зөөжэ ерээд, автозаправката харуулаһаар Рекстээ ажаллааб. Миний эндэ ажаллажа эхилхын урда,

хүнүүд эдэб аргаар - ута тэгшын шлангаар, оһонтоо баанха зүүгээд г.м. аргаар бензин хүндөө хулгайлааг байба. Рекс бидэ хоёрой эндэ ерлэнһээ хойшо хулгайшадай «хулын хухараа хэн». Заправкын хашаанда ондоо хүнүүдхэ байха, заправкыгшье оруулаагүй хэн. Жэлшье эндэ ажаллангүй байхад, нохоймни үбэлшээ, үбсүү гүлгэнэйнгээ үһые таһа набардажа халсаруулаа. Хэдыхэн хонид нохоймни нойршоо хэн даа. Заправкыца наман нохойнгоо хотые хахалжа үзэ, хүн хилээмэндэ шэлын үйрэдхэ эдүүлхэн байха гэжэ юм. Нээрэлхэ, сэбсээн соонь буталһан шэл байгаа хэн. Хотынгоо ехээр үбэлхэдэ, баарамни, үбсүү сээжынгээ үһые набардаһан байгаал даа. Хулгайшадай нэгэн иимэ аргаар нохоймни хороһон юм. Би энэ ажалаа орхёо хэм. Бензинэй хулгай дахад эхилшөө гэдэг хэн. «Байрадаа ошо, хэбтэ, асара, урагшаа, фас» гэжэ мэтэ хуу мэдэдэг хэн. Гансал ондоо хүнһөө эдэе бү аба гэжэ хургажа ядаһан хүм.

К.БУДАЕВ.

НАРИН

ХЭЭР

Суутай гүйгөөшэ моридые хургажа, бишыхан хубүүдтэ хүлэгэй дэлхэ адхуулжа, эрын зориг бадараажа ябаһан борсотон угай хубүүн ЖАНЧИПОВ Дондог Буда-Сидиевичэй дурсахаалда.

Дэрхэтэ уугам талаар
Дэлхэтэ хүлэг дүүлшэ.
Үүрэй сайха багаар
Зүүдэн соомни үүрхэнэ.
Мини жаахан хубүүхэн
нуугаад дээрэн гүйлгэнэ,
Гурбан мянгые эбхэн,
Нарин-Хээр түрүүлнэ.

Зулай барин ербэл,
Зоной сэгдхэл хүлүүлбэл,
Дондогой хорёо гараһан
Домогто Хушуунай Галдан!
Дааган байхадаш ногтолжэ,
Толгойш мэдүүлээ бэлэй.
Хуһан модон сэрэгдэ
Тоонтодожо уяа бэлэй.
Нарин сурагар хүлүүдэ
Урилан, тэшхэн байгааш.
Хэрмэхэн гүлмэр бээрээ
Шэсэрэн, жэгшэн суугааш.
Гуун эхэх холодобол,
Хубүүн эзэнш найжалбал,
Хүрэгшын голһоо умдалан,
Хүлэгэй дээжэ болоолши.

Гурьбын талаар урилдан,
Гүйгөөшэ тухандаа
хүрөөлши.
Обоотын найрта эхилээш,
Олохон зайдэ эрхилээш.
Холын газараар суурхабаш,
Ходол, ходол түрүүлбэш.
Юсэн тугтал дэлхэншин
Юумын хүртэй намилзаа.
Хуриг зандан бөшүн
Хубшын эршээр зуралзаа.
Дүрбэн шэгитэ турууншин
Газар нугалан агшаагаал.
Гуран эзэрэн гүйдэлшин
Зурхыемни лугшаагаал.
Мүнөө шимни тэнгэригдэш,
Мүшэдэй дундуур нийдэнш.
Зүүдэнгэмни ерэнш,
Үүрэй толоноор үүрхэнш.
Харин тэрэ сэрэгдэш
Ондоо дааган уяатий.
Холуур олоһон солмеш
Халан абаха заяатий.

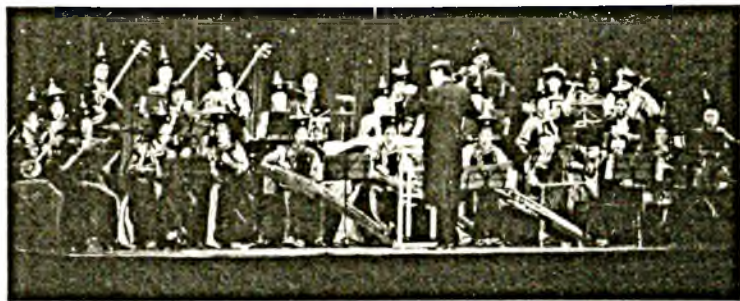
Ц.Х.ДАРИБАЗАРОВА.

БАЯРАЙ ҮГЭ

ВАРК-ын Президент, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, мэдээжэ олонийтын ажаябуулагша Бата Дугаржапович БАЯРГУЕВАЙ наһанайн һуулын замда үдэшлэгийн ёһололдо үнэн зүрхэнһөө туһа хүргэнэн бүхы эмхи зургаануудта, хабаадагша зондо, түрэлхидтөө, хани нүхэдтөө Баяргуйвай бүлэ баярые хүргэнэ.

Сэгнэшгүйгү ехэ туһа бидэнэртэ хүргөө: Буряад Республикын Правительство, Президентын захиргаан, Буряад Республикын Арадай Хурал, Буряад Республикын Эрдэм ухаанай ба нуралсалай министерство, Буряад Республикын Соёлой ба олоно мэдээлэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй министерство, Буряад Республикын үндэһэтэнэй хэрэгүүдэй, олонийтын болон шажан мургэлэй нэгдэлнүүдтэй харилаһаанай талаар комитет, Россин Буддын шажанай заншалта Сангын толгойлогшо Д.Аюшеев, Буряад Республикадахи ахмад фе-деральна инспектор Б.Данилов, Монголой генеральна кон-сульствын дарга Н.Тумэндэм-бэрэл, Буряад Республикадахи Росгосстрах, РФ-гэй Президентын Буряад Республикадахи бүрин этгэмжэтэ түлөөлэгшэ Б.Г.Бальжиров, «Единая Россия» партиянын региональна таһагай Буряадай политсовет, «ВАРК» - регионүүдхоорондын олонийтын эмхи зургаан, СО РАН-ай Буряадай эрдэмэй түб, ИМБит, СО РАН-ай Буряадай эрдэмэй түбэй президиум, мүн тус президиумэй дэргэдхи физическэ асуудалнуудай таһаг, СО РАН-ай БНЦ-гэй аман зохиолой талаар диссертационно совет, Тарту хотодохи ООН-ой бүри-дэлэ ороогүй арадуудай эмхи, Улаан-Баатарай АМН-гэй хэлэ ба литературын институтай академик Х.Сампиадэндэв, нүүдэлшэ цивилизаци шэнжэлэлгын уласхоорондын институтай академик Б.Энхтүвшин, доктор Ж.Цолмон, Улаан-Баатарай бүхэдэлхэйн монгол үндэһэтэнэй хубсаһанай уласхоорондын эбэл, бүхэдэлхэйн монголшуудай федерацийн вице-президент Г.Манжуев, Чебоксары хотын чуваш үндэһэтэнэй конгресс, Санкт-Петербургын РАН-ай зүүн зүгтэ шэнжэлэлгын институт, СО РАН-ай Новосибирскын филологийн институт, Кызыл хотын гуманитарна шэнжэлэлгын институт, ТывГУ-гай аман зохиолой ба литературын кафедра, Горно-Алтайск хотын С.С.Суразаковай алтаистикын институт, Саха Яхад Республикын АН ИГИ-гэй олонхо таһаг, Якутскын СО РАН-ай Хойто зүгтэ үсөөн тоото арадуудай асуудалнуудай талаар институт, Якутскын эрдэмэй академийн гуманитарна шэнжэлэлгын институт, Москвагай буряадай соёлой нэгдэлэй коор-

динационно совет, Эрхүүгэй областийн буряадай соёлой түб, «Хэжэнгын аймаг» гэхэн муниципальна захиргаан, Хэжэнгын аймагай депутатуудай Совет, Хэжэнгын аймагай Ветерануудай совет, Хэжэнгын аймагай профсоюзай комитет, тус аймагай Эрдэм нуралсалай таһаг, Хэжэнгын 1-дэхи нургуулийн коллектив, «Долина Куининги» газетын редакци, «Хэжэнгэ» гэхэн нотагаархидай нэгдэл, Хэжэнгын соёлой таһаг, соёлой хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай комитет, Хэжэнгын аймагай хүүгэдэй уран найханай түбэй коллектив, Агын автономито округой захиргаан, Усть-Ордын захиргаан, тус округой Дүүмэ, Оһын, Бооһоной аймагуудай нотагаархидай «Нютаг» гэхэн совет, Усть-Одын захиргаанай соёлой талаар комитет, Бооһоной аймагай муниципальна захиргаан, «Яруунын аймаг» муниципальна байгууллаагын толгойлогшо Д.Б.Дамбаев, «Улаан-Удын шубуунай фабрика» ОАО, Забайкалийн арадуудай этнографическэ музей, «Бөөдэрхан» бөөнэрэй нэгдэл, БИПКО-гой хүдэлмэрилэгшэд, ВСГАКИ-гай ректорат, БГУ-гай ректорат болон профком, БГУ-гай үндэһэтэнэй гуманитарна институтай багшанар, БГУ-гай хэлэ бэшэгэй факультэдэй хүдэлмэрилэгшэд, Буряадай гүрэнэй телерадиовещани, Агваан Доржиевай республиканска олонийтын жаса, «Арун» эвенкийскэ соёлой түб, РЦНТ, «Звезды Белого месяца» РОО, Улаан-Удын П.И.Чайковскийн нэрэмжэтэ хүгжэмэй колледж, Буряадай академическэ оперо болон театрай коллектив бадирекци, Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряадай академическэ театр, Буряадай гүрэнэй филармони, хатар дуунай «Байгал» гэхэн гүрэнэй театр, «Ульгэр» театр, Буряадай соёлой ба искусствын республиканска училищи, Буряадай багшанарай республиканска колледж, М.Ербановай нэрэмжэтэ Буряадай аграрна колледж, М.Хангаловай нэрэмжэтэ Буряадай түүхын музей, «Буряад үнэн» Хэблэлэй байшан, Буряад Республикын Уран зохиолшодой холбоон, 1-дэхи лицей-интернадай коллектив, Буряад Республикын композиторнуудай холбоон, түрэл гаралһын, үетэн нүхэдэнь, нотагайнь хүн зон.

«БАЙГАЛАЙ ВЕТЕРАН»

Эсэг ороноо хамгаалгын Агуухэ дайны үеийн 1942 ондо «Байгал» ансамбль байгуулагдсан намтартай. Тэр хэсүү хүндэ сагта арад зонингоо соёл болбосорол үндэр дээр үргэжэ хүгжөөхын түлөө хүдөө нутагуудаар ябагаар гү, али морин тэргээр нэгэ тосхонхоо нүгөө тосхон хүртээр ябаа. Халуундэ, хүйтэндэшье мүхшэгүй зориг харуулан, ара гэрингээ ажал, хүүгэдэ орхижэ, арад зондоо аша туһа хүргэхын тулада оролдоо. Тэдэнэрэй сэдхэл зүрхэн хэзэдэшье арад олонтойгоо хамта сохилно.

Бурядаймнай буурал түүхэтэй «Байгал» ансамблин ветеранууд гэртээ амаржа нууха сүлөөгүй - аша зээнэрээ харалсаха ёһотой аад, олон нургуулинуудта хатар дуугаа зааж, залуу үетэндэ дамжуулна. Гэбшье хүдөө нутагаа мартаагүй - малшадай уринэр байханаа мэдүүлнэ. Концерт-наадаа дэлгээн, хүнгэн солбон, хүюутэй зугаатай олоной анхарал гансата татана. Онсолон дурдабал, Агуу Илалтын 60 жэлэй ойн баярта дайны ветеранууд үндэр наһатайшуулайгаа зүбшэн хэлсэхэ зүблөө хэжэ, урданайнгаа соёл болбосорол, ёһо заншал нэргээхэ талаар эб нэгэн боложо, арад зонингоо алтанһаа сүнтэй ариун хургаал уламжалха зориго урдаа табья.

Ветерануудай республиканска Советэй түрүүлэгшэ Ревомир Гармаев энэ талаар тон эхэ анхарал хандуула, ажабайдалай хүнгэн бэшэ асуудалнуудыг шийдхэлгэдэ туһална. Улаан-Удын наһажаал зоний интернада «Байгалай ветеран» ансамбль концерт харуулжа баясуулаа нэн. Хүн хүгшэрхэдөө, хүүгэд мэтэ болодог гэшэ тон зүб ха. Советэй түрүүлэгшье харахадаа, нүдэнэй нулимс унагажа байгшад харагдаа бэлэй. Тэдэнэй сэдхэл зүрхэ хүлгөөхэн дуу Ревомир Гармаев дуулажа үгэбэ. Профессор Улзы-Жаргал Дондуков хүнгинээр дуулаа, булгание хүхэбэ.

Байгалай ветеранууд хэн нэгэнэйнгээ амжалта туйлабал, концерт-наадаараа амаршадгай заншалтай.

Шэнэ жэлдэ агда хүрэр Матвей Иванов 50 наһа гүйсөө. Энэ баярта гоё найхан дуу, хатар харуулан, харагшад олоноо сэдхэл дүүрэнээр хатаруулаа нэн. Энэ баярай үдэшье Уласхоорондын болон Бүхэроссин мүрысөөнүүдэй лауреат, Россин габыята артист Сергей Аюшеев шадамар бэрхээр хүтэлбэрилөө. Тэрэ наһанайнгаа амаралтада гарабашье, «Байгалай ветеран» ансамбль хүтэлбэрилжэ байнхай. Сагаалган соо Россин соелой габыята хүдэлмэрилэгшэ Дарима Доржиевна Найдановагай түрэн шотат Сэлэнгын аймагай Тохой болон Харгана тосхонуудаар уулзалганууд боложо, урданай дуу Бурядай соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Буда-Ханда Тарбаевна хангюурдан, наһажаал зоний сэдхэл хүдэлгэбэ. Россин габыята артист Софья Данзанэ шэнэ дуунуудыг дуулажа, булгание һонирхуулаа. Бурядай габыята артист Олег Базарович Будаев болон Бурядай габыята артистнар Дарима Бардимова, Эржена Мадыева, Николай Брянский, Николай Павлов, Марта Цыремпилова гэшэд - бүхы Россин мүрысөөнүүдэй дипломантууд шуран бэрхээр хатараа.

Бэшшье артистуудай - бүхы оронойнгоо мүрысөөнүүдтэ шагнал хүндэлэдэ олон удаа хүртэлэн зоний ажал эбтэй ээтэй хүсэ бүридүүлэнгүй яаха нэм даа. Бүри саашан ажалаа гүнзгээрүүлэн, олон түхэлтэй болгон, буряад хубсаһа харуулба. Бүмбэрсэг дэлхэйдэ буряад хубсаһан өөрын гараар оёгдожо үмдэгдэдэг заншалтай байханаа дурсан хануулаа.

- Жэлэй дүрбэн сагай хубсаһануудтай танилсуулхад, ехэл зохицшоон хаража, нүдэнэй хужар болгоон, шэхэндэмнай - сээжэ һонортоннай одошогүй ёһо заншалай хэшээл боложо, ёһотойл буряад хубсаһаа харуулһандатнай баярлабадй. Найн бэлэйт, - гэжэ хэлэхэнэ гадна булта хубсаһаа үмдэл гэлсэ. Мүнөө сагта хэлэ, хубсаһаа мартахаһаа байха буряад абари зангаа алдажа байһан сагта энэ болбол хамагай шухала асуудал гэшэ. Үхибүүдэй хара багаһаа буряад хэлээр сэрбээр хэлэжэ нургаа шухала. Буряад хубсаһаа үмдөөд ябаха ёһо заншалаа сахин хамгаалха гэшэ хүн болгоной үүргэ харюусалга болоно. Хэдышье хорижо шадахагүйл гэжэ уралан хэлбэбэ. Буряад соёлоо хүгжөөжэ, Буряад ороноо түргэн дэбжээбэл, бултадаа жаргалтай нуухамнай дамжаггүй.

Буряад оронойнгоо ветерануудай наһанай баяр тэмдэглэхэ гү, али дасанай ямар нэгэн шухала үедэ туһалхабди. Газар бүхэнэй ветерануудыг амаршалаа, элүүр энхэ, зол жаргал хүснэбди. Гараад байһан гал улаан нохой жэлдэ гай тодорхой, гарза аюулгүй байхамнай болтогой.

Батажаргалай СЭРСЭГМАА.

ШУБУУДАЙ

ГРИПП - АЮУЛТАЙ ҮБШЭН

Шубуудай грипп үбшэнэй дэлгэрхэгүйн тула нэргылхэ хэмжээнүүдье абаха хэрэгтэй гэжэ ажаруушадта хануулаа. Юуб гэхэдэ, хабарай хаһа оробо, удахагүй сагайнгаа эрхээр дулаарха. Тийхэдэнь дулаан оронхоо аянай шубууд бусажа ерэхэ. Гэнтэ хүлэгдээгүй грипп үбшэ хаанаһаашье асаржа болохо аюултай болоод байна бшуу. Тиймэһээ үбшэлхэн шубуун үлбэртэхэдөө ямар шэнжэтэй байхаб, ямар аргаар шубуудай тахал хүнүүдтэ халдажа болохоб, ямар эм домоор энэ халдабарита үбшэ саража болохоб гэжэ хэлэжэ үгэе.

Гэрэй гү, али зэрлиг шубуун үбшэлбэл, толгойгоо даахаяа болихо, тэрэн харахан тээшээ эрьелдэхэ, хүзүүнийн харюу болохо. Тойроод байһан зүйлүүдье обёорхо шадалгүй муу байха. Залаанин хабдаха, харлаха, амисхаалын хүндэ болохо. Ёһоор бусалгангүй үбшэлхэн шубуунай мяха, үндэгэ эдибэл, хүндэшье халдаха аюултай гэшэ.

Энэ халдабарита үбшэндэ нэрбэгдэхэн шубуудай гаргаһан, гоожуулан зүйлүүд агаар, уһан, ургамалуудта хүрөө һаа, хүндэ халдажа болохо байһанин аймагтай. Нэрюун гү, али хүйтэн газарта энэ үбшэнэй вирус һула амидарха, харин 70 градус халуунда хэдэн минута соо хюагдаха гэжэ ханаха хэрэгтэй. Гэнтэ хүн энээгээр үбшэлбэл, халууржа эхилхэ, бэнь дагжа хүрэхэ, толгойн, хоолойн үбдэхэ. Шэцүүлжэ, бөөлжүүлжэ магадгүй. Шухатайгаар хангалха, амия абажа ядаха шалтаганууд би болохо. Муу юмзнийн бөөр, эльгэн, уураг тархида бэлээр хүрдэг үбшэн. Бэдээ нэжэг түрбэл, саг дары эмшэндэ хандаха хэрэгтэй.

Шубуудай грипп үбшэ эмшэлхэ гэдэл, салициловэ ксилота бүридэлдэн ородог эм огто хэрэглэжэ болохогүй. Гамма-интерферон, арбидол, ремантадин, альгирем болон бусадые аргамжалгада хэрэглэхээр.

Шубуудай олоороо үйрдэг газарта, шубуу баридга ажаруудта, үмсын айлнуудта, дэлгүүрүүдтэ ошоходоо, зэрлиг шубуун байг гү, али гэрэй амитан гү, юрэдөөл, нэргылэгт. Уһан дээгүүр тамардаг шубуудай байһан газараар болгоомжотой ябагты.

Шубуудай тахал дэлгэрхэн газарта дайралдаа һаа, тухай зүбшөөлгүйгөөр наймаа хэгшэдхэ шубуунай мяха, үндэгэ эдихэнэ хуадаһан абажа бү орхиты. Бусалһан уһа ууха хэрэгтэй.

Олоной газарта гү, али транспорт соо ябахадаа, бэээ нариха, хамшаг хүргэхгүй эм дом хэрэглэхэ ёһотой гэжэ хануулабди.

Бурядай эгээл үннэй журналистуудай нэгэн, 1930-1950 онуудта «Буряад-Монголой үнэн» сониндо ажаллаһан, «Буряад-Монголой үнэн» сониной редакторай орлогшоор хүдэлхэн габыятай

Гомбоева

Очигма Гомбоевнагай

наһанһаа нүгшэн ушараар «Буряад үнэн» Хэблэлэй байшангай коллектив дүтын зондо, түрэл гараданһаа гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Хайрата хүбүүн

Андрейн

саһаа урид нүгшэн ушарһаа «Сибирьтелеком» ОАО-гой Бурядай филиалай «Телекомсервис» СП-гэй станционно цехэй начальник В.Ц.Раднаевада нутагайно зон, суг хураһан нүхэдын гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

ХАХАСАЛГЫН

ҮГЭ

Бурядаймнай эгээл үннэй журналистуудай нэгэн, 1954 онһоо хэдэн жэлэй туршада «Буряад-Монголой үнэн» сониной редакторай орлогшоор хүдэлхэн ажал, партиин ветеран Очигма Гомбоевна Гомбоева уһи удаан хүндөөр үбшэлхэнэ удаа, 90-тэй боложо ябатараа, наһа бараба.

Очигма Гомбоевна Гомбоева 1918 ондо Хори Хэжэнгэ хоёрой хоорондо Доодо-Худанай Таба-Нарһан хууринда түрэн юм.

Намтараа дурдаһан тэмдэглэл соогоо түрэн нутаг тухайгаа аргагүй уянгатайгаар шүлгэлхэн байдаг.

Урасхал Худанай эрье,

Урсахан байшан гэр,

Тальян гол, Таба Нарһан,

Түрэн миний бууса,

Тоонтым хадагалһан нутаг.

Хориин нургуулида, Улаан-Удын рабфагта хураһан байна. 1937 ондо «Буряад-Монголой үнэн» сониной редакциин бэшгэ бүридхэгшөөр ажалда абтаа, удаанһаа литературна хүдэлмэрилэгшөөр томилогдожо, элдэб таһагуудта хүдэлөө. 1942 ондо Хориин аймагай «Улаан Туяа» сониной редактораар эльгээгдэбэ. Тийгээд һөөргөө бусажа, «Буряад-Монголой үнэн» сониной хүдөө ажахын таһагыг дааһаар олон жэл соо ажаллаа. 1951 ондо Москва партиина дээдэ нургуулида эльгээгдэжэ, гурбан жэлдэ хураба. Бусахадаа, «Буряад-Монголой үнэн» сониной редакторай орлогшын үндэр тушаалда томилогдожо, хэдэн жэлдэ хүдэлхэн байгаа.

Саашанхи үедэ Яруунын аймагай «Коммунизм» колхозой партиан эмхин секретаряар, партиин Яруунын райкомой харюусалгата хүдэлмэрилэгшөөр, Ульдэргын нургуулин багшаар хүдэлмэрилбэ.

Очигма Гомбоевна Гомбоева КПСС-эй Улаан-Удын горкомой хоёр зарлаа гашуунээр, Улаан-Удын горсоветэй хоёр зарлаа депутаттаар, КПСС-эй Бурядай Обкомой гашуундэ кандаадаар, мүн лэ тус обкомой ревизионно комиссиин гашуунээр нунгадһан, «Шэнэ болон тунга газар хахалһанай түлөө», «Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайны үедэ шэн габыятай», «р ажаллаһанай түлөө» медальнуудаар, Буряа, ай АССР-эй Верховно Советэй Хүндэлэлэй хэдэн грамотануудаар, Бүхэсоюзна хүдөө ажахын ыс-тавын дипломуудаар шагнадһан намтартай.

Суг хүдэлхэн нүхэдэйн дурсаһаар, Очигма Гомбоевна даруу түбшэн, хүндэмүүшэ элдэр зантай, ажалдаа тон харюусалгатай, эдэхи түгэс, бэлгитэй бэрхэ журналист ябаһан гэжэ элирдэг. Наһанай амаралтада гараһанай һүүлээршье, «Буряад үнэн» сониндоо ерэдэг, урданайнгаа нүхэдөөр уулзадаг, 1930-1950 онуудта түрэл сонинийнгоо редакцида хүдэлхэн тухайгаа залуу үетэндэ һонирхолтойгоор хөөрэдэг нэн.

«Буряад үнэн» Хэблэлэй байшангайхид Бурядай үннэй, алдар суута сэдхүүлшын гэрэлтэ дурсаһаалыг ходоодо наангийн панажа ябаха. Найхан түрлөө олохынь зальбарнабди.

«Буряад үнэн»

Хэблэлэй байшангай зүгһөө

бүлэг нүхэдын.

Буряад Республикын хураһалай болон эрдэм ухаанай министерство ба Буряад Республикын педагогическа колледжын коллектив хайрата эсэгэ, ажалай ветеран

Цыдып Батуевич

НИМБУЕВАЙ

наһа бараһан ушараар колледжын директор

Соелма Цыдыповна Нимбуевада гүнзэгы шаналал

гашуудалаа мэдүүлнэ.

2006 оной мартын 24-дэ 9.40 саһаа Полесье

хууриной Флотская 3 гудамжаһаа хүдөө табигдаха.

Хайрата

ГАРМАЕВ

Вандан Баторовичай

гэнтын аюулаа боложо, саһаа урид наһа бараһан ушараар Гармаева Янжима Цырен-доржиевнада, аха дүүнэртэнь, түрэлхидтэнь болон дүтын зондо Шабасвантай гэр бүлэ гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Генеральна директор - ахамад редактор

А.А.АНГАРХАЕВ.

Редактор Г.Х. ДАШЕЕВА.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, И.Б.ДАГБАЕВ (Буряад Республикын Правительство), Г.П.БОТОВЕВА, Ц.Э.ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Т.В.САМБЯЛОВА (генеральна директорэй 1-дэхи орлогшо), Д.Б.ГУРОДАРМАЕВА (харюусалгата секретарь), В.Г.ГОМБОЕВА, Н.Д.БАДМАРИНЧИНОВ, Б.В.БАЛДАНОВ, А.А.ФАДЕЕВА, В.ДАМДИНОВА.

Манай адрес:

670000, Улаан-Удэ хото,

Катандарилын үйлсэ, 23.

Хэблэлэй байшан

"Буряад үнэн".

Е - mail:

unen@mail.ru

Газетэ хэблэлэй 6

хуудан хэмжээтэй.

Индекс 73877.

Хамтын хэбгэ - 30800.

Хэблэлдэ

тушаагдһан саг - 17.00.

"Республиканска типографи" гэнэ

ОАО-до бэлэн диапозитивүүдһээ

газетэ 6450 хэһэгээр хэблэгдээ.

Директорайн телефон: 21-40-45.

Б-0165-дахы номертойгоор

бүридхэлдэ абтанхай.

Хэблэлэй байшанай телефонууд: генеральна директорай-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмный - 21-54-54 (факс), ген. директорэй 1-дэхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшоной - 21-64-36, 21-33-61, секретариатай - 21-60-21; таһагууд: экономикын болон политикын - 21-63-86; соёлой болон түүхын - 21-54-93; «Морин хуур» - 21-54-93; «Вершинны» журналуудай редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюутайда ажабайдалай болон олоннитын хүдэлмэрин, «Одон» журналай редакци - 21-54-93; мэдээлэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламн - 21-62-62, коммерческэ ажалай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтеринн - 21-23-67.

Редакцида ороһон материалнууд шүүмжэлэгдэдэггүй, мүн авторнуудтань бусаагдадаггүй.

Тоонуудай, бодото баримтануудан, хүнэй, нутагай нэрнүүдэй бэшлэгс хазагайруулан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакциин һанамжа авторайхитай адли бэшэ байжа магад.